

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ONALTINCI YÜZYILIN SONUNA KADAR
OSMANLI DEVLETİ'NDE
TABL VE ALEM MEHTERLERİ TEŞKİLATI

Hazırlayan: Fırat BOZTAŞ
Öğrenci no: 2501060111

Danışman:
Doç. Dr. Zeynep Tarım Ertuğ

İSTANBUL
2009

ÖZ

Başında emir-i alemin bulunduğu Mehterhane-i Amire'ye bağlı iki teşkilat bulunmaktaydı. Bunlardan birisi çadır/hayme mehterleri teşkilatı, diğeri ise tabl ve alem mehterleri teşkilatıydı. Tabl ve alem mehterleri askeri ve sosyal hayatta önemli bir yere sahipti. Bu teşkilatta yetişen müzisyenler, sarayda, ülkenin hemen hemen bütün şehirlerinde ve büyük kalelerinde görev alırlardı. Savaş esnasında orduya eşlik eder ve çaldığı müzikler ile askerinin moral bulmasını sağlardı. Savaş dışında da günün belirli zamanlarında sarayda, İstanbul'un belirli yerlerinde, önemli günlerde, bayramlarda, düğünlerde, cüluslarda ve elçilerin karşılama törenlerinde müzik icra ederlerdi. Mehter takımı hem müzik icra eden bir topluluk hem de hâkimiyet alâmetlerinden birisiydi. Hâkimiyet alâmetlerinden olan sancakları taşıyan alem mehterleri de bu teşkilatın içinde bir bölüktü.

ABSTRACT

There were two organizations affiliated to Mehterhane-i Amire which was directed by emir-i alem. One of them was çadır/hayme mehterleri organization, and the other was tabl and alem mehterleri organization. Tabl ve alem mehterleri had a significant role in the military and social life. The musicians who were trained by this organization were assigned in the palace, approximately in all big cities and castles. They took role in the army during the wars and gave moral support to soldiers with the music they made. Other than war times, they made music at the palace at certain times, in specific places around Istanbul, on important days like feasts, during wedding ceremonies, accessions and welcoming ceremonies for delegates. The Mehter was not only a band which played music, but also one of the signs of sovereignty. Alem mehters who carried flags which were signs of sovereignty were a company in this organization, too.

ÖNSÖZ

Devlet tarafından kurulan ve desteklenen Osmanlı Devleti'nin ilk müzik okulu diyebileceğimiz, Mehterhane-i Amire'ye bağlı, tabl ve alem mehterleri teşkilatı, ülkenin dört bir yanına gönderilen birçok müzisyen ve mehter takımını yetiştirmiştir. Osmanlı Devleti üç kıtaya hâkim olmuş günümüz Polonya'sından Yemen'e, Fas'tan Azerbaycan'a kadar olan bölgelerde hâkimiyet kurmuştur. Hâkimiyeti altında olan tüm bölgelerdeki şehirlerin ve büyük kalelerin çoğunda mehter takımı mevcut idi. Tüm bu coğrafi bölgeleri göz önünde bulundurduğumuzda tabl ve alem mehterleri teşkilatının ne kadar çok müzisyen yetiştirdiği tahmin edilebilir. Fetihler ile birlikte büyüyen devlet topraklarında yeni eyaletler ve şehirler kurulmuştur. Kurulan bu şehirlere atanan yöneticiler ile birlikte beraberlerinde bir de mehter takımı verilmiştir. Mehterhane de burada yetiştirdiği müzisyenleri ülkenin dört bir yanına göndermiştir.

Bu çalışmada mehterhanenin tabl ve alem kısmının teşkilatı, nasıl kurulduğu, kendinden önceki devletlerin kurumlarından nasıl etkilenmiş olduğu, kurum olarak Mehterhane'nin Osmanlı Devleti'nde ne zaman görüldüğü, kurumun idarecileri ve çalışanları, mehterin nerede ne zaman çaldığı, devlet yöneticilerinden kimlerin mehter takımında olduğu, Mehterhane'de bulunan müzisyenlerin sayıları, maaşları ve kullandıkları müzik aletleri incelenmiştir.

Bu konuyu çalışmamı tavsiye eden, çalışmamda her konuda bana yardımcı olan ve yol gösteren, metnimi defalarca okumak sabrını gösteren, pek çok kaynağa ulaşmamı sağlayan, kendisine tez ile ilgili konularda ulaşmam gerektiğinde zaman kavramını bir kenara koyan değerli danışman hocam Doç. Dr. Zeynep Tarım Ertuğ'a teşekkür ederim. Ayrıca metnimi defalarca okumak zahmetinde bulunan Dilşat Boztaş'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi görevlileri Mehmet Taştan ve Kamil Akbulut'a, Topkapı Sarayı Müzesi çalışanlarına yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Fırat BOZTAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
Kapsam ve Metod	2
Kullanılan Kaynaklar	2
Yapılan Çalışmalar	4

BİRİNCİ BÖLÜM

MEHTER	5
A. MEHTERİN KELİME ANLAMI	5
B. TARİHÇE	6
C. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE MEHTER	7
D. İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE MEHTER	10
E. OSMANLI DEVLETİ'NDE MEHTERHANE-İ AMİRE TEŞKİLATI	16
F. TABL VE ALEM MEHTERLERİNİN OSMANLI DEVLETİ'NDE TARİHSEL SÜRECİ	17

İKİNCİ BÖLÜM

TABL VE ALEM MEHTERHANESİ'NDE İDARİ YÖNETİM	24
A. MEHTERHANE-İ AMİRE'YE BAGLI KURUMLAR	24
1. Çadır / Hayme Mehterleri	24
2. Tabl ve Alem Mehterleri	25
B. KURUMUNUN ÜST YÖNETİCİSİ: EMİR-İ ALEM	30
1. Emir-i Alemin Görevleri	34
C. TABL VE ALEM MEHTERHANESİNDE İDARİ YAPILANMA	38
1. Görevlilerin Nerede Alındığı	38
a. Devşirme Usulü ve Acemi Ocağı	39
b. Kuloğulları	42
2. Kurumun İdarecileri	43
a. Mehterbaşı	43
aa. Mehterbaşının Gelirleri	45

ab. Mehterbaşının Görevleri	46
b. Mehterhane Katibi.....	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TABL VE ALEM MEHTERHANESİNDE MEVCUT BÖLÜKLER VE BÖLÜKLERİN KULLANDIKLARI ALETLER	49
A. BÖLÜK AĞALARI	49
B. GÖREVLİLER (BÖLÜKLER).....	50
1. Surnaylar (Zurnazenler)	50
2. Tablzenler.....	51
3. Köszenler (Köscüler)	52
4. Nakkarazenler	53
5. Nefirciyan.....	54
6. Zilzenler	54
7. Alemdarlar	55
C. KULLANILAN ALET VE ÇALGILAR	57
1. Davul.....	57
2. Zurna	60
3. Nakkare	62
4. Nefir	64
5. Zil	66
6. Kös	67
7. Sancaklar.....	70
8. Tuğ	72
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	
TABL VE ALEM MEHTERLERİNİN GÖREV YAPTIĞI BİRİMLER	75
A. DEVLET TARAFINDAN MEHTER TAKIMI (TABILHANE) VERİLEN BİRİMLER.....	75
1. Veziriazam ve Vezir Mehterleri.....	75
2. Beylerbeyi ve Sancak Beyi Mehteri.....	76
3. Sancak Beyi Mehteri.....	78
4. Yeniçeri Ağası Mehteri.....	79
5. Şehzade Mehteri.....	80
B. MEHTERİN KULLANILDIĞI (VURULMA/ DÖĞÜLME) YER VE ZAMANLARI.....	82

1. Nevbet Vaktinde Dögülmesi.....	84
2. Bayram Törenlerinde	88
3. Kale Fetihlerinde.....	89
4. Sefer Esmasında.....	91
5. Savaş Sırasında	92
6. Derbentlerde Dögülmesi	95
7. Diğer Zamanlarda Dögülmesi.....	95
SONUÇ	97
KAYNAKÇA.....	99
EKLER.....	112

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
a.g.t.	adı geçen tez
bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Omsalı Arşivi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
D.	Defter
Hük.	Hüküm
İA	İslam Ansiklopedisi
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
M.	Miladi
MAD	Maliyeden Müdevver Defterler
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde bulunan Mehterhane-i Âmire'ye bağlı tabl ve alem mehterleri teşkilatı günümüze kadar gelmiştir. Sancak bölüğü bu grubun içinde olduğu için, kurum tabl ve alem mehterhanesi olarak adlandırılmıştır Bu kurum çeşitli dönemlerde, *mehteran-ı alem*¹, *mehteran-ı alem-i hassa*², *mehteran-ı tabl u alem*³, *mehteran-ı tabl u alem-i hassa* gibi farklı isimler ile de anılmıştır Şu anda eskisi örnek alınarak kurulmuş birçok mehter takımı bulunmaktadır. Hareketli müziği, kıyafetleri ve duruşları ile ilgi çeken mehter takımının teşkilat olarak kuruluşu tezin konusudur. Tezin konusunun mehter olmasının nedeni tarihsel zamanlarda kurulan Türk devletlerinde mehterin önemli bir yere sahip olmasıdır. Kurumda çalışan müzisyenler ordu içinde önemli bir yere sahipti. Bütün savaşlarda ve seferlerde ordunun yanında bulunurdu. Mehterin hâkimiyet sembolü olması onu ayrıca önemli kılmaktadır.

1826'da Sultan II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağını kaldırması ile onun bir parçası ve ordunun sembolü olan mehterhane de kaldırılmış yerine Avrupa devletlerinde olduğu gibi "Askeri Bando" takımı olan Mızıka-i Hümayun kurulmuştur. Fakat 1911'de Ahmed Muhtar Paşa tarafından "Mehterhâne-i Hâkâni" adıyla yeniden kurulmuştur ve 1914'te kuruluş tamamlanmıştır. Birinci Dünya Harbi'nde Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın emriyle teşkilât, orduya tamim edildi. İstiklâl Harbi'nde de mehterhane hizmet verdi. Cumhuriyet'in ilanından sonra, Millî Savunma Bakanı, mehteri saltanat alâmeti sayarak lağvetti. 1952 yılında vefat eden İngiltere Kralı VI. George'un cenaze törenine katılan Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut'un "İskoç Gayda Takımları"ını görmeleri, mehter takımını hatırlatmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut, Harbiye Müzesi müdürü emekli Tümgeneral

¹ Aynı isim için bakınız, BOA, MAD, no. 16383, 16763, 17870, 23250.

² MAD, no. 7357.

³ Kemalpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter*, haz. Şerafettin Severcan, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1996, s. 111.

Nazım Ertem ile yine müzede eski eserler uzmanlığı görevinde bulunan İbrahim Hakkı Konyalı'yı Ankara'ya çağırarak mehter tarihinin incelenmesini ve aslına uygun olarak yeniden kurulmasını istemişlerdir. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra mehteran bölüğü Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Askerî Müze Müdürlüğü bünyesindeki faaliyetine devam etmektedir. İstanbul'daki Askerî Müze'de pazartesi, salı hariç, haftanın diğer günlerinde saat 15.00–16.00 arasında mehterbaşının idaresinde bir saat çalmaktadır. Bunun dışında ülkemizdeki birçok il ve ilçe belediyeleri mehter takımı kurmuşlardır. Bu mehter takımları önemli gün ve haftalarda müzik icra etmektedirler.

Kapsam ve Metod

Osmanlı Devleti'nde mehterhane-i amire teşkilatının bir kanadını oluşturan tabl ve alem mehterleri ile ilgili mevcut çalışmalar oldukça az olup, bunların hemen hepsi 19. yüzyıl veya 18. yüzyılı ele almışlardır. Konu ile ilgili 15. ve 16. yüzyıllarda mehter kurumunun nasıl olduğuna dair hiçbir çalışmanın olmaması bu dönemin öncelikli olarak çalışılması zorunluluğunu getirmiştir. Teşkilatın temelini, kuruluş ve gelişiminin erken dönemini çalışmak uzun bir çalışmayı gerektirdiği için 16. yüzyıl sonrası başka bir çalışmaya bırakıldı. Kurumun tam olarak anlaşılabilmesi için belgelerin az olduğu ilk dönemlerden işe başlandı. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve gelişimine paralel büyüyen teşkilat 16. yüzyılın sonlarına kadar incelendi. Kurumda hiyerarşik yapının oturtulması, kurum çalışanlarının belirlenmesi zor oldu. Önce tabl ve alem mehterlerinin bağlı olduğu Mehterhane-i Âmire adlı kurum belirlendi. Çatı görevi gören bu kuruma bağlı iki teşkilatın olduğu tespit edildi. Bu teşkilatlardan çadır/hayme mehterleri hakkında kısa bir bilgi sunuldu. Bu iki teşkilattan biri olan tabl ve alem mehterlerinin başında bulunan idari amir hakkında bilgi verildi. Kurumda mevcut bölükler, bölüklerin sayıları, bölük başları ve teşkilatın muhasebesini tutan katiplerin görevleri ve sayıları belirlendi.

Kullanılan Kaynaklar

Osmanlı devlet teşkilatına bağlı olan mehterhane ile ilgili çeşitli arşiv kayıtları vardır. Özellikle 16. yüzyıl ve öncesine ait sınırlı kaynak olmasına rağmen

bunlardan ulaşılabilen pek çoęu tespit edildi. Kaynak olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde ve Topkapı Sarayı Múzesi Arşivi'nde bulunan belgeler ve defterler teşkilatin mevcudu, maaşları, bölük sayıları ve çalışanları hakkında önemli bilgiler verdi. Özellikle Maliyeden Müdevver defter tasnifleri içinde bulunan mevacic defterleri ile Saray'a ait Ehl-i Hiref defterleri kurumun yapısının belirlenmesinde temel kaynakları oluşturdu. Múhimme defterlerinin ilgili döneme kadar olan kısmı tarandı. Burada konu ile ilgili hükümler önemli bilgiler sundu. 16. yüzyıldan sonraki Mevacic defterlerinde, Ehli-i Hiref defterlerinde, Rus defterlerinde, Evliya Çelebi 'Seyahatnamesinde' konu ile ilgili çok yararlı bilgiler mevcuttur. Ancak bu bilgiler bilinçli olarak kullanılmadı. Múmkün olduğu kadar sınırları çizilen dönemi kapsayan eserler kullanıldı. Bu dönemde mehterhane ile ilgili arşivde müteferrik evrak çıkmadı.

Dönemin yazma eserleri ise teşkilatin görev yaptığı yer ve zamanları tespit etmekte, kendisine mehter verilen memuriyetlerin belirlenmesinde kullanıldı. Süleymaniye kütüphanesinde musikiye dair yazma eserler tarandı fakat müzikoloji alanında yazılmış bu eserler mehter müziği konusunda şimdilik çok aydınlatıcı olamadı.

Kullanılan müzik aletleri, mehterin ordu içindeki yerinin tespiti için görsel kaynak olan minyatürlerden faydalanıldı. Esin Atıl'ın yayınlamış olduğu *Süleymanname*, Zeynep Tarım Ertuğ'un *Cúlus ve Cenaze Törenleri*, Mustafa Eravcı tarafından yayınlanmış olan *şecaatname*'de bulunan minyatürlerden yararlanıldı.

Müzik aletleri hakkında bilgi sunulması için Aslı Yurtcan Erşen, "*Bakır Üflemeli algıların Yapısı ve Orkestradaki Kullanım Tekniklerinin İncelenmesi*" Berrak Bengü, "*Romantik Dönemlerde Vurmali algıların Yeri ve Önemi*", Ergin Gürkey, "*Vurmali algıların Gelişimi ve Kullanım Teknikleri*" adlı tezlere bakıldı. Adı geçen tezlerden yeterince istifade edilemediğini belirtmek isterim. Tezlerin içeriğinde bahsi geçen müzik aleti anlatılırken Tük Müziğindeki yeri ve önemi hakkında bilgi verilmemiştir. Mesela üflemeli algılar içinde nefiri bulmak bile mümkün olmadı. Çalışmanın en zor kısmı algılar ile ilgili kısım oldu. Bu belgelerdeki sınırlı bilgi dışında bu alanda yapılmış çalışmanın azlığı yeterli açılımı sağlayamadı

Yapılan Çalışmalar

Bugüne kadar Mehterhane-i amire kurumu ile ilgili müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Çadır/hayme mehterleri teşkilatı Prof. Nurhan Atasoy'un *Otağ-ı Hümayun* kitabı içinde incelenmiştir. Önemli bir boşluğu dolduran eserde Hayme mehterleri teşkilatı incelenmiştir. Osmanlılarda tabıl ve alem mehterleri ile en sağlam bilgiler İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın '*Osmanlı Devletine Teşkilatına Medhal*' isimli eseri ile "*Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*" isimli eseri içinde yer almaktadır. Medhal içindeki bilgiler Osmanlı öncesindeki Türk-İslam devletlerindeki saray ve merkez teşkilatı içinde nevbethanenin nasıl olduğunun anlatılmasıdır. *Saray Teşkilatı* kitabında ise kurum ile ilgili önemli bilgiler vermekle beraber bütün örnekler 17. yüzyıl sonrasına aittir.⁴ Uzunçarşılıdan sonra yazılmış olan neredeyse bütün kaynaklar onun verdiği bilgilerle yazılmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı, "*İstanbul Sarayları*" adlı kitabında konu hakkında özet bilgiler vermiştir. Osmanlı Mehter Müziği ile ilgili en çok kullanılan kaynaklardan birisi Haydar Sanal'ın "*Mehter Musikisi*" adlı eseridir. Bu kitapta kullanılan müzik aletleri ve usulleri hakkında açıklamalar yapılmış, ancak kurum ile ilgili bilgiler verilmemiştir. Mahmut R. Gazimihal'in, "*Türk Askeri Mızıkâ Tarihi*", Ethem Üngör'ün, "*Türk Marşları*" adlı eserlerinde kurum hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Ancak bu bilgilerin büyük bir kısmı Uzunçarşılı'nın eserlerinden alınmıştır. Konservatuarlarda yapılan çalışmalar içinde de ise maalesef mehter müziğini veya kullandıkları aletleri konu eden ayrı bir çalışma bulunamamıştır.

---

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı**, Ankara 1988, s. 273–278/453–454.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEHTER

A. MEHTERİN KELİME ANLAMı

Devletlerin topraklarını, diğer devletlerin işgalinden, zulmünden korumak ve iç işlerinde güvenliği sağlamak için kurdukları orduları vardır. Ait olduğu milletin kültür rengini kendisinden taşıyan ordular, aynı zamanda kültürlerinin aynasıdır. Ordunun kullandığı malzemeler, giydiği kıyafetler, uyguladığı taktikler ve kullandığı askeri müzik de kendi milletine aittir. Osmanlı Devleti de askeri teşkilatta kendisinden önceki Türk devletlerinin izinden gitmiştir. Onlardan aldığı bazı kurum ve teşkilatları geliştirmiş, en verimli şekilde kullanmıştır. Osmanlı Devletinin kendisinden önceki devletlerden aldığı bir kurum da tabl ve alem mehterleri teşkilatıdır. Selçuklularda ismi nevbethane olan bu kurumu bünyesine almış ve geliştirmiştir. Müzik icra edenlere; mehteran-ı tabl ve alem, çadırları imal edenler ve onları sefer esnasında kuranlara; mehtera-ı hayme adı verilmiştir. Bu iki kurum emir-i alem idaresinde birleştirilmiştir.

Farsça da “mihter” olarak geçen “mehter” kelimesi; “ekber” (daha büyük) ile “Azam” (pek ulu) sözcüklerinin birleşimini temsil eder ve kelimenin çoğulu da “mehterhan” olarak geçer. *Mehter, vakti ile Bâb-ı âli çavuşu, rütbe ve nişan alanlara haber veren, çaylak, vezir kapısında çalan nevbet takımı*¹. Yine Mehter, (“mihter “ kelimesinden). *Yüksek rütbeli hizmetkâr, çadırlara bakan uşak, at uşağı, muzıkacı, kavas, Bab-ı âli çavuşu, rütbe, nişan müjdecisi, çaylak manasına gelmektedir*².

¹ Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul 1999, s. 1426.

² Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara 2000, s. 603.

Mihter kelimesini ele alırsak, “mih”; büyük anlamını, “ter”; “ta, da” edatlarını simgeler, *Müzikacı, çadırcı, mehter, büyük anlamına gelen “meh” kelimesi ile büyükleme edatı olan “ter” den teşekkül etmiş bir kelimedir. Daha büyük ekber azam manasındadır*³. “Mihter” veya “Mihtar” şeklinde bazı İslam devletlerinin saray teşkilatlarında görevli memur veya vezir manasında da kullanılmıştır Kelime kök itibari ile büyükleme anlamına gelse de Osmanlı Devleti’nde mehter kelimesi çadırcı, mızıkacı ve mızıkacıların icra ettiği müzik için kullanılmıştır. Bu kelime Türkçeleşerek Osmanlı Devleti’nde kös, otağ-ı hümayun, tuğ gibi hükümdarlık alametlerinin bakımını yapan ve kullanan görevlilere verilen isim olmuştur⁴.

Sözlüklerde geçen anlamını yitirerek yeni anlamlar yüklenmiştir. Mehter kelimesi Osmanlı tarihinin erken dönem kayıtlarında geçmektedir. Ancak bu kelime ile hangi mehter grubunun kastedildiği anlaşılmaz. *Oruç Bey Tarihinde* Sultan II. Bayezid döneminde “mihter” olarak görmekteyiz⁵. Burada çadırcı anlamında mı yoksa müzisyen anlamında mı kullanıldığı belli değildir. Moton Kalesi’nin fethi için toplanan ordu, içerisinde bulunan askeri grupları sayarken mihterleri de saymaktadır. Mehter kelimesinin, çadırcı mehterler için Fatih Sultan Mehmet döneminde kullanıldığını görmekteyiz⁶. Arşiv belgelerinde bulabildiğimiz evraklar içerisinde en erken tarihli olarak 1525 tarihinde mehter kelimesinin, müzik icra edici mehterler için kullanıldığını görmekteyiz⁷.

B. TARİHÇE

Askeri müziğin tarihçesine baktığımızda ilk çağlardan itibaren mevcuttur. Savaşın kazanılmasına yaptığı katkı, ordunun hareket kabiliyetinde belirleyici rol alması askeri müziğin varlığını önemli kılmıştır. Askeri müzikte kullanılan müzik

³ M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 2004, I, s. 444.

⁴ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş Türklerde Devlet ve Ordu Mehteri (Hunlardan Osmanlılara)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, VIII, Ankara 1991, 37.

⁵ **Oruç Beğ Tarihi**, Hazırlayan Necdet Öztürk, İstanbul 2007, s. 197.

⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, **İstanbul Sarayları**, I, İstanbul 1943, 31.

⁷ TSMA, D.9626.

aletleri toplumların kültürlerine göre değişiklik göstermiştir. Her toplum kendisine uygun olan, kendisi için değer ifade eden müzik aletini veya aletlerini kullanmıştır.

Firavunlar zamanında Mısır ordusunda kısa boru çalınırdı. Sümerliler iri davullar kullanırdı. Davul, zurna, boru ve zil'i aynı anda kullananlar Orta Asyalılardır⁸

Yunanlılar savaşlarda borazan ve lavta kullanırlardı. Büyük İskender sonradan asker mızıka takımına davul ve boru eklemiştir. Hintliler düşmanlarını korkutmak için davullar çalmıştır. Cahiliye devrinde Araplar savaşlarda def çalmışlardır⁹.

İslamiyet öncesi Türklerde askeri müzikte kullanılan çalgı davuldur. Kurultayın açılış ve kapanışı, hakanın kurultaya gelişi sırasında davullar çalınıp tuğlar çekilirdi¹⁰. Hunlardan sonra müzik aletleri çoğaldı. Bu aletler iki üflemeli dört vurmali çalgıdan meydana gelmişti¹¹. Bu dönemden sonra günümüz mehterhanesini oluşturan müzik aletleri bir arada kullanılmaya başlandı.

C. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE MEHTER

Türklerde müziğin askeri amaçlı kullanılma geleneği ilk Türk Devletlerinde mevcuttur. Ancak bunun tarihi kesin olarak bilinmiyor. Türk metinlerinin tarih sayfalarına geçmesiyle birlikte belirginlik kazanır. Milattan önceki çağlar için kesin yargılara varmanın zor olmasına karşın Türklerin İslamiyeti ilk kabullerinin ardından bilgiler daha bir netliğe ulaşırken on altıncı yüzyıldan itibaren de artık elimizde kesin sonuçlar çıkartabileceğimiz yazılı metinler mevcuttur. On altıncı yüzyıla gelindiğinde, zaten ordunun bir parçası durumunda olan bu müzik ve kültür kuruluşu tabl ve alem mehterleri ismini alarak karşımıza çıkar.

---

⁸ Mahmut R. Gazimihal, **Türk Askeri Müzikleri Tarihi**, İstanbul 1955, s. 1.

⁹ Nuri Özcan, "Mehter", **DİA**, XXVII (2003), 546.

¹⁰ T. Nejat Eralp, "Osmanlı'da Mehter", **Osmanlı**, X, Ankara 1999, 741.

¹¹ Cinuçen Tanrıkorur, "**Osmanlı Müsiki'si**", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, II, İstanbul 1998, 498.

Tuğ kelimesini ilk olarak M.Ö. IV. asırda yaşamış olan ve Türk oldukları tahmin edilen, hanedan dili Türkçe olan Hiung-nu Devletinde görmekteyiz. Siyasi ve kültürel münasebetler vesilesi ile Çin yıllıklarında Hiung-nu dilinde tespit edilen şu kelimeler: *Tanrı, kut, bör,ü il, ordu, tuğ, kılıç* vb Türkçe olup Türk dilinin en eski kelimelerindedir¹². Çin kaynaklarında M.Ö. II. yüzyılda Türk kağan sarayına gelen Çinli bir general sarayda tuğ takımını dinlemiş, tuğ çalgılarını Çin sarayına götürmüştür¹³.

Türklerde çeşitli hâkimiyet alametleri mevcuttu. Bunlar tac¹⁴, *taht*¹⁵, *tuğ, sikke, bayrak, çadır, tuğra ve nevbet*¹⁶. Köprüge (davul) eski Türk Devletlerinde hâkimiyet alametlerinden biriydi. Göktürklerde bayrak ile davul istiklal ve bağımsızlık için bir sembol olmuştu, buna bazen boru da katılıyordu¹⁷. Çin imparatoru Wen-ti Doğu'nun Gök-Türk hakanı İşbara'nın ölümünden (587) sonra yerine geçen kardeşine davul, zurna, bayrak gönderdiğini görüyoruz¹⁸. Hâkimiyet alametlerinden biri olan askeri müzik takımında da, Gök-Türk ve Uygur bandolarında davul başta olmak üzere çeşitli borulu çalgılar da bulunuyordu¹⁹. Davul sonraki dönemde birkaç çalgı ile desteklenerek nevbet adını alacak mızıkta gurubunu oluşturacaktır.

Nevbet kelimesi Kutadgu Bilig'te:

Bulut kükredi urdı nevbet tuğı

Yaşın yanşadı tarttı hakan tuğı”

Gök gürlledi, nevbet davulunu vurdu

Şimşek çaktı, hakanın tuğını çekti

¹² İbrahim Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, İstanbul 2005, s. 59.

¹³ İlhan K. Mimaroglu, **Musiki Tarihi**, İstanbul t.y., s. 280.

¹⁴ Türklerde Tac kullanma geleneği için bkz, Zühre İndirkaş, **Türkler' de Hükümdar Tacı Geleneği**, Ankara 2002.

¹⁵ Taht için bkz. Simge Özer Pınarbaşı, **Çağlar Boyu Tahtın Simgesel Anlamları Işığında Türk Tahtları**, Ankara 1994.

¹⁶ Erdoğan Merçil, **Selçuklular'da Hükümdarlık Alametleri**, Ankara 2007.

¹⁷ Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, VIII, 41.

¹⁸ Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, s. 268.

¹⁹ A.g.e., s. 342.

Mısralarında *tuğ* vurmak, çalmak anlamında *nevbet tuğı*²⁰ olarak geçmektedir.

Türklerde büyük generallere, vezirlere, hakanın hatunlarına ve kağandan sonra gelen yabguya da davul ile bayrak veriliyordu. Fakat bunların sayısı hakaninkinden fazla olamazdı²¹.

Tuğ; *Divânü Lügâti't- Türk*'te hakan önünde çalınan davul (kös) anlamına gelmektedir. "*Xan tüg urdi*²²" han, nöbet davulunu vurdu, örneği ile tuğ'un açıklanması yapılmıştır. *Tuğ* kelime olarak başka anlamlara da gelmektedir. Bizim yaygın olarak günümüzde bildiğimiz *Tuğ* yine *Divânü Lügâti't- Türk*'te, alem "*toguz tuğlug xan*" Dokuz tuğlu han ya da hakan anlamına gelir.

Hakimiyet alanı ne kadar geniş ya da rütbesi ne kadar büyük olursa olsun, bir Hakan dokuzdan fazla *Tuğ* kullanamazdı. Çünkü dokuz sayısının uğurlu olduğunu düşünürler. Bu tuğlar *barçın* adı verilen kumaştan ya da turuncu renkteki ipekten yapılır. Bu renkleri de uğurlu sayarlar²³. Yine tuğ'un başka anlamları da vardır. Tuğ; sun bendi, herhangi bir şeyin kapağı ya da tıpası²⁴ manalarına da gelmektedir.

Eski Türk Devletlerinde önemli olaylarda veya farklılıklarda, davul ile beraber çalınan diğer müzik aletleri bir haberci durumundaydı. Türk hakanlarının tuğlarının altında davul çalınırdı. Ayrıca eski Türkler için kutsal sayılan sancak davul ile bir bütün durumundaydı ikisi birlikte de Tuğ diye nitelendirilirdi ve Tuğun açığa çıkartılarak dalgalandırılması da bir savaş habercisi olarak sayılırdı. Bu nedenden dolayı da mehter bir savaş aracı durumuna gelmişti. Ancak mehter hiçbir Türk Devletinde savaş aleti durumunda kalmamış, barış durumlarında, kutlamalarda, eğlencelerde, hükümdar alaylarında da kullanılmış ve devletin bir parçası durumundan da asla kopmamıştır²⁵. Savaşın habercisi olarak tuğun açığa çıkartılıp dalgalandırılması geleneği, Osmanlı Devleti'ne de geçmiştir. Osmanlı Devleti'nde

---

²⁰ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, İstanbul 2006, s. 104.

²¹ Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, VIII, 49.

²² Kâşgarlı Mahmûd, *Divânü Lügâti't- Türk*, İstanbul 2005, s. 589.

²³ A.g.e., s. 589.

²⁴ A.g.e., s. 589.

²⁵ Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, İstanbul 2000, s. 43.

savaş ilan edildiği zaman sancağı şerif Topkapı Sarayı'nda mehter eşliğinde getirilip dikilirdi. Böylece savaş ilan edilmiş olurdu. Askerlerin Hz. Muhammed'in sancağı etrafında toplanması manasına gelmekteydi.

D. İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE MEHTER

İslam dini henüz Arap yarımadasında yok iken İslamiyetten önceki dönemde savaşlarda müzik aletleri kullanılırdı. Bu devirde Araplar, savaş sırasında zil ve def çalıyorlardı²⁶. İslamiyet sonrasında kurulmuş olan Arap Devletlerinde ise mehter takımı bulunmaktaydı. Emeviler döneminde davul ve kös, Abbasiler döneminde ise zurna ilave edilerek zamanla boru, tabl, kös, nakkare, nefir, debdâb, zurna ve zil gibi musiki aletlerinden bir nevbet takımı ortaya çıkmıştır²⁷. Abbasi halifeleri başlangıçta namaz vakitlerinde sadece kendi saray kapılarında nevbet çaldırmışlar ve kendilerine tabi hükümdarların saraylarında nevbet çaldırmalarına izin vermemişlerdir.²⁸ Halifelerin sadece kendi saraylarında nevbeti çaldırmaları nevbetin Abbasilerde de hükümdarlık alametlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Karahanlı hükümdarları zaman içerisinde çeşitli hâkimiyet alametlerini kullanmışlardır. Bunlar *hutbe, sikke, payitaht, saray, otağ, taht, tac, çetr, bayrak, tuğ, nevbet, hil'at* gibi maddi ve manevi hâkimiyet alametleridir²⁹. Hükümdarlık alametlerinden biri olan nevbetin *Kutadgu Bilig*'te “*vezirlik angar birdi tamga ayağ, tuğ kövrüği birle birdi kuyağ*” ona vezirlik unvan ve mührü ile tuğ, davul ve zırh verildi³⁰. Mısralarında nevbetin hakan tarafından vezire verildiğini görmekteyiz. Gaznelilerde de nevbet vardı. Gazneli Sultan Mesud oğullarını valiliğe tayin edince her ikisine nevbet takımı hediye etmiş, hacibi Bilge Tegin'e de kös vermiştir³¹.

Geniş bir coğrafyada kurulmuş olan Selçuklu Devleti'nde mehter bulunmaktaydı. Selçuklularda mehter ismi yerine nevbet kelimesi kullanılırdı. “*Bir*

²⁶ H.G. Farmer “Mizmar”, **İA**, XI (1979), 604.

²⁷ Abdülkerim Özeydin, “Nevbet”, **DİA**, XXXIII (2007), 39.

²⁸ Özeydin, “Nevbet”, s. 41.

²⁹ Nesimi Yazıcı, **İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi**, Ankara 2005, s. 141.

³⁰ **Kutadgu Bilig**, s. 259.

³¹ Özeydin, “Nevbet”, s. 41.

*nevbet-haneyeye sahip olmak imtiyazı ve nevbet vurma usulü, Selçuklular zamanında da mevcuttur*³². Saraylarda nevbet musikisi takım ve heyetine *nevbet-hane*, çalanlara da *nevetiyan* adı verilirdi³³. Hükümdar için nevbet, başkentteki saray veya çadırı önünde çaldırılabilirdi gibi, eyaletlerde de çaldırılırdı. Nitekim Bağdat'taki hükümet sarayı önünde nevbet çaldırılırdı. Önceleri yalnızca davul ile başlayan nevbet takımında daha sonra davulla birlikte kös, zurna, nakkare ve nefir de yer almıştır³⁴.

Selçuklu Devleti üçlü taksime göre ayarlanmış, Tuğrul Bey Büyük Sultan sıfatı ile beş nöbet çaldıracak, Çağrı Bey melik yani hükümdar sıfatı ile ordu komutanı, İnanç Bey yabgu unvanı ile üç nöbet çaldıracaktı³⁵. Bu durum devlet içindeki kademeleşmeyi de gösterir. Selçuklu sultanlarının savaşa veya alayla çıkıp bir yere hareketlerinde sancakları ve nevbet denilen bandoları kendileri ile beraber giderdi³⁶.

Selçuklu sultanları, meliklerin, tabi hükümdarların ve emirlerin üç namaz vaktinde (sabah, akşam, yatsı) nevbet çaldırmalarına izin vermişler, beş nevbet çaldırmalarını ise isyan kabul etmişlerdir³⁷. “*Vassal hükümdarlar veya emirler ancak sultanın müsaadesiyle nevbet çalabiliyorlardı. Sultan Alparslan Hamedan’da iken (1065) Fars hakimi Fazlû’ye onun yanına geldiğinde Alparslan ona hilatler verdikten başka namaz vakitlerinde kapısında nevbet vurulmasını emretmişti*”³⁸. Sultan Melik Şah Gaznelilere esir düşen amcası Osman’ı kurtarmak için sefere çıktığında Gazneliler korkusundan Osman’ı serbest bırakmış, Melikşah amcası ile karşılaşınca ona hürmet göstermiş, kendisini Kunduz’a melik tayin edip feodal hakimiyet an’anelerine göre ona kapısında nöbet çalması için izin vermişti. Yine Melik-şah sultan Fahr üd Devle’yi Diyarbekir emirliğine tayin ederek kendisine

³² Merçil, **Hükümdarlık Alametleri**, s.116.

³³ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti**, İstanbul 2005, s. 392.

³⁴ Yazıcı, **İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s. 296.

³⁵ Turan, **Türk-İslâm Medeniyeti**, s. 107.

³⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, Ankara 1988, s. 28.

³⁷ Özeydin, “Nevbet”, s. 39.

³⁸ Merçil, **Hükümdarlık Alametleri**, s. 117.

muhtar emirlere mahsus olup kapısında nevbet çalma imtiyazını tanımıştır³⁹. Selçuklu vezirleri ve devlet adamları da günde üç vakit nevbet çaldırmışlardır. Meşhur Selçuklu veziri Nizamül Mülk *‘hazarda ve seferde’ günde üç namaz vakti nevbet çaldırmış devlet içinde hiç kimsenin erişemeyeceği bir dereceye ulaşmıştır*⁴⁰.

Muhammed Tapar meliklik döneminde Sultan Beryaruk’a karşı saltanat mücadelesine giriştiğinde Hamedan civarında beş nevbet çaldırmaya başlayınca bu bir savaş nedeni olmuştu⁴¹. Sultan Berkyaruk ile Muhammed Tapar arasında (23 Aralık 1101) yapılan anlaşmada Muhammed Tapar’ın ancak üç nevbet çaldırabileceği karara bağlanmış; fakat Muhammed Tapar Rey’e varınca beş nevbet çaldırmış bunu haber alan Sultan Berkyaruk kardeşinin üstüne yürümüştür⁴². Sultan Sencer kendisini “En Büyük Sultan” yeğeni Mahmut’u da sultan ilan etmiş, hâkimiyet alametlerini de sultanlık derecelerine göre ayarlamıştır. Buna göre iki hükümdar buluştuklarında Sultan Mahmut, Sultan Sancar yanında atından inerken ve atına binerken “Türk borusu” ve sultanlara has beş nöbet çaldırmayacaktı⁴³.

Selçuklu sultanları günde beş vakit nevbet çaldırdıkları gibi sefere çıktıklarında, bir kişiye hil’at verildiğinde, zafer kazanıldığında veya bir isyan bastırıldığında, hükümdar ve elçilerin karşılanma ve uğurlanma törenlerinde, bayram törenlerinde, şehzadelerin doğumunda ve sünnet törenlerinde, hacıların karşılanmasında, halife ve sultanlar yakalandıkları ağır bir hastalıktan kurtulduklarında veya Bağdat’a döndüklerinde nevbet çalınırdı⁴⁴. Tuğrul Bey’in kazandığı başarılarından sonra yapılan şenlikler sırasında da nevbet çalınıyordu. Arslan Besasiri’nin yakalanıp öldürülmesinden sonra kesik başı Bağdat’a

---

³⁹ Turan, **Türk-İslâm Medeniyeti**, s. 199, 202.

⁴⁰ Merçil, **Hükümdarlık Alametleri**, s. 121.

⁴¹ Özeydın, “Nevbet”, s. 39.

⁴² Abdülkerim Özeydın, **Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi**, İstanbul 2001, s. 188.

⁴³ Turan, **Türk-İslâm Medeniyeti**, s. 235.

⁴⁴ Özeydın, “Nevbet”, s. 39.

gönderilmiş ve şehirde dolaştırılırken nevbet çalınmıştır⁴⁵. Önemli bir şahsiyetin ölümü halinde taziye günlerinde nevbet çalınmasına ise ara verilirdi⁴⁶.

Harizmşahlarda hükümdarın hâkimiyet sembolü olarak sahip olduğu unsurlar arasında nevbeti görmekteyiz⁴⁷. Harizmşahlarda da günde beş vakit nevbet vuruluyordu. Muhammed bin Tekiş (1200–1220) hükümdarların kapısında namaz vakitlerinde çalınan nevbet merasimine son vermişti⁴⁸. Alaaddin Muhammed günde beş vakit nevbeti, her birini bir bölgeye tayin ettiği oğullarına veya müsaadesi dahilindeki meliklere bırakmıştır. Alaaddin Muhammed kendisi için yeni bir nöbet sistemi koymuş, günde iki defa çalınan bu nevbete *Zü'l-karneyn* nevbeti adını vermiştir *Zü'l-karneyn* nevbeti biri güneş doğarken, diğeri de batarken çalınıyordu⁴⁹. Nebbet davullarının altın kaplamalı değneklerinin inci kakmalı diğer aletlerinin mücevherler ile süslü olmasını görevlilerin ise parlak ve yıldızlı uniformalar giymesini emretmişti⁵⁰. *Zü'l-karneyn* nevbetinin ilk açılış merasimine bizzat nezaret eden sultan ilk nevbetin sarayında rehin olarak bulunan hükümdarlar ve hükümdar oğulları tarafından çalınmasını emretmişti⁵¹. *Zülkarneyn* Nebbetini çalan tutuklular arasında ilk Irak Selçuklu Sultanı II. Tuğrul'un oğlu, Gurlu Gıyaseddin Mahmut'un oğulları, Bamiyan hakimi Melik Alaeddin Belh valisi İmadüddin ve oğlu, Tirmiz valisi Behram Şah, Buhara hakimi Sencer, gibi birçok ünlü bulunmaktaydı⁵².

Anadolu Selçuklularında da namaz vaktinde günde beş vakit nevbet vurulurdu. Bu nevbetin kös, davul, zurna, nakkare ve nefirden müteşekkil olduğu kaydedilmiştir.⁵³ I. Gıyâseddin Keyhusrev tahta oturunca ve Alaşehir seferine

---

⁴⁵ Merçil, **Hükümdarlık Alametleri**, s. 117.

⁴⁶ Özeydın, “Nevbet”, s. 39.

⁴⁷ Yazıcı, **İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s. 375.

⁴⁸ Özeydın, “Nevbet”, s. 40.

⁴⁹ Yazıcı, **İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s. 375.

⁵⁰ Özeydın, “Nevbet”, s. 40.

⁵¹ Yazıcı, **İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi**, s. 376.

⁵² Özeydın, “Nevbet”, s. 40.

⁵³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, s. 74.

çıkıldığında nevbet çaldırılmıştır⁵⁴ “*Ravendi, Gıyas el-Din I. Keyhüsrev’i överken; sultan için “o öyle bir padişahdır ki, hükümdarlığının beş nöbeti yedi kat göğün üzerinde çalınır”* demektedir⁵⁵. II. Gıyâseddin Keyhusrev de başarı kazanan emirlerini çeşitli armağanlarla ödüllendirmiş ve kendilerine nevbet çaldırma iznini vermiştir⁵⁶.

Nevbetin hükümdarın hâkimiyet sembolü olarak çalmasının yanında nevbet takımı mutlu zamanlarda, sultanın karşılanmasında, gezinti alaylarında da görev alırdı⁵⁷. Osmanlı Devleti henüz bir beylik iken Selçuklu Devleti kendilerine bağlı bu beyliğe nevbet çalma izni vermişti.

Memlukularda da mehter sultanlık alametlerinden sayılır, müzik aletleri devletin gücünü gösterirdi⁵⁸. Memlukulular nevbet takımını ıslah ederek sancak, tuğ gibi hâkimiyet alametleri ile birleştirmişlerdi⁵⁹. Bu takım kösle beraber davul, zurna, zilden oluşmaktaydı⁶⁰. Bu takımın başında *mihtar-ı tabilhane* adı verilen bir kişi bulunurdu⁶¹. Memlukulularda Kal’atül Cebel’de akşam namazından sonra davul, sabah namazından önce ve yatsı namazından sonra da kös vurulurdu⁶². Sabah namazından evvel çalınan nevbet’e “*Devre*” nevbeti denilirdi⁶³. Hükümdar seferde bulunduğu sırada mehter takımı Sultanın çadırı etrafında dolaşarak müzik icra ederdi⁶⁴. I. Baybars Anadolu seferi sırasında Selçukluları örnek alarak kapısında beş

---

⁵⁴ Özaydın, “Nevbet”, s. 40.

⁵⁵ Merçil, **Hükümdarlık Alametleri**, s. 122.

⁵⁶ Özaydın, “Nevbet”, s. 40.

⁵⁷ Merçil, **Hükümdarlık Alametleri**, s.122.

⁵⁸ İbn Haldun, **Mukaddime Osmanlı Tercümesi**, haz. Yavuz Yıldırım- Sami Erdem -Halit Özkan Cüneyt Kaya, İstanbul 2008, s. 115.

⁵⁹ Özaydın, “Nevbet”, s. 40.

⁶⁰ Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, s. 316.

⁶¹ A.g.e., s. 316.

⁶² Özaydın, “Nevbet”, s. 40.

⁶³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, s. 316.

⁶⁴ A.g.e., s. 316.

nevbet çaldırılmıştır⁶⁵. Memluklu sarayında tabilhane kırk parça zil, dört davul, dört zurna ve yirmi nefirden oluşmaktaydı⁶⁶.

Memluklukarda *tabilhane mihtarının* başında bulunduğu mehter takımında *dübündar* denilen davulcu, *müneffir* denilen borucu ve *kösî* denilen *sanccı* vardı.⁶⁷

İlhanlı Devletinde de *candar* adından bir görevlinin idaresi altında bir mehterhane mevcuttu⁶⁸. İlhanlı hükümdarları günde beş vakit ve savaşa çıkarken nevbet çaldırılmışlardı⁶⁹. Günde beş defa nevbet çalınması Olcayto Han'ın zamanına kadar devam etti ve onun zamanında Harizmşahlarda olduğu gibi günde yedi defa nevbet çalındı⁷⁰. İlhanlılarda nevbet kös, davul, zurna ve borudan mevcuttu⁷¹. Sultan sefer sırasında iken arkasında alemdarlar, tabbal ve nefirler bulunurdu. Sultana bağlı emirlere de mehter takımı verilirdi.⁷². Burada önce sultanın kösü vurulur ardından baş hatun olan Melike'nin kösü ve ardından da vezirlerin ve ümeranın davulları çalınırdı⁷³.

Sefere çıkılacağı zaman ordunun toplanacağı yere sultana bağlı beyleri gelirlerdi Toplanma yerine gelirken kendilerine verilmiş olan mehter takımını da getirirlerdi. Bütün beyler geldikten sonra sultan ata biner sonra kös vurulur nefir üflenirdi. Sultanın elliye yakın ümerası vardı. Bunlar sultanın sağ ve solunda bulunurlardı. Onların arkasında alemdarlar sonra mehter takımı bulunurdu. Bu takım yaklaşık yüz kişiden oluşmaktaydı. Mehter takımının müziği icra sırası vardı. Önce at üzerinde boyunlarına davul asılı olan davulcular ile zurnacılar çalmaya başlar

---

⁶⁵ Özaydın, "Nevbet", s. 40.

⁶⁶ Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, s. 316.

⁶⁷ Konyalı, **İstanbul Sarayları**, I, 35.

⁶⁸ A.g.e., s. 44.

⁶⁹ Özaydın, "Nevbet", s. 40.

⁷⁰ Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, s. 206.

⁷¹ A.g.e., s. 206.

⁷² A.g.e., s. 189.

⁷³ A.g.e., s. 189.

bunlar durduktan sonra saz takımından on kişi teganniye başlardı. Böylece on nevbet tamamlanır ardından kafiye konakları⁷⁴.

E. OSMANLI DEVLETİ'NDE MEHTERHANE-İ AMİRE TEŞKİLATI

Mehterhane-i Amire Osmanlı Devlet ve Saray teşkilatı içinde önemli bir kurumdur. Bu kurumun matbah-ı amire, hazine-i amire, darphane-i amire gibi sarayın birun teşkilatı içinde yer aldığı kabul edilir. Mehterhane-i amire birbirinden bağımsız görünen iki ayrı kurumun tamamından oluşur. Çadır mehterleri ile tabl ve alem mehterleri kurumun iki temel kısmıdır. Kaynaklarda bu kuruma bağlı iki teşkilattan hayme mehterleri hep aynı isimle anılmıştır. Tabl ve alem mehterleri teşkilatında ise farklı isimler kullanılmıştır. Bu isimlerden bazıları; giriş kısmında da ifade edildiği gibi *mehteran-ı alem*⁷⁵, *mehteran-ı alem-i hassa*⁷⁶ *mehteran-ı tabl u alem*⁷⁷, *mehteran-ı tabl u alem-i hassadır*. Bu kurum padişahlık alametlerinden önemli olan bir kaçını bünyesinde barındırdığı için hep göz önünde olmuştur. Devlet bu kuruma ayrı bir önem vermiş kurum Osmanlı Devletinin kuruluşundan itibaren hızla gelişmiştir. Kurumun bağlı olduğu emir-i alem devlet protokolünde önemli bir mevkide bulunmaktaydı. Kıdem olarak yeniçeri ağasından sonra gelmekteydi.

Mehterhane-i amirede otağ-ı hümayun, saltanat sancakları, tuğlar ve müzisyen mehterler bulunmaktaydı. İki teşkilata ayrılan kurumda çadır mehterlerinin başında çadır mehterbaşısı, müzisyen mehterlerinin başında ise tabl ve alem mehterbaşısı bulunmaktaydı. Devletin egemenlik sembollerini ve gücünü temsil ettiğinden dolayı kurum devletin ihtişamını ve kudretini ortaya koyardı. Sefer esnasında kurulan Otağ-ı hümayun, sancakların ve tuğların taşınması, mehter takımının müzik icra etmesi devletin kendine has özelliklerini yansıttı. Mehterhane-i amirede çalışanların sayıları zamanla değişmiştir. Mesela 1566 yılında

---

⁷⁴ Konyalı, *İstanbul Sarayları*, I, 44.

⁷⁵ Aynı isim için bkz, BOA, MAD. 16383, 16763, 17870, 23250.

⁷⁶ MAD. 7357.

⁷⁷ *Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter*, s. 111.

çadır mehterlerinin sayısı 440⁷⁸, 1595 yılında ise 1200 kişiydi⁷⁹. Tabl ve alem mehterlerinin sayısı çadır mehterlerinden azdı. Tabl ve alem mehterleri ise 1525 yılında 187 kişiydi. Sefer sırasında kendisine ait vazifesini yapmak için orduya katılan mehterhane-i amirede hayme mehterlerinden 237 tabl ve alem mehterinden ise 135 kişi katılırdı⁸⁰.

F. TABL VE ALEM MEHTERLERİNİN OSMANLI DEVLETİ'NDE TARİHSEL SÜRECİ

Osmanlı Devleti kendisinden önceki Türk Devletlerinin *nevbethane* olarak adlandırılan kurumu almış, mehterhane olarak isimlendirmiştir. Osmanlıların beylik döneminde Osman Gazi'nin babası olan Ertuğrul Bey döneminde küçük bir mehter görmekteyiz. Ertuğrul Bey kardeşi Gündüz Alp ile beylik mücadelesinde davul çaldırmıştı⁸¹. Bu muhtemelen küçük bir beyliğin mütevazı bir davuludur. Mehterin bir müzik grubu olarak ortaya çıkması ise Osman Bey döneminden sonradır. Osman Bey 1288 yılında Karacahisar'ı fethedince bu haberi Selçuklu sultanına ulaştırmıştır. Sultan Alaeddin bu müjdeli haberi duyunca haberi götürünlere Osman Bey'e verilmek üzere bir tabl u alem verir⁸². İlk Osmanlı kaynaklarında bu konu çok az farklarla aynı olay etrafında anlatılmıştır. Osman Bey'e gönderilen bu hediyeler: bir sancak, boru, davul, gümüş kakmalar ile süslü kemer, hançer ve donatılmış bir attır⁸³. Bu hediyelerin at dışında hepsi Selçuklularda hükümdarlık alametlerinden sayılan öğelerden oluşmaktaydı. Bu simgeler ile Osmanlı Devleti kurulmuş oluyordu. Anadolu'da sönmekte olan Selçuklu hâkimiyeti Osmanlı Devletine geçmiş oluyordu. Sultan Alâeddin'in oğlu olmadığından dolayı kendisine varis olarak Osman Bey'i

⁷⁸ MAD. 16763.

⁷⁹ MAD. 7353.

⁸⁰ TSMA, D. 9619-1

⁸¹ **Düsturname-i Enveri**, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2003, s. 20.

⁸² Aynı konu için bkz. Âşık Paşazâde, **Tevârih-i Âl-i Osman**, yayınlayan Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç, İstanbul 2007, s. 53; Şükrullah, **Behcetüttevarih**, s. 52, **Cihânnümâ**, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. 51; Mehmet Neşri, **Kitâb-ı Cihan-nümâ**, yayınlayan Faik Reşit Unat, Mehmet A. Köymen, Ankara 1995, s. 109; Hoca Saadeddin Efendi, **Tacüt-Tevarih**, haz. İsmet Parmaksız, Ankara 1992, I, 32; **Selâtin-name**, haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001, s. 34.

⁸³ **Tacüt- Tevarih**, I, 32.

seçtiği muhtemeldir⁸⁴. Osmanlı Devletinin çekirdek mehteri hüviyetinde olan bu nevbet takımı daha sonraları geliştirilmiştir. Bu tarihten sonra tabl ve alem mehterlerini Osmanlı Devleti teşkilatında kurum olarak görmekteyiz. Tabl ve alem mehterlerinin teşkilat olarak oturması Fatih devrinde olmuştur⁸⁵.

Orhan Bey zamanında, ikinci vakti “nevbet” olarak vurulan mehter artık savaşta da kendisini göstermeye başlamıştır⁸⁶. Orhan Bey döneminde mehter takımı sayısının çoğalmadığını tahmin etmekteyiz. Muhtemelen padişaha ait olan bir mehter takımı mevcut idi. Eğer mevcut başka bir mehter takımı olsaydı Rumeli’ye fetih için çıkan Süleyman Paşa’ya verilirdi. Vezirlere, beylere, sancaklara ve kalelere mehter takımının verilmesi, devletin büyümesi ile paraleldir. Fetihler ile beraber devlet teşkilatındaki yapılanma, mehterin de şekillenmesini sağlamıştır.

Sultan I. Murat devrinde mehter Osmanlı Devleti’nde artık oturmuş, savaşta yerini almaya başlamıştır. Mehterin savaş ilanında ve savaş esnasında vurulduğunu görmekteyiz⁸⁷. Yeniçeri Ocağı’nın temeli sayılabilecek olan Pencik Kanunu, yine onun döneminde çıkartıldı (1361)⁸⁸. Bu kanunla, fethedilen yerlerden esir alınan Hristiyan çocukları, Osmanlı ordusuna “devşirme” olarak alınmaya başlandı. Yeniçeri ordusunun kurulması ile beraber Rumeli ve Balkanlar’da birçok yer fethedilmiş, savaşlarda bulunulmuştu. Sonraki dönemde bu devşirme çocuklar, tabl ve alem mehterleri çalışanlarının temin edildiği kaynak olacaktır. Balkanlarda yeni kültür merkezleri oluşturulurken, orduya yeni birlikler katılırken, kültürel düzeyinin gelişmesi ile beraber ülkedeki mehter takımı sayısı da artmış, bir nevi müzik okulu olan tabl ve alem mehterhanesinin temelleri atılmıştır. Sultan I. Murat, Anadolu’da, Anadolu beylikleri ile mücadele ederken, Rumeli’de bıraktığı beyleri balkanlarda fetihler gerçekleştiriyordu. Sultan I. Murat ’ın Trakya’daki asıl hedefi, stratejik bir öneme sahip olan Edirne’yi almaktı. Trakya’da daha önce yaptığı fetihler sayesinde

---

⁸⁴ Karamanlı Nişancı Mehmet Paşa, **Osmanlı Sultanları Tarihi**, çev., İbrahim Hakkı Konyalı, İstanbul s. 345.

⁸⁵ Özcan “Mehter”, s. 546.

⁸⁶ **Behcetüttevarih**, s. 54.

⁸⁷ **Kitâb-ı Cihan-nümâ**, A. Köymen neşri, s. 301.

⁸⁸ Âşık Paşazâde, **Tevârîh-i Âl-i Osman**, s. 98.

Edirne'ye yapılabilecek bir Bizans yardımı engellenmiş oluyordu. Lala Şahin Paşa komutasındaki Türk birlikleri Edirne'yi kuşattı. Rum ve Bulgar kuvvetleri yapılan çatışmada yenildiler. Bir süre yardım gelmesini bekleyen şehir, umudunu kesince teslim olmak zorunda kaldı (1362). Balkanlardaki bu düzenli birliklerin mehtersiz olması çok zayıf bir ihtimaldi. Bu dönemde ülkedeki ordunun büyümesi ve yeni merkezlerin kurulmasından dolayı yeni mehter takımları da kurulmuş olmalıdır. Mehterandan sorumlu emir-i alem bu dönemde vardır⁸⁹. Bu da bize tabl ve alem mehterleri teşkilatının artık şekil aldığını, resmi bir hüviyet kazandığını göstermektedir.

1389 yılında 29 yaşında padişah⁹⁰ olan Yıldırım Bayezid ülkede artık sistemi oturtmuş, ordu ciddi anlamda güçlenmiş, Moğollarla boy ölçüşecek duruma gelmişti. Bununla beraber yeni yerler alınmış ülke toprakları genişlemişti. 1389 yılında Bulgaristan ve Bosna'nın fethi gerçekleştirildikten sonra, Anadolu'da durumun karıştığını haber alan Yıldırım Bayezid, Balkan devletleriyle açık antlaşmalar imzaladı. Yıldırım, Sultan II. Murat'ın ölümünü fırsat bilip Osmanlılara karşı güç birliği yapan Anadolu Beyliklerine karşı mücadeleye girişti. İstanbul karadan ve denizden kuşatıldı (1391). Büyük ve kuvvetli toplar olmadığından, kuşatma abluka niteliğinde oldu. Macarların Türk topraklarına girmesiyle kuşatma kaldırıldı. Bu kuşatma Osmanlılar tarafından yapılan ilk İstanbul kuşatmasıdır⁹¹. Haçlılar, tarihe Niğbolu Savaşı olarak geçen savaşta büyük bir bozguna uğradılar. Savaş sonunda Haçlıların aldığı yerler Osmanlı Devletine geçti. Bulgar Krallığı ortadan kaldırıldı ve Macaristan içlerine doğru akınlar yapıldı. Haçlı dünyası yarım yüzyıl Türklerin üzerine yürümeye cesaret edemedi. Bu savaştan sonra Yıldırım Bayezid'e Abbasi Halifesi tarafından "Sultan-i iklim-i Rum" yani "Anadolu Sultanı" unvanı verildi. Yıldırım Bayezid, Timur'a esir düştü. Tüm olan bu hadiselerde Osmanlı Devletinde askeri ve idari birimler düzenli bir şekle girmiştir. Yeni alınan yerlere mehteran gönderilip gönderilmediğini bilmiyoruz. Fakat bu dönemde savaş ilanında⁹², savaşa

---

⁸⁹ **Kitâb-ı Cihan-nümâ**, A. Köymen neşri, s. 205.

⁹⁰ **Tacüt- Tevarih**, I, 189.

⁹¹ Boyatlı Mahmut Oğlu Hasan, **Câm-ı Cem-Âyîn**, İstanbul, s. 395.

⁹² **Tevârih-i Âl-i Osman IV. Defter**, s. 282.

başlamadan önce⁹³, sefer esnasında⁹⁴, kale fetihlerinden sonra kale burçlarında⁹⁵, mehter vurulurdu. Ankara savaşında da mehteran yerini almıştır⁹⁶. Ankara Savaşı sonunda Anadolu'da Türk birliği bozulmuş ve Osmanlı Devleti dağılma tehlikesi ile karşılaşmıştı. Yıldırım Bayezid'in oğulları, babalarının ölümünden sonra taht mücadelesine başladılar.

Süleyman Çelebi Edirne'de, İsa Çelebi Bursa'da, Mehmet Çelebi Amasya'da, Musa Çelebi Balıkesir'de padişahlıklarını ilan ettiler. Osmanlı tarihindeki en büyük kargaşa dönemi böylece başlamış oldu. Fetret Devri adı verilen bu dönemdeki taht mücadeleleri, Timur'un Anadolu'da kuvvetli bir devlet bırakmak istememesi ve Bizans'ın entrikalarıyla daha da arttı. Buldukları bölgelerde padişahlığını ilan eden şehzadeler, kendi yönetim kadrolarını oluşturur iken padişahlığın alametlerinden olan tabl ve alem mehterleri ile çadır mehterlerinin başında bulunan emir-i alemlik görevini de kendilerine bağlı olan beylerine vermeyi unutmamışlardı⁹⁷. 1413 yılında, son olarak Musa Çelebi'yi de saf dışı bırakan Mehmet Çelebi Fetret Devrine son verdi. Mehmet Çelebi döneminde birlik sağlandı. Tabl ve alem mehterleri Mehmet Çelebi döneminde yapılan savaşlarda orduda yer almışlardır⁹⁸.

Sultan II. Murat döneminde başkent Edirne'de bir törende mehter takımı dört kişiden ve bir boru(nefir), bir büyük davul(kös), sekiz çift nakkare olduğu kaydedilmiştir⁹⁹.

Fatih Sultan Mehmed, Osmanlı Devletinin idari kurucusu sayılabilir. Fâtihtevrinde devlet idaresinde merkezi yapı güçlendirilmiş ve merkezi yapıya bağlı olanlar önemli görevlere getirilmişlerdir¹⁰⁰. Fatih, Kanunnamesi ile Atam-Dedem

---

⁹³ A.g.e., s. 119.

⁹⁴ A.g.e., s. 49.

⁹⁵ A.g.e., s. 61.

⁹⁶ **Kitâb-ı Cihan-nümâ**, A. Köymen neşri, s. 349.

⁹⁷ **Oruç Beğ Tarihi**, N. Öztürk, neşri, s. 44.

⁹⁸ Öztürk, **Kitâb-ı Cihan-nümâ**, s. 387.

⁹⁹ Bülent Aksoy, “**Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki**”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Sanat Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1991, s. 13.

¹⁰⁰ Nebi Bozkurt, “II Mehmet”, **DİA**, IX (1994), 53.

Kanunu dediği¹⁰¹ gelenekleri yazılı hale getirmiş ve buna *Kanunname-i Ali Osman* denmiştir. *Kanunname-i Ali Osman*'da tabl ve alem mehterhanesini ilgilendiren kanunlar da vardır. Tabl ve alem mehterhanesinin kendisine bağlı olduğu, emir-i alemin konumu¹⁰², devlet protokolündeki yeri¹⁰³, emir-i aleme yazışmalardaki hitap şekli¹⁰⁴ ve maaşı belirtilmiştir¹⁰⁵. Fatih döneminde düzenlenen devlet teşkilatı ile beraber Tabl ve alem mehterhanesi de şekillenmiştir. İstanbul kuşatmasında orduda mehter takımı bulunmakta, saldırılar mehteranın çalması ile başlamaktaydı¹⁰⁶. 24 Mayıs'ta kuşatma sırasında Bizans tarafından korku ve endişe hakim iken bunu daha da arttırmak için Osmanlı Devleti askeri mehter takımının çaldığı marşlar ile sevinç gösterilerinde bulunuyordu¹⁰⁷. Fatih İstanbul'un fethi sırasında son saldırıdan bir gün önce askerlere yaptığı konuşmada, saldırının *cenk harbi* ile başlayacağını herkesin dikkatlice bu anı beklemesini söylemişti¹⁰⁸. Saldırı gecesini surların önünü aydınlatan mumlar söndürüldü etraf ürkütücü karanlığa boğuldu¹⁰⁹. Saldırı günü ikinci vaktinde önce savaş boruları, nefirler çalmaya başlamış ardından nakkare ve zurna cenk harbine¹¹⁰ katılmıştır.

Sultan II. Bayezid döneminde mehter takımı yüz elli kişiden oluşmaktaydı. Mehter takımında bulunan otuz kişi şehirde günlük nevbet icra ederdi. Bunların on beşi sarayın yanında olan kulede, diğer on beş kişi ise şehrin başka bir yerinde görevliydi¹¹¹.

---

¹⁰¹ **Kanunnâme-i Âl-i Osman**, Hazırlayan Abdülkadir Özcan, İstanbul 2007, s. 3.

¹⁰² Özcan, **Kanunnâme-i Âl-i Osman**, s. 6.

¹⁰³ A.g.e., s. 8.

¹⁰⁴ A.g.e., s. 23.

¹⁰⁵ A.g.e., s. 21.

¹⁰⁶ Gustave Schlumberger, **İstanbul Düştü**, çev. Hamdi Varoğlu, İstanbul 2005, s. 275.

¹⁰⁷ Fahameddin Başar Mahmut Ak, **İstanbul'un Fetih Günlüğü**, İstanbul 2003, s. 74.

¹⁰⁸ Kritovulus, **İstanbul'un Fethi**, İstanbul 2007, s. 90.

¹⁰⁹ Feridun M. Emecen, **İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri**, İstanbul 2003, s. 24.

¹¹⁰ Kritovulus, **İstanbul'un Fethi**, s. 93.

¹¹¹ Aksoy, **Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki**, s. 14.

Sarayın yakınındaki kule muhtemelen günümüzde Sirkeci’de bulunan Nevbethane adlı sokağın yakınlarında bulunmaktaydı¹¹². Bu dönemde Pera’da da bir mehter takımı bulunmaktaydı. Şehirde görevli olan mehterler savaşa katılmaz, görev yerlerini terk etmezdi¹¹³. Sultan II Bayezid döneminde şehirde görevli olan mehterler sabahın erken saatinde şafak sökmeden bir saat önce müzik icra ederlerdi¹¹⁴. Bunların sayısı Demirkapıdaki nevbethanede 4, Galata nevbethanesinde ise 3 kişiydi¹¹⁵.

Mehter Osmanlı Devletinde bütün şehirlerde, önemli olan kalelerde¹¹⁶ ve derbentlerde¹¹⁷ bulunurdu.

16. yüzyıl boyunca her padişah döneminde mehterin vurulduğu kaynaklarda mevcuttur. Sultan I. Selim döneminde mehter Çaldıran seferinde görev almış¹¹⁸, sefer esnasında *boru ve surnayın sesleri havayı doldurmuştur*¹¹⁹. Çaldıran savaşı sırasında da mehter yeri göğü inleterek askere ile beraber¹²⁰ savaşa iştirak etmiştir.

Kanuni döneminde ise tabl ve alem mehterleri bütün savaşlara eşlik etmiş, devlet protokolünde yerini almıştır. Hükümdarlık alametlerinden biri olan mehter, padişaktan izin alınmadan kimse tarafından vurdurulamazdı. Ülkede padişahın izni olmadan eğlence için de davul, zurna ve nakkare çalınmazdı¹²¹. Hatta başka

---

¹¹² Nuri Özcan “Mehter”, **DİA**, XXVII (2003), 546.

¹¹³ Aksoy, **Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki**, s. 14.

¹¹⁴ Aksoy, **Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki** s. 14.

¹¹⁵ Çağatay Uluçay, “Mehterhane ve Sazendelerine Dair Bir Kaç Vesika”, **Musiki Mecmuası**, IV/41 (Temmuz 1951).

¹¹⁶ **7 Numaralı Mühime Defteri (975–976 / 1567–1568)**, II, Ankara 1999, 77; **7 Numaralı Mühime Defteri (975–976 / 1567–1568)**, III, Ankara 1998, 43.

¹¹⁷ **7 Numaralı Mühime Defteri (975–976 / 1567–1568)**, III, Ankara 1999, 319.

¹¹⁸ **Celâl-zâde Mustafa, Selim-nâme**, Ahmet Uğur- Mustafa Çuhadar, Ankara 1990, s. 324.

¹¹⁹ Zeynep Tarım Ertuğ, “Selimnâme-i Şükri Minyatürleri'nin Belge Değerleri”, **Nurhan Atasoy’a Armağan, Sanat Tarihi Yıllığı Özel Sayısı**, Eser Basıhyor.

¹²⁰ Abrurrahman Sağırılı, **Keşfi Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi, 1993, s. 47

¹²¹ Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1529 (936) ülkedeki tüm kadınlara gönderilen yasaknamede bayramlarda ve sair zamanlarda kimsenin padişahın izni olmadan davul zurna ve nakkare çaldırıp eğlence düzenlenmemesi bildirilmişti. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, VI, 336.

devletlerden gelen elçiler beraberinde getirdikleri mehteri bile çalamazlardı. Elçiler padişahı ziyarete geldiklerinde şehre girdikleri zaman sessiz bir şekilde mehter çaldırılmadan ve bayrak açmadan gelirlerdi. Bu duruma güzel bir örnek vardır. Edirne’de bulunan padişahı ziyarete gelen İran elçileri İstanbul’a girerken ve İstanbul’dan çıkarken buna dikkat etmeleri konusunda uyarılmışlardır. Elçilerin bu kurala uymaları için bile İstanbul’da bulunan vezire bu durum bir hüküm ile bildirilmiştir¹²². Buna dikkat edilmesi için, elçilerin İstanbul dışındaki bir menzile kadar yeniçeri ağası tarafından getirilmesi söylenmiştir.

Bir başka hükümde ise İran elçilerinin beraberinde getirdikleri mehter takımlarının müzik icra etmesini önlemek için padişah tarafından merkeze tedbir alınması için bir hüküm gönderilmiştir. Hüküm İstanbul’a ulaştığında, İran elçileri İstanbul’dan ayrılmış ise hemen 100 kişilik bir askeri grup hazırlatıp yolda elçilik heyetine yetişip onlara Edirne’ye kadar eşlik edilmesi istenmiştir. Bu yüz kişilik grup, elçilik heyetinin Edirne’ye giderken davul çalması ve bayrak açmasını önleyecekti. Eğer hüküm vezire elçilik heyeti İstanbul’dan ayrılmadan yetişirse elçiliğin, davulcuları ve bayrakçılarının İstanbul’da alıkonulması istenmiştir.

---

¹²² 7 Numaralı Mühime Defteri (975–976 / 1567–1568), c. I, Ankara, 1998, s. 396.

İKİNCİ BÖLÜM

TABL VE ALEM MEHTERHANESİ'NDE İDARİ YÖNETİM

A. MEHTERHANE-İ AMİRE'YE BAĞLI KURUMLAR

1. Çadır / Hayme Mehterleri

Osmanlı Devletinde mehter denilince aklımıza ilk olarak müzik icra eden mızıkacı grubu gelmektedir. Oysa mehter adı ile başlayan ve mehterhane-i amireye bağlı iki ayrı teşkilat bulunmaktadır. Mehterhane-i amireye bağlı olan en geniş kurum hayme mehterleri teşkilatıdır. Hükümdara ait çadırları, otağları hazırlayan, diken, bakımını yapan, kuran, toplayan hayme mehterleri geniş bir yapılanmaya sahip idi. Ordu sefere çıktığı zaman hayme mehterleri konaklama işinin tamamını üstlenmiş olurdu.

Çadır mehterleri teşkilatı Mehterhane-i amire binasından bulunmaktadır. Çadır mehterleri sefer veya göç esnasında İbrahim Paşa Sarayı'nda¹ bulunan mehterhane-i amirede muhafaza edilen padişah çadırlarının kuruluşu ve bakımı ile ilgilenirlerdi. Sefer sırasında çadır mehterleri ikiye ayrılır bir grup karargâhta kalır diğer grup ise bir menzil öteye gidip padişah oraya varmadan diğer otağ-ı hümayunu kurarlardı². Çadır/hayme mehterleri, yalnız çadır değil, padişaha ait köşk, saray ve kasırlar için ihtiyaç olunan tüm mefruşat ihtiyacını, tamir ve tadilatını giderirlerdi³.

Hayme mehterleri ile ilgili önemli ve geniş bir çalışma yapmış olan Nurhan Atasoy, hayme mehterlerinin, 15. yüzyılda 38 kişi, daha sonra 800 ile 900 kişi

¹ Nurhan Atasoy, **İbrahim Paşa Sarayı**, İstanbul 1972, s. 14.

² Mithat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lügati**, İstanbul 1986, s. 69.

³ Nurhan Atasoy, **Otağ-ı Hümayun**, Aygaz Yay., İstanbul 2000, s. 23.

arasında olduğunu ifade etmektedir⁴. Buna ek olarak çadır mehterlerinin sayıları 1566 yılında 440⁵, 1595 yılında ise 1200 kişiydi⁶.

Çadır mehterleri ocağı 1826 yeniçeri ocağı ile birlikte kaldırıldı. Kurum ismini Hiyamiye Nezareti yaptı ve personelinin kıyafetini değiştirerek, görevine devam etti⁷.

2. Tabl ve Alem Mehterleri

Tabl ve alem mehterhanesi Osmanlı Devletinde savaşlarda ve barışta müzik icra ederdi. Osmanlı Devletindeki bu teşkilat kendisinden önceki teşkilatlardan daha gelişmiş, Türk musikisi askeri bir disiplin altında bir birlik kurmuş, devlet tarafından maaş verilerek desteklenmiştir⁸.

Mehter diğer müzik türlerinden farklı olarak toplumun çok geniş bir kesimi tarafından dinlenirdi. Halk tarafından veya elit kesim tarafından dinlenen müzik türleri gibi hitap ettiği belli bir dinleyici kitlesi yoktu. Öncelikle zorunlu olarak her yerde çaldırılmış olmasından dolayı herkes tarafından dinlenmişti. Buna karşılık halk müziğinin belli bir dinleyici kitlesi vardı. Klasik müziğin ise sarayların ve konakların arasında kalmış ince müzik zevkine sahip kişilere hitap ettiği iddia edilmektedir⁹.

Mehter takımındaki müzik aletlerinin sayısı mehter takımının büyüklüğünü belirler, bu büyüklük kat hesabıyla ölçülürdü¹⁰. Tabl ve alem mehterhanesinde nefer sayısında sabit bir sayı yoktur. Kurulduğu yıllarda fetihler ile birlikte kısa bir sürede büyüyüp gelişen kurumun nefer sayısı da değişkenlik göstermiştir. Fethedilen yeni eyalet ve sancaklara, sancak beyi ve eyalet beyi tayin edilirken mehterhane'den

---

⁴ Nurhan Atasoy, **Otağ-ı Hümayun** s. 23.

⁵ **MAD.** 16763.

⁶ **MAD.** 7353.

⁷ Atasoy, **Otağ-ı Hümayun**, s. 29.

⁸ Mahmut R. Gazimihal, **Türk Askerî Muzikaları Tarihi**, İstanbul 1955, s.11.

⁹ Eugenia Popescu- Judetz, **Türk Musikisi Kültürünün Anlamları**, Çev., Bülent Aksoy, İstanbul 1996, s. 57.

¹⁰ N. Özcan "Mehter" s. 546.

kendisine bir mehter takımı verilir onunla birlikte tayin olduğu yere giderdi. Böylece kurumda eksilme olurdu. Boşalan yere yeni mehterler alınırđı. Fetih hareketleri devam ettiği sürece sürekli mehter sayıları değişmiş boşalan yerlere yenileri tayin edilmiştir. Osmanlı Devletinin sınırlarını düşündüğümüzde devlet üç kıtada geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Devletin eyalet ve sancaklara taksim edilmesi ve her eyalet ve sancak merkezine hatta bazen önemli ve büyük kalelere mehter gönderilmesi mehterhanenin ne kadar işlek çalıştığını bize göstermektedir. Tabl ve alem mehterhanesi bir nevi devletin müzik okulu görevini üstlenmiş bulunmaktadır. Bu kurumda binlerce müzisyen yetişmiş ülkenin dört bir yanına görevlerini icra etmek için görevlendirilmiştir. Bu sayının abartı olmadığını devletin eyalet, sancak ve büyük kalelerine baktığımızda görmekteyiz. Buraya gönderilen mehterler çekirdek hüviyetinde olup yerli takviyeler ile beslenmişlerdir. Yoksa sürekli buralara mehter takviyesi söz konusu değildi.

Tabl ve alem mehterleri teşkilatına, mehterhanede bulunan sağ¹¹ ve şehit olmuş mehterlerin çocukları veya acemi ocağında müziğe yatkın olan çocuklar¹² alınırđı. Bunlar teşkilatta, ustalar tarafından yetiştirilirdi. Çırak olarak başlayan bu çocuklar zamanla boşalan yerlere tayin olunurlardı.

Şakirt mehterlerin bazıları bir veya yarım akçe alırlardı. Bazıları ise hiç almazdı. Savaşlarda şehit olan usta mehterlerin kalan ulufeleri, birer akçe şeklinde şakirt ulufesi olarak verilirdi. Şehit mehterlerin kalan ulufeleri kıdeme göre dağıtılırdı. Kurumda kıdemli olan şakirt mehterlerin ulufesi daha çok olurdu¹³.

---

¹¹ BOA, **2 Numaralı Mühimme Defteri**, 1945. Hüküm.

¹² **2 Numaralı Mühimme Defteri**, 1131. Hüküm.

¹³ Yetiman-ı cemâat-ı mehteran-ı alem

Mehmed Mahmut Şem'dar, Eyüp Mahmut Şem'dar, Mehmed Veli Şem'dar, Ahmet Hüseyin, Mehmed Ali, Ali İbrahim, Mehmet Hüseyin, Mahmut Ahmet, Murtaza Mehmed, Mahmut Mustafa, Ahmet Mahmut, Mehmed İbrahim, Ahmet Hızır, Seydi Mustafa, Ahmet Mustafa, Hasan Mustafa.

Zikr olunan on altı nefer alem mehterlerinin eytamından olup paye-i serîr-i a'lâyâ arz olundukda mahlûllerinden kanları üzre birer akçe şakird ulufesi buyuruldu. Amma başta yazılan Mehmed'e ve Eyyuba altışar akça emrolundu. **2 Numaralı Dühimme Defteri**, 1297. hüküm.

Şakirtlikten çıkan bir alem mehterinin maaşı yaklaşık olarak 4 ile 6 akçe arasında değişirdi. Maaşı yükselen şakirt mehter artık öğrencilikten savaflara ve diğler etkinliklere katılacak seviyeye gelmiş bulunuyordu.

Devletin sınırlarının geniş olması komşu olduğu ülkelerin sayısını da arttırmıştır. Sınır komşuları ile yaşanan problemlerden dolayı yapılan askeri mücadele ve seferlerde tabl ve alem mehterleri görev almıştır. Ancak aynı anda birkaç farklı ülke ile farklı coğrafyalarda mücadele etmek, birden fazla ordu çıkarmak birden fazla mehteri görevlendirmek anlamında idi. Eğer kurum personel olarak fazla olmasa idi birden fazla ordu sefere çıktığında ancak bir orduda görev alabilecekti. Kanuni Sultan Süleyman İran üzerine sefere çıktığında yeniçeri ağası Boğdan üzerine yürümüş aynı zamanda donanma da İspanyollar ile mücadele için sefere çıkmıştı. Mehteransız ordu olamayacağından dolayı, hazırlanan her üç ordu içinde mehteran görev almıştır.

Bölgelere Göre Mehter Sayıları

Tasnif	Tarih	Nakkarezen	Tabbal	Surnayan	Nefirci	Zileci	Alemndar	Şakird	Mütekaid	Toplam
Tsma.d 9623	932	44	19	23	19	20	11	52		188
Mad 16383	974	43	30	44	27	15	17	35		211
Mad 16763, Masar	974	35	21	46	26	14	15	31		188
Recec	974	35	20	40	25	13	15	30		178
Mad 5524 sefer sırasın	1003	5	11	10	10	6	5	11		58
Mad 7357, Masar	1004	35	63	50	35	43	25	24		275
Recec	1004	35	62	47	38	41	25	98		346
Reşen	1004	35	63	45	43	44	25	95		350
Lezez	1004	35	62	47	37	44	25	100		350
Mad 7362, Masar	1007	28	50	42	25	31	25	90	4	295
Recec	1007	29	52	42	27	31	25	90	4	300
Reşen	1007	28	49	42	27	32	24	90	4	296
Lezez	1007	28	49	42	27	32	24	90	4	296
Mad 7373, Masar	1011	25	42	37	22	22	21	82	6	257
Recec	1011	25	40	36	22	22	21	77	6	249
Reşen	1011	24	43	37	23	22	21	77	6	253
Lezez	1011	24	43	37	23	22	20	73	6	248

Tablo 1. 16. yüzyılda mevacic defterlerine göre tabl ve alem mehterleri teşkilatında görev yapan sanatçıların sayıları.

Kurulduğu yıllardaki mevcudu ile ilgili elimizde şu anda bir bilgi yoktur. Fatih'ten sonra teşkilatın düzenli hale geldiğini görmekteyiz. 1480 yılında sayıları 100 kişi, 1568'de 620 kişi kadardı¹⁴. Çaldıran savaşında çok sayıda mehter görev almıştı.¹⁵ Kanuni döneminde 1525 yılındaki mevacic defterinde mehteran-ı alem teşkilatında bulunanların sayısı 187¹⁶ kişidir. 1527'de nefer sayıları 185 kişidir¹⁷.

¹⁴ Halil İnalçık- Günsel Renda, **Osmanlı Uygarlığı**, Ankara 2002, s. 147

¹⁵ Sağırlı, **Keşfi Tarihi**, s. 47.

¹⁶ TSMA, D. 9623.

¹⁷ İnalçık-Renda, **Osmanlı Uygarlığı**, s. 147

1566 tarihli mevacic defterinde ise sayıları üçer aylık maaşları sırasında farklılık gösterir. Masar (Muharrem, Safer ve Rebiyülevvel) sayıları 150 kişi, bir sonraki üç aylık maaş döneminde ise Recec(Recep, Şaban, Ramazan) 148 kişidir arasındadır¹⁸. 1572 yılında emir-i alemin mehteran-ı alemde kişi sayısını arttırma talebi üzerine yazılan bir hükümde Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde eski defterlere bakıldığında personel sayısının 200 kişi olduğu belirtilmiştir¹⁹. Aynı yılda kurumun üçüncü üç aylık ulufesinde sayısı 175 kişi olmuştur²⁰. Kurumun 1595 yılına ait dört aylık mevacic defterinde ise sayıları sırası ile 233, 226, 121, 146 kişi arasındadır²¹. (Bkz. Tablo1.)

Padişah sefere çıktığı zaman tabl ve alem mehterhanesinde bulunan mehterlerin hepsi sefere katılmazdı. Sefere ihtiyaç miktarınca mehter katılırdı. 1542 sefere katılan mehteran sayısı 131²² kişiydi.

Bölüklerin nefer sayılarına baktığımızda bunlar da zamanla farklılık göstermektedir. Bazen davulcular çoğunlukta 60²³, bazen zurnacılar 40²⁴, bazen de nakkareciler 43²⁵ çoğunluktaydı. Sayısının farklı olması mehterlerin katıldıkları sefer esnasında bölük mensuplarının şehit olması veya ihtiyaç duyulan bir yere mehter gönderilmesindedir.

1566 yılında nakkareciler 43, zurnacılar 43 kişi, davulcular 30, alemdarlar 17, zilciler 15, nefirciler 27 kişiden oluşmaktaydı²⁶. Aynı zamanda her bölüğün 8 ile 18

---

¹⁸ MAD. 16763.

¹⁹ 12 Numaralı Mühime Defteri (978–979 / 1570–1572), II, Ankara 1996, 234.

²⁰ MAD. 16383.

²¹ MAD. 7357.

²² TSMA, D.9619.

²³ MAD. 7357.

²⁴ MAD. 16763.

²⁵ MAD. 16383.

²⁶ MAD. 16383.

arasında çırak mehterleri mevcut idi²⁷. Mehteran-ı alemin 1572 tarihli bir hükümde sayılarının 177 olduğu, sayılarının arttırılması gerektiği belirtilmiřtir²⁸.

B. KURUMUNUN ÜST YÖNETİCİSİ: EMİR-İ ALEM

Osmanlı Devleti'nde, emir-i alem mehterhane-i amirenin en st düzey amiridir. Tabl ve alem mehterleri ile çadır/hayme mehterleri, emir-i alem'e baėlıydı²⁹. Emir-i alem zengi ağalarından birisidir. "zengi veya rikab ağaları diye isimlendirilen ağalar: yeniçeri ağası, emir-i alem, kapıcılar kethüdası kapıcı başları", avuş başı, çıkar ağalarından oluşmaktaydı. zengi ağaları saray dışında at ile giderken padişahın yakınında bulunma yetkisine sahip, atının yanında yürümeye yetkili kişiler idi³⁰. Bunun anlamı sorumlu oldukları işler hakkında bu esnada padişah ile görüşme yapabilme izinlerinin olmasıydı. zengi ağaları da kendi aralarında alt ve st olarak sıralanırdı. Osmanlı Devlet teşrifatına göre emir-i alem yeniçeri ağasından sonra gelirdi³¹. Kanuni döneminde zengi ağalarının en büyüğü yeniçeri ağası, ikincisi emir-i alemdi³². Sultan III. Murat döneminde teşrifat sırası değişmiş,

²⁷ MAD. 17870.

²⁸ "MİR-i alem Celāl Ağa'ya hüküm k:i

Dergāh-ı Mu'allāmda olan alem mehterleri hālā yüz yetmiř yedi nefer olup ziyāde olması lāzım olduėun arz eylemiřsin. İmd;i defātir-i kadīmeye mūrāca'at olunduėda merhūm ve maėfūrun-leh ceddm Sultan Selīm Hān tābe serābu Mısır fethine müteveccih olduėda ve cenāb-ı Firdevs-mekān babam Sultān Süleymān Hān nevvera'llāh te'ālā merkadeb zamānında dahi tāyife-i mezbre cümle iki yüz nefer olduėu mukayyed bulunmaėın kemā-kān tāyife-i mezbre iki yüz nefere iriřdrilmesin

Emridp buyurdum ki

Varduğda, tāyife-i mezbrdan kankı kısmı dahi ziyāde olmak lāzım ise ana göre gāyet yarar u stādlarından ziyāde idüp cümlesin tamām iki yüz nefere yitişdrp ulfelerin oluğelen ādet  kānnları üzre ta'yīn idüp defterlerin Dergāh-ı Mu'aallām'a gönderesin ki, mahalline kaydoluna". 12 Numaralı Mühime Defteri (978-979 / 1570-1572), II, Ankara 1996, s. 234.

²⁹ **Künhü'ı-Ahbar**, II, H. şentürk neşri, 94.

³⁰ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 388.

³¹ "Ve ağalardan yeniçeri ağası sair ağaların en büyüğüdür. Baş yeniçeri ağası, anın altına mİR-i alem, anın altına Kapucubaşı, anın altına MİRāhr..." **Kanunnāme-i Āl-i Osman**, A. zcan neşri, s. 6.

³² Mübahat S. Kütükoğlu, "Ltf Paşa Āsfnāmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul 1991, s. 75.

önce yeniçeri ağası, ardından nişancı ve sonrada emîr-i alem gelmiştir³³. Emir-i alem'ler divan toplantılarında katılmazlardı. Divan-ı hümayun toplantılarına mehterler ile ilgili bir problem varsa veya mehterleri ilgilendiren bir durum olursa, toplantıya davet edilip, ayakta durumu arz ederler ve divanda oturmazlardı³⁴.

Emir-i alemlik makamı Selçuklularda da vardı. Osmanlı Devletinde ise muhtemelen Osman Bey zamanında Selçuklular sultanında kös ve bayrak gelmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Sultan I. Murat zamanında emir-i alemlik makamına dair kayıtlar mevcuttur. Emir-i alem'in bazı özel ve önemli görevler üstlendikleri görülmektedir. Mesela emir-i alem Yıldırım Bayezid'in evlilik hazırlıkları sırasında gelini almaya gidenler arasındadır³⁵.

Emir-i alem yeniçeri ağasından sonra gelen özengi ağası olmasına rağmen maaş olarak yeniçeri ağasından çok az alıyordu. Fatih döneminde, Yeniçeri ağasının maaşı günde 450 akçe, Emir-i alemin maaşı ise günde 180 akçe idi³⁶. Emir-i alemin maaşı az gibi görünse de başka yerlerden gelir kaynağı vardı. Yüksek mevkilere atanan memurlara görevlerini müjdelerken, müjde karşılığında terfi eden kişilerden belirli bir ücret alırdı³⁷.

Osmanlı Devleti'nde resmi yazışmalarda klişeleşmiş bir yapı vardı. Yazı kime yazılmış ise yazı, yazılan kişinin makamına özgü bir giriş ile başlardı. Bu giriş kısmına "elkab" denir. Osmanlı Devletinde mevkilere göre tespit edilmiş elkabın dışında bir elkab kullanılarak yazı yazılmazdı³⁸. Emir-i aleme yazılan yazılarda şu

---

³³ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VIII, 143.

³⁴ "Ve çavuşbaşı ve reîsulküttâb ve kapucular kethüdâsı hizmetkârdır. Dîvân'da oturmazlar. Ve ağalardan mîr-i alem ve kapucubaşı gelmek lâzım gelse, anlar dahi oturmazlar". Özcan, **Kanunnâme-i Âl-i Osman**, s. 8.

³⁵ **Tacü't Tevarih**, I, 151.

³⁶ Özcan, **Kanunnâme-i Âl-i Osman**, s. 21.

³⁷ "Ammâ mir-i alemin hıdmeti mehterân-ı tabl ü alem ona nefer ü hadem kayd olunmuşdur. Ve tamam beglerbegilerden tokuz bin nîm beglerbegilerden on bin; ve sancâk dan bin akça âyidesi tayîn olunmuşdur. Mertebede sâir ağalardan yukaru, ancak Yini-çeri Ağası'ndan aşağıdır.", **Kühü'l-Ahbar**, II, H. Şentürk neşri, 95.

³⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, İstanbul 1998, s. 101.

elkab kullanılırdı: “iftiharü’l-ematicid ve’l-ekârim câmi’ül-mehâmid ve’l mekarim elmuhtassu bi-mez’idi inayeti Meliki’d-daim.... Dâme mecduhû”³⁹.

Emir-i alemler terfi ettikleri zaman, yeniçeri ağası⁴⁰ ve beylerbeyi olabilirlerdi⁴¹. Beylerbeylik verilen Emir-i alem’ler den bazıları vezir de olabilirlerdi. Gedik Ahmet Paşa Emir-i alem iken kendisine önce beylerbeylik verilmiş, ardından vezir-i azam olmuştur⁴². Salomon Scweigger 16. yüzyılda yazdığı *Seyahatnamesinde* emir-i alemin makam olarak nişancıdan sonra defterdardan önce geldiğini belirtmişse de⁴³ bu doğru olmasa gerekir. Fatih Kanunnâmesinde defterdar divan üyesi olduğu için her zaman emir-i alemin üstündedir. Ancak Scweigger’in bu gözlemi emir-i alemin ne kadar göz önünde olduğuna işaret eder.

Emir-i alem ünvanlı memur sadece merkezde bulunmazdı. Ayrıca beylerbeyi maiyetinde emir-i alemler vardı. Eyaletlerdeki emir-i alem beylerbeyinin devletin merkezine tavsiyesi üzerine atanırdı. Beylerbeyi devlet merkezine bir isim bildirirdi. Devlet merkezi bu ismi onayladıktan sonra beylerbeyi, emir-i alem olacak kişiye tezkiresini verirdi. Tezkiresini alan eyalet emir-i alemine berat-ı şerif verilirdi. Eyalet emir-i alem’i, tımarı olan sipahilerden atanırdı⁴⁴.

³⁹ Özcan, **Kanunnâme-i Âl-i Osman**, s. 23.

⁴⁰ **Kühü’l-Ahbar**, II, H. Şentürk neşri, 93.

⁴¹ Çaldıran savaşından sonra II. Selim devlet kadrosunu değiştirmiştir. Yusuf Paşa’yı vezir-i azam, Rumeli beylerbeyi Küçük Sinan Paşa ile Anadolu beylerbeyi Zeynel Paşa’yı vezir, emir-i alem Ferhat Ağa’yı Anadolu beylerbeyi olarak atamıştı. Sağırılı, “Keşfi Tarihi”, s. 119.

⁴² “Hersek oğlu Ahmet Paşa, ol târîhde mîr-i alemlik mansıbı ile alem gibi engüşt-nüma idi. Ol esnâda takrîr-i kelâma fîrce buldı ve Gedük Ahmed Paşa’yı tezekkür idüp...”. **Kühü’l-Ahbar**, II, H. Şentürk neşri, 184.

⁴³ Salomon Schweigger, **Sultanlar Kentine Yolculuk 1578–1581**, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 181.

⁴⁴ Halep beylerbeyisine hüküm ki,

Haliya kıdvetül-ümera-i’l kirâm Üzeyir sancağı beyi Çerkes dâme izzuhu ile dergah-ı muallama mektup gönderüp liva-i mezburun mîr-i alemlik hıdmetin eder kimesne olmayıp, Üzeyir sipahilerinden yedi bin yüz akçelik tımarı olan Dârende-i fermân-ı hümâyûn Mustafa için yara ve zıkr olunan hizmete mahaldir deyu arz eylemegin buyurdum ki liva-i mezburun mir alemlîği mezbura tevcih edüp, tezkiresini veresin ki berat-ı şerifim verile. BOA, 1 Numaralı Mühimme Defteri, 61. Hüküm.

Sancaklarda da emir-i alem bulunmaktaydı⁴⁵. Bunlar buradaki tabl ve alem mehterlerinin başında bulunurlardı. Buldukları şehirdeki protokolde yine önemli rol oynarlardı.

Edirne Sarayı, Galata Sarayı ve İbrahim Paşa Sarayı bu üç saray Enderun mektebi için hazırlık okulu idi. Acemi ocağına alınan çocuklardan başarılı olanlar bu üç saraya iç oğlanı olarak alınır. Buradan da bir elemenden geçtikten sonra Enderun'a alınırlardı. Enderun'da iç oğlanları, Oda denilen sınıflarda eğitim görürlerdi⁴⁶. Enderunluların kaldıkları odalarda yiyecekleri kendilerine aitti. Her odanın mensup olduğu kişilerin maaş defteri vardı. Maaşları diğer ulufeliler gibi üç ayda bir ödenirdi. Elbise, ayakkabı, iç çamaşırı ve benzeri ihtiyaçları saray tarafından karşılanırdı⁴⁷.

Enderun'da mevki olarak en küçük koğuş küçük oda idi. Küçük odadan terfi edenler büyük odaya geçerlerdi⁴⁸. Buradaki yetenekli öğrencilerin terfileri has odaya kadar devam ederdi. *Has oda, enderunda ki en üst kısım olup padişaha en yakın olanlar bulunurdu*⁴⁹. Emir-i alem bu odaların en yüksek derecelisi olan has odadan atanırdı.

Buradaki öğrencilerin devlet memuriyetlerindeki terfisi, vezir-i azam oluncaya kadar devam ederdi. Has Oda'ya kadar yükselmiş olan bir Enderunlu önce silahtar, çuhadar ve rikabdar olurdu. Daha sonra kapıcı-başı olabilirlerdi. Terfi eden kapıcı başlara emir-i alemlik görevi verilirdi. Emir-i alemler, Yeniçeri ağası olurlardı. Yeniçeri ağalığından sonra Kastamonu sancağı beyliği, ardından beylerbeylik, ardından Anadolu Beylerbeyliği, Rumeli Beylerbeyliği, vezir ve vezir-i azam olurlardı⁵⁰.

---

⁴⁵ **5 Numaralı Mühime Defteri (973 / 1565–1566)**, Ankara 1994, s. 201.

⁴⁶ Zeynep Tarım Ertuğ, "Saray Teşkilatı ve Teşrifatı/Palace Organization and Protocol", **Fatih ve Dönemi/ Mehmed II and His Period**, Editör Necat Birinci, İstanbul 2004, s. 218.

⁴⁷ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 300.

⁴⁸ Z. T. Ertuğ, "Saray Teşkilatı ve Teşrifatı", s. 218.

⁴⁹ A.g.m., s. 221

⁵⁰ Ülker Akkutay, **Enderun Mektebi**, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1984, s. 105.

1. Emir-i Alemin Görevleri

Tabl-u alem mehterleri denilen ve saltanat sancaklarıyla, mehterhane takımını içeren bölükler emir-i alemin nezaretinde idi. Bu bölüklere yapılacak tayinler, görevlilerin izin işleri⁵¹, görev değişiklikleri, emir-i alemin izni ile olurdu. Padişahlar sefere gittikleri zaman başlarından alem bulunan saltanat sancakları emir-i alemin denetiminde giderdi. Emir-i alem sancakların önünde yürür ve ak alem denilen beyaz sancağı taşırdı. Padişahlar ordu ile beraber savaşa gitmeyi terk edince emir-i alem'in de seferde sancak taşınması kalkmıştı⁵².

1596 yılı Recep ayında sancağı şerif Mısır'a Emir-i alem Mustafa Ağa idaresinde mehter takımı eşliğinde gönderildi. Mısır Beylerbeyi sancağı karşıladıktan sonra emir-i aleme ve mehter takımına çeşitli hediyeler sunmuştu⁵³.

Yeni vazifeye tayin olan vezir, beylerbeyi ve sancak beylerine hükümdar tarafından verilen sancak ve tuğlar emir-i alem tarafından verilirdi⁵⁴. Bunun karşılığında ise emir-i alem para ve çeşitli hediyeler alırdı.

Birine sancak beyliği verilince emir-i aleme haber verilirdi. Emir-i alemde bu tayini kayda geçerdı. Tayin edilen yeni sancak beyi İstanbul'da ise emir-i alem onun evine bir mehter takımı gönderirdi. Bu mehter takımı yeni sancak beyin evinin önünde nevbet çalarak durumu sancak beyi olduğundan haberdar ederlerdi. Yeni sancak beyi ertesi gün emir-i alem'i görerek yeni vazifesini öğrenirdi. Beraberce divanda sadrazamın huzuruna gider, vazifesini sadakatle göreceğine dair beyanatta bulunurdu. El öperek oradan ayrılır, emir-i aleme hediyesini verirdi. Sonra nişancının

---

⁵¹ “An cemaati mehteran-ı alem-i hassa

Ali Nefiri, 12

Mezkura hacc-ı şerife icazet verilmek buyruldu. Ağası tezkiresi mucebince.” **1 Numaralı Mühimme Defteri**, 2651. Hüküm.

⁵² Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 388.

⁵³ “Mîr-alem Sultân-zâde Mustafa Ağa hazretlerine ibrişim raht ile mükemmel bir at duhte abâ’î a’lâ hil’at-ı fâhire on beş bin nakd çili akça çekildi. Ve on nefer sancakdarlara ve mehter-başıya ve surna-zen-başıya birer hil’at-ı fâhire ve on beş bin nakd çili akça ile teşrîf olundılar. Hisseleri taksîm ü tevzî olundu”. **Tarih-i Selaniki**, s. 576.

⁵⁴ **Koçi Bey Risalesi**, Hazırlayan Ali Kemal Aksüt, İstanbul 1930, s. 126.

yazdığı memuriyet beratını büyük tezkireciden alırdı⁵⁵. Sancakbeyliği verilen kişi, “emîr-i aleme iki bin akçe, mehterbaşına bir münakkaş, mehterlere beş yüz akçe verirdi⁵⁶.”

Bazen atanan sancak beylerinin emir-i aleme vermesi gereken parayı vermedikleri veya geciktirdikleri görülmektedir. Böyle bir durumda merkez tarafından bağlı olduğu beylerbeyine bir hüküm ile durum bildirilirdi. Ödemeyi yapmayan sancak beyinin acilen parayı göndermesi istenirdi⁵⁷.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Rumeli, Anadolu, Mısır, Diyarbakır, Şam adı sayılan beş vilayetin beylerbeyleri emir-alem için nakit on bin akçe, bir kaftan ve mükemmel bir at verirdi. Karaman ve Rum vilayeti beylerbeyleri ise emir-alem’e beş bin akçe, bir kaftan ve donatılmış mükemmel bir at verir, diğer sancak beylerinin her biri emir-alem’e iki bin akçe verirdi⁵⁸. Cezayir’e atanan sancak beylerinin, vermeleri gereken akçeyi ödemediklerinden dolayı merkez tarafından birkaç kez uyarıldıkları görülmektedir⁵⁹.

Sultan II. Selim devri kanunnâmesinde de emir-i alemin alması gereken paralar belirtilmiştir. Şehzadelerin sancağa çıktığı zaman emir-i aleme on bin akçe vermeleri kanundur. Ve mehterlerin de akçe almaları kanundur. Anadolu Beylerbeyliği birisine verildiği zaman emir-i aleme on bin akçe, bir şib, bir frengi

---

⁵⁵ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 390.

⁵⁶ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VII, 246.

⁵⁷ “Yazıldı.

Bayrakdâra virildi. Fî sene 9 Safer, sene 979

Cezâyir-i Garb beğlerbeğisine hüküm ki:

Hâlâ Cezâyir-i Garb’da sancak tevcih olunan beğler sancakların berât eylemeyüp mîrîye âyid olan resm-i berâtların virmeyüp ve kadîmden virilüğü olduğu üzere mîr-alem ve çavuşlar ve kapucular resmlerin virmedükleri ecilden buyurdum ki:

Anun gibilerden eger mîrîye müteveccih olan rüsûmdur ve eger mîr-aleme ve sâyir çavuşlara ve kapuculara âyid olan resmdür; cem’ u tahsil eyleyüp dahi mîrî resmi bir kîseye müstekil koyup mühürleyüp ve sâyir rüsûmı bir kîseye koyup mühürleyüp gönderesin ve her biri ne mikdâr olursa yazup bildürüp gönderesin”., BOA, **12 Numaralı Mühime Defteri, (978–979/ 1570–1572)**, I, Ankara 1996, 415.

⁵⁸ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, IV, 585.

⁵⁹ **12 Numaralı Mühime Defteri, (978–979/ 1570–1572)**, II, Ankara 1996, s. 70; **12 Numaralı Mühime Defteri**, I, s. 415.

emir-i ahuri kaftan ve eyeri oyanı ve kotasıyla mükemmel bir at; mehterbaşına bin akçe ve bir çatma kaftan ve alem mehterlerine bin akçe verilir. Karaman Beylerbeyliği birine verildiği zaman mir-i aleme on bin akçe, bir şib, bir çatma kaftan ve mükemmel bir at; mehterbaşına iki bin akçe, bir çatma kaftan; alem mehterlerine beş bin akçe verilir, birisine “*Sancakbeyliği verilse emîr-i aleme iki bin akçe, mehterbaşına bir münakkaş, mehterlere beş yüz akçe verilir*”⁶⁰.

Sultan III. Murat dönemi, Rumeli, Anadolu, Mısır, Şam ve Diyarbakır eyaletlerine beylerbeyi atandığında atanan beylerbeyi emir-i aleme on bin nakit akçe, mükemmel bir at, mehterbaşına iki bin nakit akçe ve kaftan diğer mehterlere beş bin akçe alınması kanun idi. Sancak beylerinde ise emir-i aleme iki bin akçe mehterbaşına beş yüz akçe ve alem mehterlerine beş yüz akçe vermesi kanun idi⁶¹.

Şehzadeler sancağa çıktıkları zaman onlar da emir-i aleme ödeme yaparlardı. Sultan II. Selim döneminde şehzadeler sancağa çıktığında emir-i aleme on bin akçe, mehterbaşına ve mehterlerine akçe vermesi adetti⁶².

Padişahın devlet büyükleri ile görüşmelerinde emir-i alem huzurda hazır bulunurdu. Sefirlerin kabulünde de bulunur, elçilerin padişaha takdim edeceği mektubu, elçinin elinden alır ve yanındaki vezire verirdi. O vezir de üst tarafındakine verir o mektup vezir-i azama kadar giderdi. Huzura kabul edilen elçiye padişahın namesi verileceği zaman bu sefer sadrazam nameyi alarak yanındaki vezire o da alt tarafında bulunanlara ve en son emir-i aleme kadar gelirdi. Emir-i alem kendisine gelen nameyi elçiye verirdi. Emir-i alem saraydaki özengi ağalarının yüksek derecelisi olduğundan bayram tebriklerinde Kırım hanlarının tebrikinden sonra el öperdi⁶³.

Şehzadeler sancağa çıkarken maiyetlerine sancak emir-i alemi verilirdi. Bu sarayda iyi derecede yetişmiş has odadan tayin edilmiş birisi olurdu. Şehzade padişah olunca sancakta beraber olduğu sancak mir-i alemini, emir-i alem olarak

---

⁶⁰ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VII, 246.

⁶¹ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VIII, 142.

⁶² Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VII, 300.

⁶³ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 395.

vazifelendirirdi. Sultan II. Bayezid döneminde Bosna beylerbeyi olan Yakup Paşa, Sultan II Bayezid Amasya'da sancak beyi iken kendisine gönderilmiş, Sultan II. Bayezid, Yakup Paşa'yı iç ağa edinmişti. Sonra Sultan II. Bayezid tahta çıkınca Yakup Paşa'ya emir-i alemlik görevi vermişti⁶⁴.

On altıncı asırda emir-i alemlere sancak beyliği verilmiştir. Sancak beyi olarak tayin edilen emir-i alem için yıllık dört yüz bin akçelik bir gelir tahsis edilirdi⁶⁵. Sultan I. Selim, döneminde Silistre sancağının beyi emir-i alem Mustafa Bey, Yanya sancağının beyi emir-i alem Behram Bey, İlbasan sancağının beyi emir-i alem Bali Bey idi⁶⁶.

Emir-i alemlerin beylerbeyi ve yeniçeri ağası olduklarından yukarda bahsedilmişti. Mesela Sultan I. Selim, emir-i alem olan Ferhat Ağa'ya Anadolu beylerbeyliğini vermişti⁶⁷. Sultan II. Bayezid döneminde emir-i alem Yakup Paşa Amasya'ya gönderilerek kendisine Rumeli Beylerbeyliği verilmişti⁶⁸. 1594 senesinde Mısır valisi Hafız Ahmet Paşa azlolunarak yerine emir-i alem Kurt Ağa her sene hazineye yüz bin altın ödemek şartıyla Mısır valisi olmuştu. Kurt Ağa'dan boşalan emir-i alemlik makamına baş kapıcı başı olan Hüma Sultan oğlu Mustafa tayin olunmuştur⁶⁹. Emir-i alemlerin yeniçeri ağası olduklarını gösteren ilginç bir olay vardır. 1582'de şehzade Mehmet'in düğününde yeniçerilerin arasında çıkan kavga iki

---

⁶⁴ **Oruç Beğ Tarihi**, s. 155.

⁶⁵ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VII, 249.

⁶⁶ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, III, 370.

⁶⁷ “*Mezkûr Yusuf Paşa'ya vezîr-i a'zamlık Rumeli beylerbeyi Küçük Sinan Paşa'ya Anadolu beylerbeyi, Zeynel Paşa'ya vezâret ta'yîn olup Anadolu beylerbeyi Mustafa Paşa'ya Rumeli beylerbeyliği emîr-i alem Ferhat Ağa'ya Anadolu beylerbeyliği ta'yîn olup...*”. Sağırılı, **Keşfi Tarihi**, s. 119.

⁶⁸ **Oruç Beğ Tarihi**, s. 155.

⁶⁹ “*Evâ'il-i şehri recebde diyâr-ı Mısriyye'de vezâretle beğlerbeği olan Hâfız Ahmet Paşa hazretleri ref' buyuruldu. Yerine südde-i sa'âdetde Mîr-alem Kurd Ağa sâl-be-sâl yüz bin altun Hazîne-i Âmire'ye sa'y ile irsâliye göndermeğe müte'ahhid olmağa beğlerbeğilik fermân olundu. Vûkelâ-i devlet re'âyâ-yı memleket üstine kurt salmaktan hazer idüp, niçe gün te'allül ü bahâne eylediler. Men'e imkân olmadı. “İbtidâ sancak-ı hümayûna gidildükde hidmeti sebkat itmüşdür”. diyüp mülk-i Mısır'a hâkim eylediler. Mîr-alemlik Baş-kapucı-baş merhûme Hüma Sultân oğlu Mustafa Ağa'ya fermân olundu. Fî 7 receb, sene 1003”*, **Tarih-i Selaniki II**, s. 460.

kişinin ölmesi ile sonuçlandı. Bu kavgadan dolayı yeniçeri ağası Ferhat Ağa azledilerek yerine emir-i alem olan Frenk Yusuf Paşa tayin edilmişti⁷⁰.

Eyaletler ve sancaklarda bulunan mehter takımının başında da sancak emir-i alemleri bulunurlardı. Burada bulunan mehterlerin sorumluluğu sancak mir-i alemine aitti.

Tabl ve alem mehterleri teşkilatında yapılan atamalarda, emir-i alem önce atanacak kişiyi padişaha arz tezkiresi ile arz ederdi. Padişahın izni gelince emir-i alem tarafından atamalar yapılırdı⁷¹.

C. TABL VE ALEM MEHTERHANESİ'NDE İDARİ YAPILANMA

1. Görevlilerin Nerede Alındığı

Yeniçeriler Osmanlı Devletinde üç ayda bir maaş alan daimi askerlerdi. Yeniçeriler doğrudan padişaha bağlı oldukları için bunlara “Kapı kulu” askeri de denirdi⁷². Anadolu Selçuklu Devleti ve Memlukularda mevcut olan bu teşkilat Osmanlı Devleti için örnek olmuştur. Devşirme adı verilen bu sistemde; Hıristiyan halktan birkaç çocuğu olan ailelerden, yaşı uygun olan bir çocuk ocağa alınır⁷³. Devşirme sistemiyle ocağa asker kaynağı sağlanırdı. Yeniçerilerden önce Osmanlı Devletinde ilk düzenli birlikler Orhan Bey zamanında kurulan *yaya ve müselleme* birlikleri idi⁷⁴. Fetihlerle birlikte genişleyen toprakların korunması, elde bulunan askerinin azlığı ve savaş sonrasında askerinin memleketine dönmesi bu ocağın kurulmasında önemli rol oynamıştır⁷⁵. Yeniçeri ocağının Sultan I Murat döneminde kurulduğu tahmin edilmektedir⁷⁶.

---

⁷⁰ Peçevi Tarihi II, s. 67.

⁷¹ BOA, 2 Numaralı Mühimme Defteri, 67. Hüküm.

⁷² Pakalın, II, s. 617.

⁷³ Akkutay, Enderun Mektebi, s. 36.

⁷⁴ Uzunçarşılı, Kapıkulu Ocakları, s. 3.

⁷⁵ A.g.e., s. 145.

⁷⁶ Pakalın II, s. 617

a. Devşirme Usulü ve Acemi Ocağı

Acemi ocağı için asker toplamanın yolu devşirme usulüdür. Devşirme kanunu ile tebaadan olan Hıristiyan çocukları, yeniçeri yapılmak için toplanır, Acemi Ocağına alınır. Toplanan çocuklar yalnız yeniçeri olmamış, çocukların bazıları yetiştirildikten sonra saraya alınmıştır. Saraya alınan çocukların bir kısmı Enderun mektebinde eğitim gördükten sonra yükselerek Yeniçeri Ağası, Beylerbeyi ve Vezir olarak hizmet etmişlerdir⁷⁷. Devşirme usulünün nasıl yapıldığı ise Sultan II. Bayezid döneminde yazılan kanunname ile belirtilmiştir.

Yeniçeri ocağına oğlan toplamak için kadılıklara ferman gönderilir. Kırk hanede bir oğlan alınır. Toplanacak oğlan sayısı fermanda belirtilir. Bu iş için bir *emin* tayin edilir ve bir *yayabaşı* görevlendirilir.

Sultan II. Beyazıd döneminde hazırlandığı düşünülen devşirme kanunnamesinde devşirme şartları şöyleydi:

1. Oğlan toplamak için fermanda belirtilen kadılıklar, zaman kaybetmeden kendi bölgelerinde halkı belirli bir günde toplamalıdır. Her oğlan babaları ile toplama günü ve saatinde mutlaka gelmeli ve bunların hepsi gözden geçirilip uygun olanlar seçilmeli. Çocukları seçilen ailenin mutlaka başka erkek çocuğu olmalı eğer başka erkek çocuk yoksa o aileden oğlan alınmamalıdır. Her aileden bir çocuk alınmalı diğerlerine dokunulmamalıdır. Alınacak çocuklar en küçük on dört ile on beş yaşında en büyüğü ise on yedi ve on sekiz yaşında olmalıdır.

2. Alınan oğlan katiyen değiştirilmemelidir. Alınan her oğlanın adı, ailesi, köyü, sipahisinin adı ve oğlanın künyesi ve vasıfları deftere ayrıntılı bir şekilde kaydedilir. Eğer oğlan kaybedilirse deftere bakılıp nerede ve kimin oğlu olduğu tespit edilerek gidip alınıp getirilmelidir. Toplama esnasında kaybolan çocukların yerine hile ile başıboş çocukların katılması önlenmeli. Onların yerine kâfir halktan oğlanlar alınmalıdır. Bunlar yapılırken hileden uzak durulmalıdır.

3. Emir üzerine toplanan yeniçeri oğlanları yüz veya yüz elliler guruplar halinde deftere kaydedilir. Kaydedildikleri defter ile birlikte kadının güvenilir bir

⁷⁷ Akkutay, **Enderun Mektebi**, s. 35

adamı, voynuk olan yerlerde voynuklar tarafından, voynuk olmayan yerlerde ise müsellemler veya sipahi adamlarından yeterli miktarda asker ile çocuklar İstanbul'a Yeniçeri Ağasına gönderilir. Yolda çocukların güvenliği sağlanmalı, kaçırmaları önlenmelidir. Oğlanlar eksiksiz teslim edilmelidir. Kimse kaybedilmemelidir.

4. Oğlanlar deftere yazılırken iki defter tutulmalıdır. Biri yeniçeri ağasına gönderilmeli diğeri kadıda kalmalıdır. Sonra defterler karşılaştırılıp oğlanların değiştirilme ve kaybedilme ihtimali ortadan kaldırılır.

5. Kadı yeniçeri oğlanlarını getiren adamını sıkı tembih ederek yolda zaman kaybetmeden, oyalanmadan gelmelidir. Yolda oğlanların can güvenliği sağlanmalıdır. Yol boyunca konaklar takip edilmeli yol şaşırılmamalıdır.

6. Kadıların kadınlar, naibleri, subaşları, köy kethüdaları ve yerlerine duran adamları bölgelerinde olan bütün oğlanları görevli kişiye göstermelidir.

7. Hiç kimse oğlanları kaçırmamalı, evinde gizleyip saklamamalıdır. Bu konuda kimse hile yapmamalıdır. Saklanan çocuklara göz yumup bunun karşılığında para alınmamalıdır. Görevli kişiye çocukları göstermeyen, gözden kaçıran, hile ile başıboş oğlan katan veya buna göz yumanlar idam ile cezalandırılacaktır.

8. Toplama esnasında, toplama yerinde o vilayette olan kadı, subaşı, veya yerlerine duran adamlar, köy kethüdaları hazır bulunmalıdır. Seçme sırasında çocukların isimlerini, künyesini ve ailesini tanımalıdırlar. Böylece hile önlenmiş olur⁷⁸.

Yabancı tebaadan alınıp, toplanan çocukların yetiştirildiği acemi ocağından, ihtiyaç mukabilinde emir-i alemin isteği üzerine mehterhane-i amireye adam gönderilirdi⁷⁹. Acemi Ocağı teşkilatı on dördüncü asrın sonlarına doğru Çandarlı Kara Halil ile Molla Rüstem tarafından Gelibolu'da kurulmuştur⁸⁰.

---

⁷⁸ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, II, 125.

⁷⁹ “İbtida

Mevacibi mezkurin an cemaati gılman-ı acemiyan ki şakird-i mehter-i Enderuni şadend becayiş, mezkurin ki müteveffa şadend beca-yı Mehmet Mir Bey ki müteveffa şad”. **2 Numaralı Mühimme Defteri**, 1131. hüküm.

⁸⁰ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s. 5.

Acemi Ocağı için çocuklar merkeze getirirlerdi. Çocuklar merkezde iki üç gün istirahat ettirilir ve sağ ellerinin şehadet parmağı kaldırıılarak kelime-i şehadet getirtilip Müslüman olurlardı⁸¹. Acemi ocağının Yeniçeri Ağasına bağlı olması sebebi ile sürü halinde gelen çocukları Yeniçeri Ağası da teftiş ederdi. Yeniçeri Ağası huzurunda muayeneden geçen çocukların, sünnetli olup olmadığı acemi ocağı cerrahı tarafından yoklanır ve eşkâl defterine kaydedilip bu çocuklar sünnet edilirdi⁸². Bundan sonra çocukların dağıtımı yapıldı. Ağanın arzı üzerine zeki ve güzel olanlar saray için ayrılır ve gürbüzce olanlar bostancı ocağına verilir, diğerleri Anadolu ve Rumeli ağaları vasıtasıyla Anadolu ve Rumeli çiftçilerine verilirlerdi⁸³. Saray için ayrılanlar Edirne, Galata ve İbrahim Paşa Saraylarında belli bir eğitime tabi tutulur, içlerinde en kabiliyetli olanlar Topkapı Sarayı'na alınırlardı⁸⁴. Çocuklardan Rumeli'den gelenleri Anadolu'ya, Anadolu'dan gelenleri de Rumeli'ye sevk ederlerdi. Acemi oğlanları Anadolu ve Rumeli ağalarının sorumluluğunda en az üç, en çok sekiz yıl eğitilirlerdi. Burada çiftlik sahiplerinin veya Türk köylülerinin hizmetine verilen neferler bir yandan toprak ile uğraşarak vücutça gelişirken, öte yandan Türkçeyi ve Müslüman adetlerini öğrenirlerdi. Bu süre zarfında herhangi bir maaş almazlar, sadece giyim kuşamları devlet tarafından karşılanırdı⁸⁵. Türk çiftçilerine verilmiş olan acemilerin kıdemlileri padişahın emri ve divan kararı ile Cebeci, Topçu Ocaklarıyla Acemi ocağından gayrı diğer cemaatlere verilirken bir kısmı da Yeniçeri Ağasının arzı üzerine acemi ocağındaki boş yerlere alınırdı⁸⁶. Osmanlı Devletinde acemi ocağı önceleri Gelibolu'da kurulan, Gelibolu Acemi Ocağı ve İstanbul'un fethinden sonra İstanbul'da kurulan Acemi Ocağından oluşmaktadır.

---

⁸¹ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s. 23.

⁸² A.g.e., s. 23.

⁸³ A.g.e., s. 24.

⁸⁴ Mücteba İlgürel, "Acemi Ocağı", **DİA**, I (1988), 324.

⁸⁵ İlgürel, "Acemi Ocağı", s. 324.

⁸⁶ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s. 24.

b. Kuloğulları

Mehterhanenin personel kaynağından birisi de Kul Oğullarıdır. Kapı kulu personelinden herhangi birisinin Ocaklarda, babaları gibi askerlik eden oğullarına Kul Oğlu denir⁸⁷.

Önceleri bekâr olarak oda denilen kışlalarda bekâr olarak yaşayan yeniçerilere, Yavuz Sultan Selim zamanından başlayarak, ancak hükümdarın izni ile ocak Çorbacıları ile yeniçerilerin emektarlarına evlenme izni verilmiştir. Bu uygulama zamanla artmağa başlamıştır⁸⁸.

Yeniçerilerin evlenmelerine müsaade edilince vefat ettiklerinde bunların çocukları himaye altına alındı⁸⁹. Bunlar hem çadır mehterleri bölüklerine hem de tabl ve alem mehterleri bölüklerine alınırdı.

Yeniçeri hayatta olup ocaktan ayrılmamış ve yetişmiş oğlu da var ise bunlar da Acemi Ocağına alınmışlardı. Kul Oğullarının babaları ocaktan ayrılıp Tımarlı Sipahi, Kapı Kulu Süvarisi, Divan-ı hümayun çavuşu veya eyaletlerdeki beylerbeyliği divanında çavuş olmuşsalar, Sultan II. Selim zamanına kadar Acemi Ocağına kaydedilmezlerdi. Fakat Sultan II. Selimden sonra bunların çocukları da Acemi Ocağına kaydedilmişlerdi⁹⁰.

Mehterlerin çocukları, mehterhanede *şakirt mehter* olarak bulunurdu. Bunlar çok düşük bir ücret alırlardı. Savaşta şehit olan mehterlerin çocukları da mehterhanede şakirt mehter olarak bulunur ve babalarından kalan ulufesi kendilerine verilirdi⁹¹.

---

⁸⁷ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları** s. 31.

⁸⁸ A.g.e., s. 31.

⁸⁹ **2 Numaralı Mühimme Defteri**, 1297. Hüküm.

⁹⁰ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s. 33.

⁹¹ **2 Numaralı Mühimme Defteri**, 1945. Hüküm.

2. Kurumun İdarecileri

Tabl ve alem mehterhanesi teşkilatı emir-i alemin başında bulunduğu mehterhane-i amire adlı kuruma bağlıydı. Kurumdaki bütün atamalar ve tayinler emir-i alem tarafından gerçekleştirilirdi. Emir-i alemden sonra mehterbaşı gelirdi. Mehterbaşı kurum içerisinde olup kurumun düzenini ve intizamını sağlardı. Mehterbaşından sonra altı bölükten oluşan kurumun bölük ağaları gelirdi.

a. Mehterbaşı

Osmanlı devlet teşkilatında iki mehterbaşı bulunurdu. Bunların bir tanesi çadır/hayme mehterbaşı, diğeri tabl ve alem mehterleri teşkilatının başında bulunan, mehterbaşıydı. Emir-i alem'e bağlı olan Mehter-başı, emir-i alem gibi kurum dışından tayin edilmezdi. Kurumda çekirdekten yetişen mehter-başı kurum içerisinden tayin edilirdi. Mehterbaşının diğeri bir ismi ise ser-mehterandı⁹².

Mehterbaşılar genellikle kaynaklarda sersurnay olarak geçen zurnacıbaşılardan tayin edildiklerinden dolayı kurumda mehter-başından sonra zurnacıbaşı yetkili idi. Mehterbaşının ayrılması, emekli olması veya şehit olması durumunda yerine surnaycı başı geçirdi⁹³. Daha öncede bahsedildiği gibi Mısır Beylerbeyi'ne sancağ-ı şerif götürüldüğü zaman emir-i alem ve mehterbaşından başka surnaycıbaşı da hilat giymişti⁹⁴. Burada diğeri bölüklerin amirine değil de, surnaycıbaşına da hilat giydirilmesi, onun mehterbaşından sonra geldiğini göstermektedir.

Emir-i aleme bağlı olan Mehterbaşı, mehter bölüğünün ağasıydı. *Fatih Kanunnâmesinde* yeri tam olarak belirtilmemiştir. Dolaylı olarak, sipahi oğlanları ağası ve silahtarlar ağasından sonra gelen sair ağalar olarak belirtilmiştir⁹⁵. *Künhü'l*

---

⁹² TSMA, D. 9623.

⁹³ **2 Numaralı Mühimme Defteri**, 589. Hüküm.

⁹⁴ “*Ve on nefer sancaklara ve mehter-başıya ve surna-zen-başıya birer hilat-ı fahire ve on beş bin nakd çili akça ile teşrif olundılar.*” **Tarih-i Selaniki**, s. 576.

⁹⁵ “*Ve ağalardan yeniçeri ağası sâir ağaların büyüğüdür. Baş yeniçeri ağası, anın altına mir-i alem, anın altına Mirâhûr. Hâlâ Mirâhûr devlet-i pâdişâhîde iki olmuştur. Mirâhûr -ı sâni altına çakırcıaşı, anın altına çâşnigîrbaşı, anın altına sipâhi oğlanları ağası, altına*

ahbarda ise görevliler mertebe sırasına göre sıralanırken, Sipahi başı, Silahtar başı, Cebeci başı, Azapçı başı ve Topçu başından sonra mehterbaşı geldiği yazılmıştır⁹⁶. Mehterbaşı, Taşra hazinedar başı ile aynı rütbededir⁹⁷. Fatih döneminde bölük ağalarının aldıkları maaşlar rütbe olarak sıralamasını da bize yansıtmaktadır. Bu dönemde çavuşbaşı iki altın, cebecibaşı bir altın mehterbaşı yarım altın almaktaydı⁹⁸.

Mehterler ile ilgili bir problem olduğunda, mehterler mesela firar ettiğinde, durumun düzeltilmesi için firarının yakalanıp merkeze getirilmesi için mehterbaşına hüküm verilirdi. Mehterbaşı bu hükmü birkaç mehter ile beraber ilgili kadılığa gönderirdi. Giden mehterler firar edenleri ve onlara yataklık edenleri cezalandırmak için alıp İstanbul'a getirirlerdi⁹⁹.

Sancaklarda ve kalelerde bulunan mehterlerin başında da bir mehterbaşı bulunurdu¹⁰⁰. Buradaki mehterlerin bir sorunu olduğunda, haksızlığa uğradıklarında yine mehterbaşı müdahale ederdi. Durumun düzeltilmesi için ilgili kadılığa veya beylerbeyine yazılan hüküm ile meselenin çözülmesi istenirdi. Hüküm mehterbaşına

---

silâhdârlar ağası, altına sâir bölük ağaları, onların altına çavuşbaşı, anun altına kapucular kethudası, anun altına cebecibaşı, anun altına topcubaşı oturur". Özcan, **Kanunnâme-i Âl-i Osman**, s. 6

⁹⁶ "Bunlardan mâ'adâ yukaruda beyân olındığı üzere dördüncü Cebeci-başı ve Topcu-başı ve Mehter-başı ve Alem-i Mîr-i Mehterân-ı Haymedür". **Kühü'l-Ahbar**, II, H. Şentürk neşri, 96.

⁹⁷ **Kühü'l-Ahbar**, II, H. Şentürk neşri, 97

⁹⁸ Nicolee Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu**, II, çev., Nilüfer Erçeli, İstanbul 2005, 192.

⁹⁹ "Yazıldı

Mehterbaşına virildi. Fî 7 Safer, sene 975

Lârende kâdîsına hüküm ki:

Nâyibün mektûb gönderüp; "bundan akdem; "Dergâh-ı Mu'allâm mehterlerinden Abduramân'un huzûr-ı lâzım olmağın her kande ise bulunup Südde-i Sa'âdetüm mehterlerinden Memi ve Hüseyin'e kayd ü bend ile teslim olunup gönderilmesi" için gönderilen hükm-i şerîfüm mücebince tecessüs olunup babası Yûsuf bulunup tenbih olunduğın ve mezbûr için çok zamândur diyârdan çıkup gidüp gaybet eyleyüp Rûmili câniblerine gittiği haber verilüp bulunması müte'assir olduğın" bildürdi. İmdi; mezbûrun bulunması lâzım olmağın buyurdum ki:

Vusûl buldukda mezbûrun akvâm u akribâsına ve yatak u turaklarına bi'l-cümle şer'le ve kânûn ile buldurması lâzım olanlara teklîf eyleyüp beher-hâl buldurup Südde-i Sa'âdetüm'e göndermeyince olmayasın." 7 Numaralı Mühime Defteri (975-976/ 1567-1568), c. I, Ankara 1998, s. 23.

¹⁰⁰ 5 Numaralı Mühime Defteri (973 / 1565-1566), Ankara 1994, s. 66.

verilir ve ilgililere ulaştırılırdı. Buna örnek bir olay olarak; Tokat'ta alem mehterlerinden Süleyman adlı mehteri yaralayan Ali adlı bir şahsın yakalanıp cezalandırılması için Rumeli Beylerbeyine ve Tokat kadısına hüküm yazıldığını görmekteyiz¹⁰¹.

aa. Mehterbaşının Gelirleri

Mehterbaşının maaşı, tarihsel süreçte değişmiştir. Fatih döneminde yarım altın idi¹⁰². 1525 yılında maaşı 30 akçeydi¹⁰³. 1555 yılında 20 akçe idi. Maaşının az olması sebebi ile bu durum, emir-i alem tarafından padişaha arz edilmiş, maaşı 5 akçe arttırılmıştır¹⁰⁴. Mehterbaşının maaş kaydı mevacic defterinde kurumun en kalabalık olan nakkareciler bölümünde kayıtlı idi¹⁰⁵.

Eyaletlere yeni vali tayinlerinde, sancaklara, sancak beyi tayinlerinde, ve şehzadelerin sancağa çıkmalarında, emir-i alem ile birlikte mehterbaşı da hediye alırdı¹⁰⁶. Karaman Beylerbeyliği birine verildiği zaman mehterbaşına iki bin akçe, bir çatma kaftan, alem mehterlerine beş bin akçe verilir.

Mehterbaşına memuriyet karşılığında verilen bu paralar tayin olunan eyaletin büyüklüğü ve bütçesine göre değişiyordu. Rumeli, Anadolu, Mısır, Şam ve Diyarbakır eyaletlerine beylerbeyi atandığında atanan beylerbeyi, mehterbaşına iki bin nakit akçe ve kaftan diğer mehterlere beş bin akçe alınması kanunnâmelerde kaydedilmişti. Şehzadeler sancağa çıktıkları zaman, ise mehterbaşına ve mehterlerine

---

¹⁰¹ 7 Numaralı Mühime Defteri (975–976 / 1567–1568), c. II, Ankara 1999, s. 192.

¹⁰² Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu**, II, 192.

¹⁰³ TSMA, D. 9623.

¹⁰⁴ “*Haliya mehterbaşı olan İbrahim Ağa'nın yirmi akçe ulufesi varmış beş akçe terakki buyruldu*”. BOA, 2 Numaralı Mühimme Defteri, 1160. Hüküm.

¹⁰⁵ TSMA, D. 9623.

¹⁰⁶ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, IV, 585.

akçe verirlerdi¹⁰⁷. Sancak beyleri de mehterbaşına, bir “münakkaş”¹⁰⁸ ile beş yüz akçe ve alem mehterlerine beş yüz akçe verirdi¹⁰⁹.

ab. Mehterbaşının Görevleri

Mehterbaşı devletin birçok merasiminde ön plandadır. Padişah cüluslarında yapılan törene mehterbaşı da katılırdı¹¹⁰. Kanun üzere Mısır’a sancağı şerif çıkarıldığı zaman sancak emir-i alem idaresinde mehter takımı eşliğinde götürülür, buna karşılık Mısır Beylerbeyi mehterbaşına hilat giydirir, mehterlere hediye olarak bir miktar para verirdi¹¹¹. Mehterbaşı, mehterhanede çalışana ihtiyaç duyulduğunda bunu emir-i alem’e bildirirdi. Emir-i alem de bir arz tezkiresi ile divana bildirirdi. Buradan ya acemi oğlanlarından mehterhaneye adam alınır¹¹² veya bir hükümle mehterhane için devşirme çocuk toplanırdı¹¹³. Bu durum devşirme kanununda

¹⁰⁷ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VII, 300.

¹⁰⁸ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VII, 246.

¹⁰⁹ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VIII, 142.

¹¹⁰ **Tarih-i Selaniki**, s.434

¹¹¹ “*Mîr-alem sultân-zade Mustafa Ağa hazretlerine ibrişim raht ile mükemmel bir at duhte abâi murassa bâzubend ve mutallâ zeyn ve bozduğan ve fahire yapuk iki â’la hil’at-ı fâhire on beş bin nakd çil akça çekildi. Ve on nefer sancaklara ve mehter-başıya ve surna-zen-başıya birer hil’at-ı fahire ve on beş bin nakd çili akça ile teşrif olundılar. Hisseleri taksim ü tevzi olundu*”. **Tarih-i Selaniki**, s. 576.

¹¹² “İbtida

Mevacib-i mezkurin an gılman-ı acemiyan şakird-i mehter-i enderuni şodent becayiş mezkurini ki meteveffa şodent becayi Mehmet Mir Bey ki müteveffa şod

Üveys Mir bey 1 akçe

Becayı İlyas Yusuf ki müteveffa şod

Süleyman Abdullah 1 akçe.” **2 Numaralı Mühimme Defteri**, 1131. Hüküm.

¹¹³ “Yazıldı.

Bu hüküm Bosna Beginin ademi şah’aliye verildi ki kapukethudasıdır fi 29 Zilkade sene 951 (11 Şubat 1545) der Edirne

Bosna Beyine bir hüküm ki

Haliyen matbah-ı amire ve mehterliğe yarar oğlan mühim ve lazım olmağın buyurdum ki

*Hüküm-i şerif-i vacibü’l-ittiba’ım vardukta asla te’hir ve tevakkuf eylemeyüb genç ve yiğidi yiğirmi beş veyahut otuz nefer oğlan cem eyleyub ta’cilen irsal edesin. Husu-ı mezbur gayet mühim olmuşdur. Ferman-ı şerifim mucibince ta’yin olunan oğlanları cem idub dahi bir an eğlendirmeyub ademinle ber-vech-i istical irsal eylesin şöyle bilesin alemet-i şerife itimad kılasın” /198a/, **Topkapı Saray Arşivi H. 952–952 Tarihli ve E-12321 Numaralı***

belirtildiği gibi devşirmenin yapılacağı bölgenin idarecilerine bildirilirdi. 1545 tarihli bir hükümde Bosna beyinden yirmi beş ile otuz arası çocuk mehterhane ve mutfağa istenmiştir¹¹⁴. Gelen çocuklar muhtemelen hemen göreve başlamayıp bir çıraklık dönemi yaşayacaklardı. Muhasebe defterlerine baktığımızda bölüklerin altında şakirdan isimli çırak mehterleri görmekteyiz.

Osmanlı Devletinde önemli yolların üzerinde, yol güvenliğini sağlamak için küçük kaleler bulunurdu. Bu kalelere derbent denirdi¹¹⁵. Derbentler dar geçit ve boğazlar üzerine kurulurdu. Bu derbentlerde iki davullu küçük bir mehter bulunurdu¹¹⁶. Yeni kurulacak derbentlere mehter gönderilmesi mehterbaşının görevleri arasındaydı. Derbent kurulma aşamasında mehter derbentin bağlı olduğu kadılığa hükmü götürürdü. Derbente ihtiyaç olup olmadığı araştırılırdı¹¹⁷.

Beylerbeylik ve sancaklarda bulunan mehterbaşı merkez ile yapılan yazışmalarda da görev alırdı. Mehterbaşına kendi sancağı ile ilgili yazılan hükümler verilirdi¹¹⁸.

Sefer öncesinde mehterbaşı da sefer için görevlendirilirdi. Görev alan mehterbaşı sefer hazırlıklarına başlardı¹¹⁹. Seferde istenilen miktarda mehter ordu için hazırlanırdı¹²⁰. Sefer esnasında mehterbaşı, çadır mehterbaşı ile beraber hareket ederdi.

Mühimme Defteri, Hazırlayan Halil Sahillioğlu, İstanbul 2002, Hüküm No: 480, Sayfa 346.

¹¹⁴ **H. 952–952 Tarihli ve E–12321 Numaralı Mühimme Defteri**, s. 347.

¹¹⁵ Pakalın I, 425.

¹¹⁶ **7 Numaralı Mühime Defteri (975–976 / 1567–1568)**, III, Ankara 1998, 319.

¹¹⁷ **7 Numaralı Mühime Defteri (975–976 / 1567–1568)**, II, 77.

¹¹⁸ **12 Numaralı Mühime Defteri, (978–979/ 1570–1572)**, II, 154.

¹¹⁹ **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 105.

¹²⁰ A.g.e., s. 401.

b. Mehterhane Katibi

Tabl ve alem mehterleri teşkilatları içindeki görevlilerden birisi de mehter katibiydi. Hazinedar ustanın maiyetinde olan kâtip¹²¹ kendi kurumundaki maaşları hesaplar, ona göre hazineden maaşlar ödenirdi. Tabl ve alem mehterhanesinde nakkareciler bölüğü içinde gösterilmiş olan mehterhane kâtibi 1525 yılında 22¹²² akçe, 1565 yılında ise 20¹²³ akçe almaktaydı. Kâtibin kurum içindeki yerini görmek için maaşına bakmamız gerekir. 1525 yılında mehterbaşı 30 akçe, yardımcısı olan zurnacılar bölüğü bölük ağası zurnacıbaşı 25 akçe, alemdar bölük ağası 24, kâtip 22 akçe almaktaydı. Maaşına baktığımızda kurumda iki bölük ağası hariç diğer bölük ağalarının daha fazla maaş aldığını görmekteyiz.

---

¹²¹ Pakalın II, s. 214.

¹²² TMSA, D. 9623.

¹²³ MAD. 16383.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TABL VE ALEM MEHTERHANESİNDE MEVCUT BÖLÜKLER VE BÖLÜKLERİN KULLANDIKLARI ALETLER

A. BÖLÜK AĞALARI

Tabl ve alem mehterhanesi teşkilatında yedi bölük vardı. Bu bölükler alemdarlar, Surnaycılar, davulcular, (kösçüler davulcular ile beraber bir bölüktü) nakkareciler, nefirciler, zilciler ve alemdarlar bölüğü idi. Her bölüğün başında bölükten sorumlu bir bölük ağası vardı. Bu ağalar “ser bölük” olarak bilinir. Bölük ağaları kendi bölüklerinin dirlik ve düzeninden sorumlu oldukları gibi, personel eksilmesi ve teminini mehterbaşından talep ederlerdi. Bölük ağaları ve usta mehterler, tabl ve alem mehterhanesinde bulunan ve teşkilatın geleceği olan öğrenci durumundaki şakirt mehterlerin yetiştirilmesinden sorumlu idiler.

Mehterbaşı ile ilgili kısımda da bahsedildiği gibi tabl ve alem mehterhanesinin başında olan mehterbaşı buradaki bölük ağalarından seçilirdi. Bu bölük ağalarından davulcu ve surnaycı bölük ağası ilerde mehterbaşı olabilirdi. Fakat genellikle mehterbaşı surnaycıbaşından seçilirdi¹²⁴. Surnaycı bölük ağası aynı zamanda mehterbaşının yardımcısıydı¹²⁵.

Bölük ağaları farklı görevlere de verilirdi. Kendi istekleri üzerine emir-i alem tarafından tekrar görevlerine dönebilirlerdi¹²⁶.

Tabl ve alem mehterhanesi teşkilatında bulunan bölük ağaları, emir-i alem tarafından padişaha arz edildikten sonra atanırdı. Boşalan bölük ağasının yerine aynı bölükte bulunan kıdemli bir mehter atanırdı¹²⁷.

---

¹²⁴ 2 Numaralı Mühimme Defteri, 589. Hüküm.

¹²⁵ TSMA, D. 9623.

¹²⁶ 2 Numaralı Mühimme Defteri, 1342. Hüküm.

¹²⁷ 2 Numaralı Mühimme Defteri, 1182. Hüküm.

B. GÖREVLİLER (BÖLÜKLER)

Tabl ve alem mehterleri, toplamda yedi bölükten oluşmaktaydı. Normalde sekiz bölük olması gerekirken köşçülerin sayısı az olduğundan, köşçüler, davulcular ile birlikte aynı bölüğe konulmuşlardır. Mevcut bölükler şunlar idi:

1. Surnaylar (Zurnazenler)

Surnayzen olarak ifade edilen zurnacılar, 1525 tarihli belgede sur-nâze-nân olarak yazılmıştır. 16. yüzyıl belgelerinde kelime hiçbir yerde zurnacı olarak kullanılmaz. Tabl ve alem mehterleri teşkilatında, zurnacı-başının başında olduğu bölüktür. Zurna, mehter müziğinde diğer müzik aletlerini yönlendirdiğinden dolayı önemli bir çalgıdır. Zurna bölüğünün başında bulunan zurnacı-başı aynı zamanda mehter-başının yardımcısıdır. Mehterbaşından boşalan göreve zurnacı-başı tayin edilirdi¹²⁸. 1525 tarihli mevacic defterinden zurnacılar bölüğünde bulunan zurnacı-başının maaşının 25¹²⁹ akçe olduğu görülmektedir. Diğer bölük ağaları ile kıyaslandığında maaşlar arasında ciddi fark vardır. Bu zurnacı-başının konum olarak onlardan yukarı olduğunu ifade etmektedir. Zurnacı-başı, zurnacılar bölüğünde yetenekli olan kişiler arasından seçilirdi.

Zurnacıların sayısı çeşitli tarihlerde farklı mevcutlara sahiptir. 1525 tarihli belgede, sayıları 23¹³⁰, 1566 yılına ait mehteran-ı alem mevacic defterinde 43 kişi¹³¹, 1595 yılında da 44 kişi bulunmaktadır¹³². Aynı bölükte 8 tane de zurna ile ilgili eğitim alan şakirt zurnacı mevcuttu¹³³. Zurnacı mehterlerden boşalacak yerlere şakirt zurnacılarından tayin yapılırdı. Zurna bölüğüne alınan şakirt zurnacılar, öncelikli olarak bölükte bulunan, zurnacıların çocuklarından veya acemi ocağından alınırdı. Zurnacı-başının maaşı 1525¹³⁴ ile 1555 yılında 25¹³⁵ akçeydi. 1525 yılında bölükte

¹²⁸ 2 Numaralı Mühimme Defteri, 589. Hüküm

¹²⁹ TSMA, D. 9623.

¹³⁰ TMSA, D. 9623.

¹³¹ MAD. 16383.

¹³² MAD. 7357.

¹³³ MAD. 17870.

bulunan usta zurnacıların maaşı 20¹³⁶ akçe 1555 yılında ise 15 akçe idi¹³⁷. Usta zurnacılar, zurnacı-başından boşalacak yere tayin edilirdi. Zurnacıların maaşı 25 akçe ile 2 akçe arasında değişmekteydi¹³⁸.

Zurnacı-başı terfi ettiğinde veya görevden alındığında yerine, aynı bölükte olan usta zurnacılarından birisi seçilirdi. Bu seçim işinde emir-i alem, mühürlü tezkire ile padişaha arz ederdi. Ardından gelen buyruldu ile yeni zurnacı-başının ataması yapılırdı¹³⁹.

2. Tablzenler/ Davulcular

Mehterhanenin baş müzik aletinden biri davuldu. Davul çalan bölüğün başında davulcu başı bulunurdu. Davulcuların sayısı da dönem dönem artmış ve azalmıştır. 1525'te sayıları 19¹⁴⁰ kişi, 1566 yılında bir dönem sayıları 30¹⁴¹ kişi iken aynı yıl sayıları 20¹⁴²'ye düşmüştür. 1595 ise yıl içerisinde sayıları 32 ile 60 kişi arasında değişmiştir¹⁴³.

Davulcuların maaşı 17 akçe ile 2 akçe arasında değişmekteydi. Davulcu-başı 1525'te 12¹⁴⁴ akçe, 1565'te 11¹⁴⁵ akçe, 1595 yılındaysa 17¹⁴⁶ akçe almaktaydı. Davulcu ustaları 10¹⁴⁷ akçe şakirtleri ise 2 akçe almaktaydı.

---

¹³⁴ TMSA, D. 9623.

¹³⁵ **MAD.** 16383.

¹³⁶ TMSA, D. 9623.

¹³⁷ **MAD.** 16763.

¹³⁸ **MAD.** 16763.

¹³⁹ **2 Numaralı Mühimme Defteri**, 607. Hüküm.

¹⁴⁰ TSMA, D. 9623.

¹⁴¹ **MAD.** 16383.

¹⁴² **MAD.** 16763.

¹⁴³ **MAD.** 7357.

¹⁴⁴ TSMA, D. 9623.

¹⁴⁵ **MAD.** 16363.

¹⁴⁶ **MAD.** 7357.

¹⁴⁷ **MAD.** 23250.

Bölgüklere Göre Mehter Ücretleri

Tasnif	Tarih	Nakkareze		Alemdar		Tabbal		Nefiri		Zençci		Surnai		Şakird	
		En yüksek	En düşük	En yüksek	En düşük	En yüksek	En düşük	En yüksek	En düşük	En yüksek	En düşük	En yüksek	En düşük	En yüksek	En düşük
TSMA D.9623	1525	16	4	24	7	12	4	14	3	17	8	25	5	9	1
MAD 23230	1527	-	3	-	-	12	-	10	-	10	-	10	-	-	-
MAD 17870	1564	-	5	-	-	5	3	6	5	6	3	6	3	-	-
MAD 16383	1566	21	3	27	6	18	2	11	3	16	4	21	3	5	1
MAD 16763	1567	20	2	20	4	11	2	11	2	18	4	20	2	5	1
MAD 5524	1594	17	8	24	11	12	5	20	4	18	4	18	6	4	2
MAD 7357	1595	20	3	34	9	14	3	17	3	21	4	21	3	5	1
MAD 7362	1598	20	2	35	9	17	2	11	2	21	2	21	3	6	1
MAD 7373	1602	24	2	35	6	17	2	17	2	22	2	23	5	6	1

Tablo 2. 16. yüzyılda mevâcip defterlerine göre tabl ve alem mehterleri teşkilatında görev yapan sanatçıların aldıkları ücret.

3. Köşzenler (Köşçüler)

Mehter takımı içindeki en büyük çalgı aleti olan köşü vuranlara köşzen adı verilirdi. Köşçüler tabl ve alem mehterlerini gösteren kayıtlarda ayrı bir bölük olarak gösterilmemiştir. Davulcular bölüğünde olan köşçülerin başında bulunan köşzen 12¹⁴⁸ akçe maaş alırdı. Köşçülerin maaşı 12 ile 2 akçe arasında değişirdi.

¹⁴⁸

MAD. 7357.

Mehterhanede kös çalanların sayısını elimizdeki mevacic defterlerinden tespit edemedik. Belgelerden verilen sayılar davulcular ve kösçüleri birlikte gösterilmektedir.

4. Nakkarazenler

Mehterhanede nakkare çalan nakkarecilerin sayıları çeşitli zamanlarda yükselmiş ve azalmıştır. Sayılardaki bu değişime savaşa katılmaları, şehit olmaları başka göreve kaydırılmaları sebep gösterilebilir. Nakkareciler Mehteranın kalabalık bölüklerinden birisidir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde, 1525'te sayıları 44¹⁴⁹ kişi idi. 1566'da sayıları 43¹⁵⁰ ile 35¹⁵¹ kişi arasındadır. Bundan yaklaşık bir kırk yıl sonra yani 1595'te ise sayılarında ciddi bir azalma olmuştur. Bu dönemde sayıları 33 ile 16 kişi arasında değişmektedir¹⁵². Burada diğer nakkarezenler sefere katılmışlardır.

Maaşları da yüksek olan bu bölükte ser-bölük,1525'te 16¹⁵³, 1566'da 15¹⁵⁴ akçe almaktaydı. 1525'te yeni başlamış, düşük kademedeki bir nakkarezen 7¹⁵⁵ akçe, 1566'da 2 akçe almaktaydı. 1595'te ise bölük ağasının maaşı 7 akçelik bir artış ile 22¹⁵⁶ akçe olmuştur. 1595 nakkarezenlerin maaşları 22 akçe ile 2 akçe arasında değişmekteydi.1555 yılında şehit olan bir nakkarezenin maaşı dört akçe idi¹⁵⁷.

Mehterbaşı ve mehterhane kâtibinin maaşları da nakkareciler bölümünde kayıtlı bulunurdu.

---

¹⁴⁹ TMSA, D. 9623.

¹⁵⁰ MAD. 16383.

¹⁵¹ MAD. 16763.

¹⁵² MAD. 7357.

¹⁵³ TMSA, D. 9623.

¹⁵⁴ MAD. 16383.

¹⁵⁵ TMSA, D. 9623.

¹⁵⁶ MAD. 7357.

¹⁵⁷ 2 Numaralı Mühimme Defteri, 2022. Hüküm.

5. Nefirciyan

Nefir üfleyen nefirî veya nefirciyanların mehterhanedeki sayılarında artış ve yükseliş çok azdır. Mehteranın kalabalık bölüklerinden birisidir. Sayıları 1525'te 19¹⁵⁸ kişiydi. 1566'da 27¹⁵⁹ ile 25¹⁶⁰ kişi arasında, 1595'te ise 34 ile 23 kişi arasında değişmektedir¹⁶¹.

Maaşları yüksek değildir. Kurumun en düşük maaş alan bölüğüdür. Bölükte, ser-bölük 1525'te 14,5¹⁶² akçe, 1566'da 10,5¹⁶³ akçe, 1595'te 17¹⁶⁴ akçe alırdı. Maaşları 17 ile 2 akçe arasında değişmekteydi.

6. Zilzenler

Mehter takımı içinde zil vuran sanatçılara zilciyan veya zilci denilmektedir. 16. yüzyıl belgelerinde isimleri bazen zenciciyan bazan zincirciyan olarak geçmektedir.

Zilcilerin de sayılarında artış ve yükseliş azdır. Mehteranın kalabalık bölüklerinden birisidir. Sayıları 1525'te 20¹⁶⁵ kişi, 1566'da 15¹⁶⁶ ile 16¹⁶⁷ kişi arasındadır. 1595'te ise sayıları 40 ile 26 kişi arasında değişmektedir¹⁶⁸.

---

¹⁵⁸ TMSA, D. 9623.

¹⁵⁹ MAD. 16383.

¹⁶⁰ MAD. 16763.

¹⁶¹ MAD. 7357.

¹⁶² TMSA, D. 9623.

¹⁶³ MAD. 16383.

¹⁶⁴ MAD. 7357.

¹⁶⁵ TSMA, D. 9623

¹⁶⁶ MAD. 16383.

¹⁶⁷ MAD. 16763.

¹⁶⁸ MAD. 7357.

Bölükte ser-bölükün maaşı, 1525'te 17¹⁶⁹ akçe, 1566'da 16¹⁷⁰ akçe, 1595'te 21¹⁷¹ akçe idi. Maaşları 21 ile 2 akçe arasında değişmekteydi.

7. Alemdarlar

Mehterhanede müzisyen mehterler ile sancak taşıyan mehterler beraberdi. Alem mehterleri mehterhanede bir bölüktü. Mehterhane bu bölüğün burada olmasından dolayı ismini, alem olarak bunlardan almıştır. *Alem, iki toprağı ayıran sınır, yollara konulan mil, minare, sancak, sancak emir nişanı olduğu gibi bir kavim veya cemaatin namına da denir*¹⁷². Aynı zamanda alemler insanları birleştiren tek bayrak altında toplayan simgelerdir¹⁷³.

Alemdarlar Osmanlı ordusu içinde saltanat bayraklarını taşıyan bölük olup tabl ve alem mehterlerinin içinden bir bölük idi. Bu bölük tabl ve alem mehterhanesindeydi.

Saltanat sancakları savaş sırasında padişahın arkasında bulunurdu. Osmanlı Devleti'nin sancak alemleri sancağın tepesinden olduğundan padişahı temsil ederdi. Bu yüzden altın gümüş gibi kıymetli madenlerden yapılırdı. Yapılırken ciddi bir kuyumculuk işçiliğı uygulanırdı. Alemler çadır tepelerinde, kubbelerde, minarelerde, kullanılmıştır¹⁷⁴.

Yapılan sefere padişah katıldığı zaman saltanat sancakları da ordu ile beraber giderdi. Her birinin başında alem bulunan saltanat sancakları sefere emir-i alemin denetiminde giderdi. Emir-i alem sancakların önünde yürür ve ak alem denilen beyaz sancağı taşırdı. Padişahlar savaşa ordu ile beraber gitmeyip yerlerine serdar tayin ettikleri zaman emir-i alemin sancak taşınması kaldırıldı.¹⁷⁵.

---

¹⁶⁹ TSMA, D. 9623

¹⁷⁰ MAD. 16383.

¹⁷¹ MAD. 7357.

¹⁷² **Kâmûs-ı Türkî**, s. 947.

¹⁷³ Hülya Tezcan, Turgay Tezcan, **Türk Sancak Alemleri**, Ankara 1992, s. 3.

¹⁷⁴ A.g.e., s. 5.

¹⁷⁵ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 388.

Tabl ve alem mehterhane'sinde, alemdarlar bölüğü 1525 yılında 10¹⁷⁶ kişi, 1565'te bir dönem 15¹⁷⁷, bir dönemde 17¹⁷⁸ kişi olmuşlardır. 1595'te ise sayıları yıl içerisinde 23 ile 10¹⁷⁹ kişi arasında değişmiştir.

Tabl ve alem mehterhane'sinde maaşı en yüksek olan bölüktür. 1525'te 24 ile 2¹⁸⁰ akçe, 1566'da 25 ile 2¹⁸¹ akçe arası 1595'te ise 32 ile 2¹⁸² akçe arasında maaşları değişmekteydi. Bölük-başları en yüksek maaşı alırlardı. Bu bölükte bulunan sancaktar 1525 yılında 12¹⁸³ akçe 1565 yılında 11¹⁸⁴ akçe almaktaydı.

Osmanlı Devletinde kapıkulu adı verilen yeniçeri ordusu içinde bulunan alemdarlardan başka eyalet ordusu adı verilen Beylerbeyilerine bağlı olan ordu içinde de alemdar bölüğü vardı. Ayrıca her bir sancağın beyine bağlı ordu içinde alemdar bölüğü mevcut idi. Taşrada bulunan alemdarlar merkez ile yapılan yazışmalarda da görev alırlardı¹⁸⁵.

Donanmada bayrak taşıyan bayraktarlar bulunmaktaydı. Donanmada bulunan bir "*firkateye*" kaptan olabilme şartları içerisinde, "*firkatelerde*" uzun süre bayraktarlık yapmak gerekiyordu¹⁸⁶.

Alemdar bölüğü başında bulunan bölük ağası bazen farklı alanlarda da görevlendirilirdi. Görevinden başka alanlara kaydırılan bölük ağaları, emir-i alemin arzı üzerine, eski görevlerine dönebilirlerdi¹⁸⁷.

---

¹⁷⁶ TSMA, D. 9623.

¹⁷⁷ MAD. 16763.

¹⁷⁸ MAD. 16383.

¹⁷⁹ MAD. 7357.

¹⁸⁰ TSMA, D. 9623.

¹⁸¹ MAD. 16383.

¹⁸² MAD. 7357.

¹⁸³ TSMA, D. 9623.

¹⁸⁴ MAD. 16383.

¹⁸⁵ **12 Numaralı Mühime Defteri, (978–979/ 1570–1572)**, II, Ankara 1996, 70.

¹⁸⁶ İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, Ankara 2003, s. 54.

¹⁸⁷ **2 Numaralı Mühimme Defteri**, 1342. Hüküm.

C. KULLANILAN ALET VE ÇALGILAR

1. Davul

Türklerin de en eski vurmali çalgılarından biri davuldur. Türklerde davul Osmanlı döneminde hem mehterhane adı verilen bandoda, hem de halk müziğinde kullanıldı.

“Kelimenin aslı Arapça *tabl* olup Türkçeye *tabul*, *tavul*, *tavıl*, *davul*: Batı dillerine *Endülüs* üzerinden *atabal* (*et-tabl*), Osmanlılar aracılığıyla da *tabor* ve *tambour* şekillerinde geçmiştir”¹⁸⁸. Arapça bir kelime olan davul, büyük ve enlice bir kasnağın iki tarafına deri geçirilerek yapılan¹⁸⁹, ince çubuk ve tokmak ile vurulan bir çalgıdır¹⁹⁰. Davulun değişik ebatta olanları vardır. Büyük olan davula kara davul, küçük olan davula cura davul denir¹⁹¹.

Tarihte kurulan erken tarihli medeniyetlere baktığımızda davul kendisini göstermektedir. Sümerlere ve Hititlere ait kabartmalarda davulun resimleri görülmektedir. Buradaki resimlerde davulun tokmağı yoktur. Tokmak ile davulun çalınması Orta Asya’da şamanlar tarafından uygulanmıştır¹⁹².

Davul Türkler tarafından eskiden beri kullanılırdı. Avarlar ve Hunlar savaşlarında davul çaldırılmışlardır. Romalılar Asyalılar ile yapılan savaşlarda hep davul ile karşılaşmış davulun savaş esnasında gürültü ile beraber çıkan korkunç gürültüsünden olumsuz etkilenmişlerdir¹⁹³.

İslam alimleri davulun çalınmasını üç kısma ayırmışlardır. Bu üç çalmadan *harp davulu* ile *hac davulunun* çalınmasını caiz görmüş, oyunlarda *çalınan oyun davulunun* ise çalınmasını caiz görmemişlerdir¹⁹⁴.

¹⁸⁸ Nebi Bozkurt, “Davul”, **DİA**, IX (1994), 53.

¹⁸⁹ Mehmet Özbek, **Türk Halk Müziği El Kitabı I Terimler Sözlüğü**, Ankara 1998, s. 55.

¹⁹⁰ Ahmet Çaycı, **Selçuklularda Egemenlik Sembolleri**, İstanbul 2008, s. 165.

¹⁹¹ F. Yeşim Altınay- Mehmet Aksel, **Türk Müziği Çalgıları**, İstanbul 2005, s. 29.

¹⁹² Bozkurt, “Davul”, s. 53.

¹⁹³ Gazimihal, **Musiki Sözlüğü**, s. 69.

¹⁹⁴ H.G. Farmer “Davul”, s. 500.

Osmanlı Devletinde mehterin dizilişinde üçüncü sırada yer alan davul zurnanın hemen arkasında bulunmaktaydı¹⁹⁵. Ordu sefere çıktığı zaman, savaş esnasında mehter takımında bulunan müzik aletleri at üzerinde çalınır veya vurulurdu. Davul da at üzerinde bulunan davulcu tarafında sol kola asılır sağ elde büyük tokmak sol elde ise ince çubuk ile vurulurdu¹⁹⁶.

Salomon Schweigger, seyahatnamesinde davulun kasnak kısmının kırmızı bir kumaş ile kaplı olduğunu belirtmektedir¹⁹⁷. Osmanlı minyatürlerindeki davul resimlerine baktığımızda bu bilgi doğrulanmaktadır. Minyatürlerde davulların kasnakların kırmızı bir kumaş ile kaplı olduğunu görmekteyiz¹⁹⁸.

Davul, müzik dışında çeşitli işlerde de kullanılmıştır. Yalnız başına ilan ve haber verme işlerinde¹⁹⁹, derbentlerde²⁰⁰, fetih haberinde²⁰¹, savaşta dağılmış askeri bir araya toplamakta²⁰², kale kuşatmalarında düşman lağımlarının yerini bulmakta kullanılmış olduğu bilinmektedir²⁰³.

Davul, özellikle zurnaya tabi olarak birlikte geleneksel bir ikili oluşturmuştur²⁰⁴. Meydan sazı olarak kullanılan davul, tek başına da birçok yerde kullanılmıştır. Davul notasız çalındığı gibi nota ile çalındığında daha güzel ses çıkarır²⁰⁵. Davul, zaman içinde tabl²⁰⁶, tuğ, tavul, köbürge, küvrüg, tuvil gibi isimleri

---

¹⁹⁵ Aksoy, *Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki*, s. 123.

¹⁹⁶ *Süleymannâme*, TSK, H 1517-21b.

¹⁹⁷ *Sultanlar Kentine Yolculuk*, s. 207.

¹⁹⁸ Atıl, *Süleymannâme*, s.137, 227; Zeynep .Tarım Ertuğ, *Cülus ve Cenaze Törenleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999, s. 147.

¹⁹⁹ *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, Kayhan Atik neşri, s. 282

²⁰⁰ *Frense Caneye Seyahatnamesi, 1573*, s. 40.

²⁰¹ *Tacü't Tevarih*, III, 239.

²⁰² *Cihânnümâ*, N. Öztürk neşri, s. 174.

²⁰³ Bozkurt, "Davul", s. 54.

²⁰⁴ Gelibolulu Mustafa Ali, *Mevâdü'n-Nefais fi-Kavâidi'l-Mecâlis*, yay. Mehmet Şeker, Ankara 1997, s. 225.

²⁰⁵ Ozan Akman, *Davul Metodu*. Bu eserin basım yeri ve tarihi bulunmamaktadır. İstanbul Üniv. Merkez Kütüphanesi'nde mevcuttur.

²⁰⁶ *2 Numaralı Mühimme Defteri*, 2022. Hüküm.

ile anılmıştır. Davul çalanlar da tablzen²⁰⁷, tabbal²⁰⁸, davulzen, davulcu diye isimlendirilmiştir.

Kaleler fethedildiği zaman fethin habercisi olarak *tabl-ı beşaret* çalınırdı²⁰⁹. Ordu hak ettiği zaman tablı irtihal çalınırdı²¹⁰.

Davulun değişik ebatta olanları vardır. Büyük olan davula kara davul, küçük olan davula cura davul denir²¹¹. Davul kasnak kısmının yapımı için çam, köknar, ıhlamur, kavak ve daha çok da ceviz veya gürgen ağaçları kullanılır. Ağaçtan yapılan tokmağın rakamı gibi hafiften kıvrılırdı. Bu kıvrık kısma güdük denir. Davul tokmağı, yabani armuttan veya yabani gül ağacının kökünden yapılırdı. Tokmak Anadolu'da çeşitli isimler ile anılır. Meçik, çöven ve zompak bunlarda birkaçıdır. Davulun diğer bir unsuru olan çubuk bazı yerlerde çildirgi, çılbrı, çırpı veya zıpçık diye isimlendirilir. Esnek olması için ardıç veya kızılıcık gibi sert ağaçlardan yapılırdı²¹².

Davulun ebatları zamanla farklılıklar göstermiştir. Davulun kasnak genişliği çapından daha büyüktü²¹³. Bugünkü ortalama ölçüler çap için 45 ile 55 cm, kasnak genişliği ise 70 ile 80 cm. civarındadır²¹⁴.

Davul, dört kısımdan oluşmaktadır. Bunlar: Silindir şeklinde olan kasnak, kasnağın iki tarafına giydirilen deri, kasnağın kenarlarında deriyi sıkıştırmak için iki çember ve kasnağın etrafını saran ip'tir²¹⁵.

---

²⁰⁷ MAD. 16383.

²⁰⁸ TSMA, D. 9623.

²⁰⁹ **Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter**, s. 191.

²¹⁰ **Hasan Beyzade Tarihi**, II, 57.

²¹¹ Altınay Aksel, **Türk Müziği Çalgıları**, s.29.

²¹² Bozkurt, "Davul", s. 54.

²¹³ A.g.m., s. 54.

²¹⁴ Ergin Gürkey, "**Vurmalı Çalgıların Gelişimi ve Kullanım Teknikleri**", İstanbul Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Müzik Anasanat Dalı, Üflemeli ve Vurmalı Çalgılar Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s. 32.

²¹⁵ Hedwing Usbeck, "**Türklerde Musiki Aletleri**", İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul 1967, s. 55

Germe çemberine geçirilmiş deriler, istenilen tonu elde edebilmek için gereken miktarda gerdirilir. Germe çemberine ıslak olarak geçirilen dana, koyun ve keçi derisi davul kasnağına yerleştirildikten sonra, sicimler yardımıyla her iki taraftan germe çembere bağlanılır. Deri kuruduktan sonra istenilen tonda ses elde edebilmek için gerdirilirdi²¹⁶.

2. Zurna

Zurna, tabl ve alem mehterhanesinde davul ile beraber güzel bir ikili oluşturan müzik aletidir. Davul ile beraber anılan zurna, davulsuz düşünülemez. Tabl ve alem mehterleri teşkilatında bulunan zurnacılar bölüğü tarafından bu müzik aleti üflenirdi. Mehterin dizilişinde zurna üfleyen surnailer²¹⁷ nefircilerden sonra ikinci sırada bulunur²¹⁸. Zurna ile istenilen müzik parçasının çalınabilmesi onu mehter için önemli kılmıştır²¹⁹.

Zurnanın adının sur-nay gibi iki kelimedenden oluşması, buna düğün neyi anlamı vermektedir. Yakut Türkleri surna adını kullanmışlardır²²⁰.

Türk zurnasının İslamiyet öncesindeki adı *yurağ* veya *yorağ* idi. Uygur ve Balasagun zurnaları İran zurnalarından farklıydı. Balasagun mehterinde, onun devamı olan Selçuklu nevbethanesinde, İlhanlı tabılhanesinde ve Osmanlı mehterhanesinde zurnalar müzik takımının baş sazlarıydı²²¹.

Osmanlı Devletinde iki zurna çeşidi mevcuttu. Bunlardan birisi kaba zurna denilen ve kalın sesli zurna idi, Osmanlı ve Kırım mehterlerinde üflenirdi²²². Kaba

---

²¹⁶ Haydar Sanal, **Mehter Musikisi**, Milli Eğitim Yay., İstanbul 1964, s. 78

²¹⁷ Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, III, 683.

²¹⁸ Aksoy, **Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Müzik**, s. 123.

²¹⁹ Semih Altınölçek, “XV. Yüzyıldan XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Osmanlı Minyatürlerinde Müzik İle İlgili Sahnelerin Kurgu Düzeni”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999, s. 108.

²²⁰ Mahmut Ragıp Kösemihal, **Türkiye-Avrupa Müzik Münasebetleri**, İstanbul 1939, s. 13.

²²¹ Gazimihal, **Musiki Sözlüğü**, s. 275.

²²² Sanal, **Mehter Musikisi**, s. 67.

zurnayı Osmanlı topraklarını ziyaret eden Avrupalı seyyahların çizdiği resimlerde ve yaptıkları tanımlarda²²³ Osmanlı minyatürlerinde görmekteyiz²²⁴.

Başlangıçta ağaç kabuğundan yapılan zurna, daha sonraları bakır ve pirinç levhalar bükülerek de yapılmıştır. Bu çalgı geçmişte, curna, zurr, sarna ya da sorna ve Farsça olarak sernay olarak da anılmıştır. Baş kısmından başlayarak aşağı doğru genişleyen bu boruyu çalabilmek için ağzına, kamıştan yapılmış bir sipsi takılırdı. Üstünde altı, alt yanında ise bir olmak üzere toplam yedi delik bulunur. Sol el, ağza yakın delikleri, sağ el ise kalan delikleri kapatır ve üflenerek çalınır²²⁵.

Zurnanın borusu sazdan veya kamıştan olmayıp, ağaçtan yapılmaktadır²²⁶. En iyi zurnalar erik ağacından yapılırdı. Erik ağacını kiraz ve kayısı ağacı takip etmektedir. Kiraz ve kayısı ağacından yapılan zurnalar erik ağacı zurnası varken kullanılmazdı. Zorunlu durumlarda erik ağacından yapılan zurna bulunmadığı zaman bu ağaçlardan yapılan zurnalar kullanılırdı²²⁷. Zurnanın en uzununu 60 en kısası 30 cm dir²²⁸.

Sarayda ehli hiref grubu içinde zurna yapan sanatkârlar vardı. Bunların başında bir serbölük bulunurdu. Saraydaki bu zurna yapan grup yedi sekiz kişiden oluşmaktaydı²²⁹.

Zurna sekiz parçadan oluşmaktadır. Bunlar *lüle* veya *etem*, zurnanın ağzına kuvvet vererek çatlamasını önleyen *nezik*, zurna çalınırken nefes almasını sağlayan *soluk deliği* ile *döş deliği*, zurnada uğur getirdiği sanılan *cin deliği*, zurnanın ses çıkaran geniş ve açık ağzı olan *zurna borusu*, zurnada notaların çıkmasını sağla

---

²²³ Sultanlar Kentine Yolculuk, s. 208.

²²⁴ Atıl, Süleymanname, s. 107, 139, 189, 227.

²²⁵ Sanal, Mehter Musikisi, s. 65.

²²⁶ Henry George Farmer, Onyedinci Yüzyılda Türk Çalgıları, çev. İlhami Gökçen, Ankara 1999, s. 29.

²²⁷ Mahmut R. Gazimihal, Türk Nefesli Çalgıları (Türk Ötkü Çalgıları), Ankara 20001, s. 11.

²²⁸ Altınay- Aksel, Türk Müziği Çalgıları, s. 33.

²²⁹ MAD. 5085.

yedi *hava döndüren delik*, etem'e geçirilen *avurtlak*, asıl sesi çıkaran *kamış* veya *sipsi dir*²³⁰. Zurnanın en uzununu 60 en kısası 30 cm dir²³¹.

Zurna at üzerinde bir yere tutunmadan üflenirdi. At üzerinde olan zurnazen mecburen iki eliyle zurnayı kavrar ve üflerdi²³².

Sesi çok uzaklara gönderebilen bir yeteneği olan zurna, bu özelliği ile dünyada ender görülen çalgılar arasında yer alır. Sesi güçlü, renkli, canlı ve heybetlidir²³³. Sesinin gürlüğü nedeniyle daha çok açık alanlarda; köy düğünlerinde, asker uğurlamada, spor faaliyetlerinde, halk oyunlarında ve benzeri törenlerde kullanılmaktadır. Orta oyunu gibi çeşitli geleneksel oyunlarda da kullanıldığı bilinmektedir. Daha çok davul ile beraber çalınmaktadır²³⁴.

Osmanlı Mehterinin en önemli çalgılarından olan Zurna, Avrupa'da "Cornet Turc", "Corne Turc", "Cornet des Turcs" ve Macaristan da "Török Sip" gibi isimlerle anılmıştır²³⁵.

3. Nakkare

Nakkare, tabl ve alem mehterleri teşkilatında, davul ve kösten sonra üzerine deri geçirilerek çalınan üçüncü vurmali çalgıdır. Gövde kilden olabileceği gibi metal, ceviz ya da dut ağacından da olabilir. Araplar vasıtasıyla Endülüs'e oradan da Batı Avrupa'ya geçen nakkare İspanyolca, Fransızca, İtalyanca dillerinde bu şekilde kullanılır²³⁶. Nakkare, küçük davul, trampet'e benzer aynı zamanda nakkareye, kudüm de denirdi²³⁷. Nakkare, Arapçada vurma anlamına gelen "nakk" kökünden

---

²³⁰ Gazimihal, **Türk Nefesli Çalgıları**, s. 13.

²³¹ Altınay- Aksel, **Türk Müziği Çalgıları**, s.33.

²³² Atıl, **Süleymanname**, s. 107.

²³³ Sanal, **Mehter Musikisi**, s. 68.

²³⁴ H.G. Farmer "Mizmar", s. 390.

²³⁵ Sanal, **Mehter Musikisi**, s. 69.

²³⁶ Fikret Karakaya, "Nakkare", **DİA**, XXXII (2006), 326.

²³⁷ Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, 635.

gelir²³⁸. Nakkare çalanlara nakkarezen²³⁹ denir. Asya Türklerinde nakkare çalanların adı “kakatgu” idi²⁴⁰.

Nakkare ya da diğer bir deyişle kudümler elle veya küçük çubuklarla çalınır zurnaya refakat eder. Gövdeler farklı çaplarda oldukları için küçük olandan daha tiz ve yüksek ses çıkar²⁴¹.

Çifte nakkare bir bakır kâse üzerine kalınlı inceli iki ayrı ses veren ince deriler gerilerek yapılır²⁴², *zahme* ve *tokmak* adı verilen ahşap çubuklar ile çalınırdı²⁴³. Davulların biri diğerine göre küçük ve derisi daha incedir²⁴⁴.

Osmanlı minyatürlerinde mehter takımında at üzerinde çalınan Çifte nakkareyi görmekteyiz²⁴⁵. İki küçük davuldan oluşan Çifte nakkare heybe şeklinde at üzerindeki binicinin önünde durur binici ince çubuklar ile vururdu²⁴⁶. Nakkare mehterin dizilişinde dördüncü sırada bulunurdu²⁴⁷.

Nakkare yaya olarak da çalınırdı. Yaya nakkarezenler, bir iple birbirine bağlı olan nakkareleri sağ kollarının altına alırlardı. Sağ ellerinde tokmak sol ellerinde ise ince olan çubuk bulunurdu²⁴⁸. Nakkarezenler yerlerinde sabit durdukları zaman nakkareleri önlerine koyup diz çökerek çalarlardı²⁴⁹.

---

²³⁸ Gazimihal, **Musiki Sözlüğü**, s. 174.

²³⁹ BOA, **MAD**. 16383; TSMA, D. 9623.

²⁴⁰ Gazimihal, **Musiki Sözlüğü**, s. 174.

²⁴¹ Yılmaz Öztuna, **Türk Musikisi Ansiklopedi**, II, İstanbul 1974, 67.

²⁴² Pars Tuğlacı, **Mehterhaneden Bandoya**, İstanbul 1986, s. 83.

²⁴³ Karakaya, “Nakkare”, s. 326.

²⁴⁴ A.g.m., s. 326.

²⁴⁵ Atıl, **Süleymanname**, s.139, 189.

²⁴⁶ Atıl, **Süleymanname**, s. 107, 139, 189, 227.

²⁴⁷ Aksoy, **Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki**, s. 123.

²⁴⁸ **Sultanlar Kentine Yolculuk**, s. 208.

²⁴⁹ Z.T. Ertuğ, **Cülus ve Cenaze Törenleri**, s. 147.

4. Nefir

Nefir, boru, burgu gibi adlarla adlandırılan mehterhanede kullanılan üflemleri bir çalgıdır. İlk dönem arşiv kaynaklarında boru ismi pek kullanılmaz. Genellikle nefir, ismi kullanılır. Nefir Arapça bir kelime olup topluluk anlamında, boynuzdan yapılmış bir musiki aletini ifade eder²⁵⁰. Osmanlı mehterhanesinde nefir üfleyenlere *nefiryan* veya *nefiri*²⁵¹ denilirdi. Osmanlı Devletinde mehterin diziliş sırasında en önde nefir bulunurdu²⁵².

Şekil olarak boynuz, gövde ve sipsi ağızlıktan oluşan²⁵³ uzunluğu 168 cm²⁵⁴ olan nefir, Endülüs halifesi el Hakam II zamanında icat edilmişti²⁵⁵.

Eskiden tunçtan yapılan boruların²⁵⁶ Osmanlılar devrinde pirinçten yapıldığı anlaşılıyor²⁵⁷. Aynı zamanda savaşlarda kemikten yapılmış nefirler de kullanılmaktaydı²⁵⁸.

Nay-ı Turki, *Hata ve Hutun* Türklerinin kullandığı bir buçuk arşın uzunluğunda bir borudur. Düdük gibi delikleri vardır ve bir kattır. Başu deveboynu gibi eğridir, sesi gürdür²⁵⁹. Sefer dönüşünde düşman topraklarından çıkıldıktan sonra kendi toprağına adım atan orduda *kös ve nay-ı gaza* çalınırdı²⁶⁰.

Nefirin delikleri yoktur. Ağızlıktan itibaren ince ve düz olarak uzanır, ileride bir boyun ile kıvrıldıktan sonra geriye düz olarak gelir, tekrar kıvrılır ve önceki

²⁵⁰ Fikret Karakaya, "Nefir", *DİA*, XXXII (2006), 525.

²⁵¹ TSMA, D. 9623; MAD, 16383, 16763

²⁵² Aksoy, *Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki*, s. 123.

²⁵³ Özbek, *Türk Halk Müziğı El Kitabı Terimler Sözlüğü*, s. 142.

²⁵⁴ Usbeck, *Türklerde Musiki Aletleri*, s. 110.

²⁵⁵ H.G. Farmer "Mizmar", s. 390.

²⁵⁶ Gazimihal, *Musiki Sözlüğü*, s. 41.

²⁵⁷ Sanal, *Mehter Musikisi*, s. 69.

²⁵⁸ *Tevârih-i Âl-i Osman IV. Defter*, s. 239.

²⁵⁹ Sanal, *Mehter Musikisi*, s. 71.

²⁶⁰ *Tevârih-i Âl-i Osman IV. Defter*, s. 49.

kıvrımının hizasını geçtikten sonra ağız genişleyip açılarak boru son bulur²⁶¹ ve doğal ses özelliğine sahiptir²⁶²,

Boru çalınırken sağ el ile kavranması kafidir. Atlı mehterlerin boruzenleri, boş kalan sol elleri ile atın dizginlerini tutarlardı²⁶³. Savaş başlangıcından savaş kösleri vurduktan sonra nefirler devreye girerdi²⁶⁴.

Sesler dudak vaziyetleri ile çıkarılırdı. Boruda peşrev çalınamazdı. "Zurnada peşrev olmaz" sözünün doğrusu "Boruda peşrev olmaz" şeklindedir. Peşrev çalamayan borular semai ve başka havaları da çalamazdı²⁶⁵.

Borular, mehterde kullanıldıkları gibi başka işlerde de kullanılırlardı. Bir yönden başka bir yöne göç eden askerler içinde göç borusu üflenirdi. Boru ile haber vermek Türklerde çok eskiden beri bulunmaktadır. İslamiyet'ten önce ve sonra göçebe-atlı Türk hayatında göç boru üflenerek belirtilirdi. Selçuklular zamanında da hükümdar bir yerden bir yere giderken borular çalınırdı²⁶⁶.

Düşman askerleri yapılan anlaşmayı bozup Türk topraklarında tacizde buldukları zaman Uç beyleri bunlara karşılık vermek için, merkezden izin alarak düşman topraklarına akın düzenlerlerdi. Akın başlatmadan önce nefir çaldırıp cihat ilan ederek saldırıya geçerlerdi²⁶⁷.

Bunun ile ilgili bir beyit:

"Nefir-i gazanın safir-i hurûşu

*Pürde ide feleklerde gûş-i sürûşu"*²⁶⁸

²⁶¹ Sultanlar Kentine Yolculuk, s. 293.

²⁶² Aslı Erşen Yurtcan, "Bakır Üflemeli Çalgıların Yapısı ve Orkestradaki Kullanım Tekniklerinin İncelenmesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Ana Sanat Dalı Üflemeli ve Vurmalı Çalgılar Sanat Dalı Trombon Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s. 5. Bu tezde maalesef Türk çalgılarına hiç yer verilmemiştir.

²⁶³ Atıl, Süleymanname, s. 139.

²⁶⁴ Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter, s. 65.

²⁶⁵ Sanal, Mehter Musikisi, s. 71.

²⁶⁶ A.g.e., s. 72.

²⁶⁷ Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter, s. 49.

²⁶⁸ A.g.e., s. 49.

Bir şehrin düşman saldırısına uğrayacağı anlaşıldığı zaman şehir halkı nefir çalınarak uyandırılırdı. Herkes savaşa katılacaksa buna nefir-i am denirdi. Bu seferberlik anlamına gelirdi. Eğer savaşa sadece erkekler katılacaksa buna nefir-i has denirdi²⁶⁹.

Uzun ve gittikçe genişleyen bir borudan ibaret olan kerrenay²⁷⁰ da bazen mehterde yer almıştır. Nefir ile beraber anılan kerrenaydan Kepalpaşazade bazen tek²⁷¹, bazen de nefir ile beraber bahsetmektedir²⁷².

5. Zil

Tabl ve alem mehterlerinin kullandıkları diğer bir müzik aleti de zildir. Zil Farsça alet anlamında olan *zir* kelimesinden bozulmadır²⁷³. Zil Türk tarihinde yaklaşık olarak bin yıllık bir geçmişe sahiptir. Zil çalgısı ilk olarak çeng adıyla, Kaşgarlı Mahmut'un XI. yüzyılda yazmış olduğu Divan-ı Lugat-it Türk' te geçer²⁷⁴. Zil mehterin diziliş sıralamasında en arkada yer alır²⁷⁵.

Zil çalanlara zilci, zençciyan²⁷⁶ ve zilzen gibi adlar verilmiştir. Ziller, bakır ve kalay karışımından yapılır²⁷⁷, bu karışım % 80 bakır ve %20 kalaydan oluşmaktadır²⁷⁸.

---

²⁶⁹ Karakaya, "Nakkare", s. 525.

²⁷⁰ Sanal, **Mehter Musikisi**, s. 72.

²⁷¹ **Tevârih-i Âl-i Osman IV Defter**, s. 307.

²⁷² "Nefir-i sur-ı safir-i cihadı çalup, kerrenay-ı rad-avayı gazayı urdılar". **Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter**, s. 63.

²⁷³ Gazimihal, **Musiki Sözlüğü**, s. 275.

²⁷⁴ Mahmûd, **Divânü Lügâti't- Türk**, s. 221.

²⁷⁵ Aksoy, **Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki**, s. 13.

²⁷⁶ **MAD**. 16383.

²⁷⁷ Gazimihal, **Türk Askeri Müzikaları Tarihi**, s. 241.

²⁷⁸ Bengü Berrak, "Romantik Dönemlerde Vurmalı Çalgıların Yeri ve Önemi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Ana Sanat Dalı Üflemeli ve Vurmalı Çalgılar Sanat Dalı Vurmalı Çalgılar Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 30.

Ziller, büyük zil ve küçük zil olmak üzere iki çeşittir. Küçük zil, raks esnasında kullanılır deflerin kenarına takılırdı²⁷⁹. Mehterhanenin kullandığı ise büyük zildir.

Zillerin kenarları tam birer daire şeklindedir. Dış tarafı kenarlarından ortaya doğru kalınlaşır ve ortası deliktir. Bu delikten zilleri elle tutmaya yarayan bağlar vardır²⁸⁰.

Küçük ziller çapı 4–5 cm olan daire şeklindeki iki metal parçadan oluşur. Zilin şekli sahan kapağını andırır, elin baş ve orta parmaklarına takılıp birbirine vurularak ses çıkartılır²⁸¹. Tasavvuf müziğinde kullanılan zile ise *halile* adı velir.

İlk çağdan kalma ziller bir miktar sarı bakır ile kalayın karışımından yapılırdı. Eski Yunanlılar çekiç işçiliğini bilmediklerinden dolayı bu karışımın üzerinde çekiçle çalışmamışlardı. Türkler ve Çinliler tarafından zillere uygulanan çekiç işçiliği sayesinde, Asya zilleri parlak seslerine kavuşmuşlardır²⁸².

Avrupalılar zili Türk ordusunun Avrupa'ya akınları sırasında mehterhaneden örnek almışlardır. Avrupalılar, 1740'ta zili kendi çalgı takımlarına eklemişlerdir²⁸³. *Çampara* denilen ve Avrupa adıyla da "*Cymbales Turgues*" adını taşıyan bu zillerin en iyisi eskiden olduğu gibi bugün de Türkiye'de yapılmakta ve dış ülkelere İstanbul'dan ihraç edilmektedir²⁸⁴.

6. Kös

Osmanlı mehterhanesindeki vurmali müzik aletlerinden biri olan kös, ebat olarak mehterhanenin en büyük, sayı olarak da en az olan müzik aletiydi. Tabl ve alem mehterlerinde kös çalanlar ayrı bir bölükte toplanılmamıştır. Kös çalanlar

---

²⁷⁹ Usbeck, *Türklerde Musiki Aletleri*, s. 144.

²⁸⁰ Sanal, *Mehter Musikisi*, s. 87.

²⁸¹ Özbek, *Türk Halk Müziği El Kitabı Terimler Sözlüğü*, s. 213.

²⁸² Kösemihal, *Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri*, s. 14.

²⁸³ Sanal, *Mehter Musikisi*, s. 88.

²⁸⁴ Gazimihal, *Musiki Sözlüğü*, s. 275.

davulcular ile beraber aynı bölükte bulunmuşlardır. Kös çalanlara kösi²⁸⁵ denilmiştir.

Farsça kûs kelimesi "*vurma, çarpma, dövme*" anlamındadır. Azerbaycan'da "*kyoc*", Özbekçe ve Tacikçe'de "*kus-na-gora*²⁸⁶" gibi isimler ile adlandırılır. Kös İslâm dünyasında Emevî, Abbasî, Fatimiler, Selçuklular, ilhanlı ve Osmanlılar tarafından kullanılmıştır²⁸⁷.

Kös Osmanlı mehterhanesindeki vurmali çalgıların en büyüğüdür. Hükümdar mehterhanesine mahsus bir müzik aletiydi. Bu sebeble "*kûs-i şâhî, kûs-i hâkânî*" diye anılmıştır²⁸⁸.

Tarih boyunca kösler çoğunlukla çift olarak kullanılmış, nadiren tek kösün çalındığı da olmuştur²⁸⁹. Kösler davullardan büyüktür. Davullar çift taraflı çalınır fakat kösler tek taraflıdır²⁹⁰.

Kös Osmanlı Devletinde ordu için tabl ve alem mehterleri tarafından çeşitli zamanlarda çalınmıştır. Sefer esnasında yorulan ordunun dinlenmesi için mola verilirdi. Bu molanın askerlere duyurulması sesi gür ve güçlü olan kös ile yapılırdı. Buna *kös-i rihlet* denirdi²⁹¹. Sefer esnasında düşman birliklerine yaklaşıldığında düşmana korku salmak için kösler çalmaya başlar buna *kös-i mehabet* denirdi²⁹². Düşman ile karşılaşıldığında saldırıya geçmek için *yürümiş kös-i* çalınırdı²⁹³. Savaş esnasında da *kös-i harbi*²⁹⁴ ve *kös-i vegayi*²⁹⁵ çalınırdı. Belgrat, Kanuni Sultan Süleyman tarafından alındıktan sonra kalenin burçlarında, saltanat kösleri *kös-i*

---

²⁸⁵ MAD.17870, 7357.

²⁸⁶ Usbeck, **Türklerde Musiki Aletleri**, s. 100.

²⁸⁷ Haydar Sanal, "Kös", **DİA**, XXVI (2002), 271.

²⁸⁸ Sanal, **Mehter Musikisi**, s. 75.

²⁸⁹ Z.T. Ertuğ, **Cülus ve Cenaze Törenleri**, s. 147.

²⁹⁰ Pakalın III, s. 683.

²⁹¹ **Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter**, s. 65.

²⁹² A.g.e., s. 90.

²⁹³ A.g.e., s. 97.

²⁹⁴ A.g.e., s. 98.

²⁹⁵ **Tevârih-i Âl-i Osman IV Defter**, s. 9.

beşaret'i çalarak şehrin alındığını ilan etmişlerdir²⁹⁶. Ordu dar geçitlerden geçerken düşman saldırısı olma ihtimaline karşı askerlerin cesaretini arttırmak için *kös-i salabet* çalınırdı²⁹⁷. Sefere çıkılmak için karar verildikten sonra *kös-i cihad* çalınırdı²⁹⁸. Padişahlar cülüs ettiklerinde *kös-i cülüs* çaldırırlardı. Yıldırım Bayezid Kosova'da cülüs ettiğinden dolayı burada "*Kös-i cülüs*" vurulmuştur²⁹⁹. Sefer sırasında hazineyi amire'ye kösler eşlik ederdi³⁰⁰. Sefer dönüşünde ise hazine teslim alındığı sırada yine kösler vurulurdu.

Hükümdarlık alâmetlerinden olan kösler savaşta ordunun hareketini düzenler³⁰¹, savaş alanında askerleri coşturur, düşmanları top gürültüsünü andıran sesiyle yıldırır ve ürkütürdü³⁰².

Kösler elçilerin kabul merasimlerinde, şehzadelerin doğumunda, sünnet ve düğün törenlerinde, bayram günü ve gecelerinde vesilelerle çalınırdı. Kösler hükümdar mehter takımlarında bulunurdu. Köş mehter takımlarının kat hesaplamasından sayılmazdı³⁰³.

Kösler her iki el ile tahtadan yapılmış boyları birbirine eşit iki tokmaklar ile çalınırdı³⁰⁴. Köşler usullerin ifade edilmesinde zayıf kalırlar³⁰⁵. Köşler sefer esnasında develerin üzerine binicinin önüne konularak³⁰⁶ çalındığı gibi düğünlerde ve şenliklerde yere konulup ayakta çalınırdı³⁰⁷.

---

²⁹⁶ **Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter**, s. 128.

²⁹⁷ A.g.e., s. 231.

²⁹⁸ A.g.e., s. 267.

²⁹⁹ **Tevârih-i Âl-i Osman IV Defter**, s. 9.

³⁰⁰ **Tarih-i Selaniki**, s. 544.

³⁰¹ Celâl-zâde, **Selim-nâme**, s. 324.

³⁰² A.g.e., s. 376.

³⁰³ Sanal, "Kös", s. 271.

³⁰⁴ Haşmet Altınölçek, "**Mehter Musikisi ve Bugünkü Durumu**", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992, s. 33.

³⁰⁵ Sanal, "Kös", s. 271.

³⁰⁶ **Âsafî Dal Mehmet Çelebi ve Şecâ'atnâme**, s. 282.

³⁰⁷ **Şehinşehnâme**, TSK, B 200-45a.

7. Sancaklar

Tarihsel süreçte, birlikte yaşama kültürüne sahip milletlerin kendilerini temsil eden kumaş ve deriden yapılmış bayrakları vardı. İslamiyet öncesi Türk devletlerinde de sancak ve tuğların üzerinde bulunan alemler bir çeşit mehter olan davul ve boru ile beraber anılırdı. Türk tarihinde Sancak ile mehter birbirinden ayrı düşünülmemiştir³⁰⁸. Eski Türk devletlerine baktığımızda ilkel bir mehter olan davul ve Türk borusu ile beraber bayrakların beraber aynı isimle adlandırıldığını görmekteyiz. Osmanlı Devletinde sefer sırasındaki ordunun durumunu gösteren minyatürlerde tuğ, sancak ve mehteri beraber görmekteyiz³⁰⁹. saltanat sancakları mehterin önünde giderdi³¹⁰.

Mehter gibi hâkimiyet sembollerinden olan bayrak Osmanlı Devleti tarafından kullanılmıştır. Bayrak Osmanlı Devletinin bağımsızlık göstergesi olan ilk nevbet ile beraber Selçuklular tarafından gönderilmiştir. Osmanlı Devletinde sancak ve mehter aynı kurum altında birleştirildi. Osmanlı Devletinde, devlet bayrakları kırmızı ve beyaz olup, mehter ile beraber orduyu temsil ederdi³¹¹. Padişaha ait sancağın, Sultan II. Mehmet, Sultan II. Bayezid, Sultan I. Selim ve Kanuni Sultan Süleyman³¹² döneminde beyaz renkte olduğu bilinmektedir. XVI yüzyılda Osmanlı Devletinde saltanat sancakları; en önde olan ak sancak, onun ardında iki kırmızı sancak, bir yeşil sancak, iki alaca yeşil ve kızıl sancak, bir sarı alaca kızıl sancak, toplamda yedi sancaktı³¹³. Bu döneme ait *Süleymanname*³¹⁴ ve *Hünernâme*'deki³¹⁵ minyatürlerde bulunan yedi sancak ve renkleri bu bilgileri doğrulamaktadır. Sultan

³⁰⁸ Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, VIII, 7.

³⁰⁹ Seyyid Lokman, **Hünernâme I**, TSK, H 1523-205b, **Hünernâme II**, TSK, H.1524- 261a.

³¹⁰ Seyyid Lokman, **Şehinşehnâme**, TSK, B200-92b.

³¹¹ “*Mâhiçe-i tavk evc-i ‘ayyuka irüb, tanîn-i tantana-i bûk u kûs gûş-ı gerdûna girdi. Kızıl ve ala üstinde sancakların altunlu başları, kenâr-ı şafakta âfitâb gibi tâb virdi*”. **Tevârîhî Âl-i Osmân VIII. Defter**, s. 14.

³¹² Orhan F. Köprülü, “Bayrak”, **DİA**, I (1992), 253.

³¹³ **Tarih-i Selaniki**, , s. 612.

³¹⁴ Atıl, **Süleymanname**, s.227.

³¹⁵ Z.T. Ertuğ, **Cülus ve Cenaze Törenleri**, s. 103, 105,

III. Mehmet sonrasında da bayrak sayısında ve renklerinde bir değişme olmamıştır³¹⁶.

Sultan III. Mehmet dönemine baktığımızda da sancakların rengi ve sayısı kendisinden önceki padişahlar dönemiyle aynıdır. Bu dönemde sipahi oğlanlarının bayrağı sarı, ulufeciyan-ı yeminlerin bayrağı yeşil, ulufeciyan-ı yesarların bayrağı yeşil kırmızı, guraba-i yeminlerin bayrağı ak, gureba-i yesarların alay bayrakları alaca renkтейdi³¹⁷. Ordu hareket ettiği zaman bayraklar açılır dalgalanmaya başlar, mehterler de müzik icra ederdi³¹⁸.

Kaptan paşa sancağı gümüş yıldızlı idi. Sefer öncesinde kaptan paşa sancağı alır; fakat kendi kadırgasına çektirmezdi. Eğer kendi kadırgasına çektirirse savaş esnasında düşman gemilerine hedef olurdu. Eğer sancak bir defa çekilirse onu indirmek çok zor olurdu. Sancağın indirilmesi onun düşman tarafında indirildiği sanılabilir bu durum cesaretlerin kırılmasına sebep olurdu. Amiral sancağı dışında kaptan paşanın kadırgası yeşil renkten satenden yapılmış flamalar ile donatılmıştı³¹⁹.

Kadırgalara çekilen sancakların rengi hangi bölüğün o kadırgada olduğunu simgeliyordu³²⁰. Donanma sefere çıkacağı zaman kadırgalara çekilen sancaklar donanmayı rengârenk kılıyordu³²¹. Her gemide kenarı süslü altın renginde bir bayrak vardı³²². Orduda da her birliğin ve eyaletin sancakları farklı renklere sahipti. sancaklarına bakarak hangi birlik ve eyaletin askerleri oldukları anlaşılmaktaydı³²³.

---

³¹⁶ **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 718.

³¹⁷ **Tarih-i Selaniki**, s. 612.

³¹⁸ “Başlarına kırmızı börtükler giyüb, lâleler gibi sancaklar kaldurdılar, sahrâya çıkdılar. Sadâ-yı kerre-nây ve sefir-i nefirle ‘âlem-i harâb-âbâd u süst- bünyâdı yıkdılar”. **Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter**, s. 14.

³¹⁹ **Frense Caneye Seyahatnamesi, 1573**, s. 87.

³²⁰ A.g.e., s. 88.

³²¹ **Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter**, s. 135.

³²² A.g.e., s. 135.

³²³ Şükrî-i Bitlisi, **Selîm- Nâme**, Haz. Mustafa Argunşah, Kayseri 1997, s. 162.

Sancaklar kale fetihlerinde burçlara dikili kalenin alındığını ilan ederdi. Kaleler alındığı zaman kale burçlarına altın renginde sancaklar dikilirdi³²⁴.

Müzisyen mehterler ile alem mehterleri sefer esnasında yan yana yürür biri müzik icra eder diğeri de saltanat bayraklarını tutardı³²⁵. Sancakların bağlı oldukları çubukların başları altından olup güneşten parıldarlardı³²⁶. Sancağı hümayun açılacağı zaman mehteran müzik icra eder, zurnanın nefirlerin, nakkarelerin, davulların ve köslerin sesi ortalığı velveleye verirdi³²⁷.

8. Tuğ

Tuğ, Türklerde İslamiyet'ten önce de var olan bir hâkimiyet sembolüdür. Bu gelenek zamanla fazla bir değişikliğe uğramadan Osmanlı Devletine kadar gelmiştir. Osmanlı Devletinde sefere çıkan padişahın yanında sancakları ile beraber tuğları da bulunurdu.

Kaşgarlı Mahmut tuğ kelimesinin alem demek olduğunu belirtir. Ayrıca bunu örneklendirerek dokuz tuğluk han olarak açıklar. Bir hanın hakimiyet alanı ne kadar geniş olursa olsun dokuz tuğdan fazlasını kullanamaz. Çünkü dokuz sayısı uğurludur³²⁸. Tuğlar *barçın* adı verilen turuncu renkteki kumaştan yapılırdı. *Al*³²⁹ denilen açık kırmızı olup turucu rengine yakın olan bu ipek kumaş renginden dolayı uğurlu sayılırdı, değer katardı. Osmanlı Devletinde müzik icra eden mehterler kurum olarak ismini bu alemden alırdı. Arşiv vesikalarında kurumun ismi mehteran-ı alem olarak geçmektedir.

Hükümdarlık, vezirlik, beylerbeylik, sancak beyliği ve devletin yüksek kademelerindeki memuriyetleri temsil eden tuğun sayısı memuriyet derecesine göre

---

³²⁴ **Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter**, s. 159.

³²⁵ Etem Üngör, **Türk Marşları**, Ankara 1964, s. 11.

³²⁶ **Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter**, s. 14.

³²⁷ **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 13.

³²⁸ Kaşgarlı, **Divânü Lügâti't- Türk**, s. 588.

³²⁹ A.g.e., s. 137.

değiřirdi³³⁰. En fazla tuğa sahip olan, padişahtı. Padişahın tuğ sayısı yedi olarak bilinmektedir. Kaynaklarda alem sayısı yedi olarak geer³³¹. XVI. yuzyıl kaynaklarında padişahın dört tuğu olduğu belirtilmiştir. *Selaniki Tarihinde*³³², ordunun hareketinden bahseden *Hünername*³³³, ve *Nüzhetü-'l esrâr*'daki³³⁴ kompozisyonlarda dört tuğ görülmektedir.

Yedi olan tuğların dört olarak görülmesinin sebebi, sefer sırasında padişahın iki tane otağının olmasıdır. Bu otaklardan biri kurulunca diğeri çadır mehterleri tarafından bir sonraki menzilde kurulurdu. Tuğların dört tanesi padişahın bulunduğu otak önünde uu ise yedek otakla beraber diğer menzile giderdi³³⁵.

İslamiyet öncesinde tuğların tepesine altın bir kurt başı takılırdı³³⁶. Osmanlı Devletinde tuğların başında Anadolu Selçuklularında olduğu gibi bazen gümüşten bir hilal bulunur bazen de bulunmazdı³³⁷. Tuğun üstünde bulunan bu alem parlardı³³⁸. Alem sayısı tuğ sayısına bağlı idi. Tuğ ve saltanat sancaklarının sayısı yedi olduğundan dolayı alem sayısı da yedi idi³³⁹.

Sefere çıkılmadan bir buçuk ay, iki ay öncesinde padişah tuğlarından iki tanesi önce cebahane nne³⁴⁰ kurbanlar kesilerek dualar ile dikilirdi³⁴¹. Bundan sonra orta kapı ve bâb-s-saâde denilen ak ağalar kapısında dikilirdi³⁴². Sefer kararı alındıktan sonra tuğ sahibi olan ve sefere memur edilen devlet adamları konaklarının

³³⁰ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s. 163.

³³¹ **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 121.

³³² **Tarih-i Selaniki**, s. 611, 654.

³³³ Seyyid Lokman, *Hünername*, H.1524'den naklen Z.T. Ertuğ, **Cülus ve Cenaze Törenleri**, s. 103, 106.

³³⁴ Z.T. Ertuğ, **Cülus ve Cenaze Törenleri**, s. 123.

³³⁵ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s. 262.

³³⁶ Gülçin andarlıoğlu, "Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü", **Türkler Ansiklopedisi**, II, 210.

³³⁷ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s. 264.

³³⁸ **Tevârîh-i Âl-i Osmân VIII. Defter**, s. 177.

³³⁹ **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 591.

³⁴⁰ A.g.e., s. 13.

³⁴¹ A.g.e., s. 244.

³⁴² **Osmanlı Devletinde Saray Teşkilatı**, s. 264.

önüne tuğlarını dikerlerdi. Vezir-i azam sarayına³⁴³, yeniçeri ağası ve bölük ağalarının kapısına³⁴⁴, tuğlar dikilirdi. Sancak beyleri savaş öncesinde bağlı oldukları beylerbeyin tuğu altında toplanırlardı³⁴⁵. Kaptan paşanın üç tuğunu kendi kadırgasına diktiğinde donanmanın sefere çıkacağı ilan edilir, sefer hazırlıklarına başlanırdı³⁴⁶.

Yüksek mevkilere devlet adamları atandıklarında kendilerine mehteran ile beraber tuğ da verilirdi. Yeniçeri ağası olarak atanan birisine tuğ, sancak ve mehteran verilirdi³⁴⁷.

Seferin habercisi olan tuğ sefer iptal edildiğinde dikildiği yerden indirilirdi³⁴⁸. Hil'at giydirme sırasında memurlar tuğları sırasınca huzura çıkarlardı³⁴⁹.

Kendilerine memuriyet verilenlere memuriyet alameti olarak emir-i alem tarafından mehter ile beraber tuğ verilirdi. Karşılığında ise tuğ *cizyesi* olarak hazineye para verirlerdi. Vezir, beylerbeyi ve sancak beylerine verilen tuğlar ve sancaklar emir-i alem tarafından İstanbul'da verilirdi. Eğer memuriyet alan kişi İstanbul'da değilse tuğ bulunduğu yere gönderilirdi. Vazifeden azledilen bir kişinin tuğ ve sancağı alınmazdı. Fakat memurun rütbeleri alındığı zaman tuğ ve sancakları da alınırdı³⁵⁰

---

³⁴³ **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 13.

³⁴⁴ A.g.e., s. 244.

³⁴⁵ Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu**, I, 415.

³⁴⁶ **Frense Caneye Seyahatnamesi, 1573**, s.86

³⁴⁷ **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 649.

³⁴⁸ A.g.e., s. 483.

³⁴⁹ A.g.e., s. 14.

³⁵⁰ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 269.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TABL VE ALEM MEHTERLERİNİN GÖREV YAPTIĞI BİRİMLER

A. DEVLET TARAFINDAN MEHTER TAKIMI (TABILHANE) VERİLEN BİRİMLER

1. Veziriazam ve Vezir Mehterleri

Padişahın vekili olan, devlet işlerini yürüten vezir-i azamın mehter takımı bulunmaktaydı. Sadrazamın mehter takımında bulunan müzisyen sayısı altmış kişiydi. Sayı şöyleydi: beş nakkarezen, on üç surnazen, on iki tabılzen, on nefirzen altı zilzen, dört alemdar¹. İkinci vakti vezir-i azamın konağı ve otağı önünde nevbet vurulurdu². Vezir-i azama bağlı olan mehter takımı, ikinci divanından önce konağın önünde müzik icra eder, ardından dua yapılır ve sonra divan toplanırdı.

1486 yılında Dulkadiroğulları üzerine sefere çıkan vezir-i azam Davut Paşa'nın ordusunda dört bin yeniçeri, bir mehter takımı, on bin azap ve Anadolu ve Rumeli eyaletleri askerleri bulunmaktaydı³. Sultan III. Mehmet'in Eflak, üzerine düzenlemiş olduğu seferinde Bosna vilayeti muhafazasına memur olan vezir Hafız Ahmet Paşa otuzdan fazla bayrakları ile beraber, tabılhanesi ile orduya katıldı⁴.

---

¹ MAD. 5524.

² Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi, s. 58.

³ Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter, s. 103.

⁴ Abdurrahman Sağırılı, "Mehmet B. Mehmet Er- Rûmi(Edirneli)'nin Nuhbetü't Tevârih ve'l-Ahbâr-ı", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2000, s. 505.

Sadrazamlar öldükleri vakit mehterhanesine devlet tarafından el konulurdu⁵. Vezirlerin mehteri savaş esnasında orduyu yönlendirir savaşın bittiğini haber tabl-ı asayiş çalardı⁶.

Vezirlerden her birine de ayrıca mehter takımı verilirdi. Vezirler sefer çıkarken mehterindeki nefirler çalmaya başlar, ordu sefere koyulurdu⁷. Vezirler herhangi bir yere ordu komutanı / serdar olarak tayin edildiklerinde mehter takımı da beraber giderdi. Vezir veya serdar Bursa'ya gidecek olursa deniz yolunu kullanırdı. Deniz yolu kullanıldığında mehter takımı serdarın en yakınında yani serdarın bindiği kadırgaya binerdi⁸.

2. Beylerbeyi ve Sancak Beyi Mehteri

Osmanlı Devleti ülkenin yönetiminin kolay olması için ülkeyi önce büyük parçalara yani eyaletlere, eyaletleri kendi içerisinde bölerek sancaklara ayırmıştır.

İlk dönemlerde bir uç beyliği olan Osmanlı Devletinde şehzadeler yönetimde görev alırlardı. 1361'den sonra Osmanlı topraklarının Balkanlarda hızla genişlemesi neticesinde denetimi elde tutmak için bütün sancak beylerinin başına bir beylerbeyi atama ihtiyacı doğmuştu. Sultan I. Murat tahta çıktığı zaman güvendiği lalası Şahin Paşa'yı beylerbeyi görevine atamış, böylece ilk beylerbeyliğini Rumeli'de kurmuştu⁹.

1393'te Yıldırım I. Bayezid merkezi Ankara olmak üzere Anadolu'daki toprakların idaresini Timurtaş Paşa'ya vererek onu Anadolu beylerbeyi olarak atadı¹⁰. Daha sonra toprakların genişlemesi ile beraber yeni eyaletler kurulup beylerbeyi sayısı artırıldı.

---

⁵ **Tarih-i Selaniki**, s. 585.

⁶ **Âsafî Dal Mehmet Çelebi ve Şecâ'atnâme**, Haz. Mustafa Eravcı, İstanbul 2009, s. 57.

⁷ **Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter**, s. 291.

⁸ **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 477.

⁹ Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300–1600)**, İstanbul 2003, s. 108.

¹⁰ Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", **DİA**, VI (1992), 69.

Eyaletlere gönderilen yöneticiler vezirler arasından seçilirdi¹¹. Eyaletlere gönderilen beylerbeyine bir miktar yeniçeri ile beraber bir de mehter takımı verilirdi¹². Beylerbeyilere ilk olarak ne zaman mehter takımı verildiği bilinmemektedir. Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa Karesi Beyliğinin Osmanlı Beyliğine dahil olması ile bu bölgeye bey olarak atanmıştır. Süleyman Paşa'nın kendi çabaları ile bir mehter kurduğunu görmekteyiz¹³. Böylece bir nevi beylerbeyi mehteri kurulmuş oluyor.

Padişahın izni olmadan mehter sahibi olunmayacağına göre bu dönemden itibaren beylere mehter sahibi olma iznin verildiğini düşünmekteyiz. Fakat Rumeli Beylerbeyi olarak atanan Lala Şahin Bey'e mehteran verilir verilmeyeceğini bilemiyoruz¹⁴. Sultan II. Murat devrinde kesin olarak beylerbeyinin bir mehter takımının olduğunu görmekteyiz. Sultan II. Murat döneminde 837 (1434) tarihinde batıda Macarlar doğuda Karamanoğulları Osmanlı Devletine savaş açmıştı. Padişah kendisi Karaman Beyi üzerine gitmiş, Rumeli beylerbeyi Sinan Paşa'yı, Macarların saldırısına karşı koymak için balkanlara göndermişti. Macarlar ile yapılan savaş mehterin çalması ile başlamıştır. Düşmanı gören Sinan Paşa mehter sesi ile beraber tekbir getirerek saldırıya geçmiş ve düşmanı yenmiştir¹⁵. Sultan I. Selim İran ve Mısır üzerine sefere çıktığında sefere katılan Anadolu ve Rumeli Beylerbeyilerinin de mehterleri olduğunu kaynaklar yazmaktadır¹⁶.

16. yüzyılda Budin'e tayin olunan beylerbeyi üç yüz atlı adamı ve elli deveye yüklenmiş eşyaları ile tayin olduğu eyaletin merkezine giderken yanında mehteri de bulunmaktaydı. Beylerbeyi kafilesi yol üzerinde bir grup ile karşılaştıklarında mehterler hemen müzik icra etmeye başladılar¹⁷.

---

¹¹ **Kühü'l-Ahbar**, II, H. Şentürk, neşri, 89.

¹² “Vüzerâdan biri gönderilir. Ol maslahatun iktizâsına göre bir mikdâr yini-çeri ve çâvuşân ve bölük halkı koşılır ve cânibi mîrîden tabl u alem mehterleri virilir. Ve bir iki kıt'a darbuzenler ile top arabaları ve topçılar gönderilir”. **Kühü'l-Ahbar**, II, H. Şentürk neşri, 89.

¹³ **Behcüttevarih**, s. 54.

¹⁴ **Kitâb-ı Cihan-nümâ**, A. Köymen neşri, s. 199.

¹⁵ **Cihânnümâ**, N. Öztürk neşri, s. 282.

¹⁶ Sağırlı, **Keşfi Tarihi**, s. 119.

¹⁷ **Sultanlar Kentine Yolculuk**, s. 44.

1594'te (1003) Eflak hâkimi olan Mihâl'in isyanı üzerine sadrazam Ferhat Paşa Eflak üzerine sefere çıktı. Anadolu beylerbeyi Tavail Mehmet Paşa, Budin beylerbeyi Sofî Sinan Paşa, Tımışvar beylerbeyi Mihaliçli Ahmet Paşa, Yanık beylerbeyi Arnavud Osman Paşa ile Sigetvar beylerbeyi bu sefere katılmıştı. Bu beylerbeylerinin sefere kendi mehterleri ile geldikleri görülmektedir. İsmi geçen beylerbeyleri içerisinde Yanık beylerbeyi Osman Paşa kendi askerleri ile öncü kuvvet olarak hareket etmiş, Estergon Kalesini kuşatmıştı. Kuşatma sırasında Halep beylerbeyi Çerkez Mahmut Paşa kaleye yardıma gelen düşmana saldırmış geri püskürtülmüştü. Yanık beylerbeyi olan Osman Paşa kendi askeri ve mehteri ile Mahmut Paşanın yardımına koşmuş saldırıyı kendi mehteri ile başlatmıştır¹⁸.

Bir devlet adamı Beylerbeyi tayin olunduğu zaman bu müjde kendilerine emir-i alem tarafından haber verilirdi. Buna karşılık emir-i alem ve mehterbaşına kanunlarda belirtilen bir ücret ödenirdi. Eğer bu ücreti ödememişse padişah tarafından uyarılır, ücretin ödenmesi istenirdi¹⁹.

Beylerbeyi mehterinin başında eyalet emir-i alemin bulunurdu. Emir-i alemin tayin isteği beylerbeyi tarafından devlet merkezine bildirilir, ardından ataması yapılırdı²⁰.

3. Sancak Beyi Mehteri

---

¹⁸ Sağırlı, **Nuhbetü't Tevârih**, s. 495.

¹⁹ “ Yazıldı.

Bayrakdâra virildi. Fî sene 9 Safer, sene 979

Cezâyir-i Garb beğlerbeğisine hüküm ki:

Hâlâ Cezâyir-i Garb'da sancak tevcih olunan beğler sancakların berât eylemeyüp mîrîye âyid olan resm-i berâtların vormeyüp ve kadîmden virilüğü olduğu üzere mîr-alem ve çavuşlar ve kapucular resmlerin virmedükleri ecilden buyurdum ki:

Anun gibilerden eger mîrîye müteveccih olan rüsûmdur ve eger mîr-aleme ve sâyir çavuşlara ve kapuculara âyid olan resmdür; cem' u tahsil eyleyüp dahi mîrî resmi bir kîseye müstekal koyup mühürleyüp ve sâyir rüsûmı bir kîseye koyup mühürleyüp gönderesin ve her biri ne mikdâr olursa yazup bildürüp gönderesin”. **12 Numaralı Mühime Defteri**, (978–979/ 1570–1572), I, Ankara 1996, 415.

²⁰ **1 Numaralı Mühimme Defteri**, 61. Hüküm.

Yerleşim birimi idari olarak yeni sancak olmuşsa o sancağa tayin olunan sancak beyine bir mehter takımı verilirdi. Her sancakta mehter takımı mevcut idi. Sancak beyleri şehirleri etrafında dolaşırken veya sefere katılmak üzere merkeze çağrıldıklarında maiyyetlerindeki askerlerin içinde mehter takımı da bulunurdu. Bu mehterler yol boyunca yolda belli noktalara geldiklerinde yolda insanlar ile karşılaştıklarında müzik icra ederlerdi²¹. Sancaklarda bulunan mehterlerin başında da bir mehterbaşı bulunurdu²². Sancak beyleri sancağa tayin olduklarında emir-i alem ve mehterbaşına kanun üzere belli bir miktarda ücret öderlerdi. Sultan II Selim döneminde ise Sancak beyliği verilenler sancak beyleri, emîr-i aleme iki bin akçe, mehterbaşına bir nakkışlı kumaş, mehterlere beş yüz akçe verilirdi²³. Sultan III. Murat döneminde ise Sancak beyleri, emir-i aleme iki bin akçe mehterbaşına beş yüz akçe ve alem mehterlerine beş yüz akçe verirdi²⁴. Sancaklarda bulunan mehterbaşı farklı alanlarda da görevlendirilirlerdi. Merkez ile yapılan yazışmalarda görev alırlardı. Yazılan hükümlerin sancağa götürülmesi işinin mehterbaşına verildiği görülmektedir²⁵. Sancak beyleri savaş öncesinde bağlı oldukları beylerbeyi tuğu altında toplanırlardı²⁶.

4. Yeniçeri Ağası Mehteri

Yeniçerilerin başında yeniçeri ağası bulunurdu. Fatih'in, yazdırdığı Kanunname-i Al-i Osman'da: *"ve ağalardan yeniçeri ağası sair ağaların en büyüdür. Baş yeniçeri ağası anın altına mîri alem, anın altına..."*²⁷... deyip diğer ağaları saymaktadır. Mehterhane-i Amire'nin başında bulunan Emir-i Alem, yeniçeri Ağasından daha düşük rütbedeydi. Yeniçeri ağaları ocağın kuruluşundan itibaren 1451 senesine kadar ocaktan tayin edilirdi. Fatih Sultan Mehmet'e karşı bahşiş

²¹ Frende Caneye Seyahatnamesi, 1573, s. 40.

²² 5 Numaralı Mühime Defteri (973 / 1565–1566), Ankara 1994, s. 66.

²³ Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, VII, 246.

²⁴ Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, VIII, 142.

²⁵ 12 Numaralı Mühime Defteri, (978–979/ 1570–1572), II, 154.

²⁶ Jorga, Osmanlı İmparatorluğu, I, 415.

²⁷ Özcan, Kanunnâme-i Âl-i Osman, s. 6.

istemek için yaptıkları münasebetsizliklerinden dolayı ocağa ağa tayin şekli değişti²⁸. Ocaktan gelen ağalara itimat azaldığından yeniçeri ağaları, Mirahur, Rikâbdar, Çuhadar, Mir-i alem, Doğancıbaşı, Kapucubaşı ve Silahtar Ağa gibi sarayda yetişen ağalardan tayin edilirdi²⁹. Yeniçeri ağaları derece itibari ile sancak beylerine denk idiler, terfi ederlerse on altıncı asrın sonlarına kadar ekseriyetle Beylerbeyi veya Kaptan-ı derya olurlardı³⁰. Yeniçerilerin önemi artınca Padişahlar yeniçeri ağalığına, güvendikleri özengi ağalarından birisini ağa tayin ederlerdi. Yeniçeri ağasının divanı da vardı. Bu divanda yeniçerilerin maaş ve terfileri, ocak işleri konuşulur ve yeniçeriler arasındaki davalar çözülür, şikâyetler dinlenirdi. Yeniçeri mehteri sayısı hakkında da elimizde bir bilgi mevcut değildir. Yeniçeri Ağası olan kişiye kimseye, tuğ, sancak ve mehter takımı verilirdi³¹. Savaşlara katılan yeniçeri ağasının mehteri kendisine eşlik ederdi. Ordu da kollara ayrıldığı zaman kendi yönetimindeki askerleri kendi mehteri ile idare ederdi³².

5. Şehzade Mehteri

Osmanlı Devletinde şehzadeler ülke yönetiminde tecrübe sahibi olmaları için eyaletlere sancak beyi olarak gönderilirdi. Orhan Bey idaresi altındaki şehirlerin yönetimini kardeşi ve oğullarına vermişti³³. Osmanlı şehzadeleri babalarının sağlığında yüksek haslarla bir sancağın idaresine tayin ediliyordu. Böylece, askeri ve idari işlerde tecrübe kazanıp yetiştiriliyorlardı. Bu sistem ilerde padişah olarak tahta oturan şehzadenin ülke yönetiminde başarılı olmasını sağlamıştır. On altıncı asrın sonlarına kadar devam eden bu usul bu tarihten sonra kaldırılmış, bundan dolayı şehzadelerin ülke hakkındaki bilgisizlikleri devlet idaresinde de kendisini göstermiştir³⁴. Şehzadeler sancağa tayin edildiklerinde kendilerine bir maiyet

---

²⁸ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s. 178

²⁹ Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, s. 169

³⁰ A.g.e., s. 183

³¹ **Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi**, s. 648.

³² A.g.e., s. 16.

³³ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 117

³⁴ A.g.e., s. 121.

verilirdi. Devlet tarafından seçilen bu maiyette, şehzadelerin yanlarında işlerini idare eden bir lala, Silahtar, Kapıcıbaşı, Emiri alem, Mirahur, Kapı ağası, Solaklar ve Peykler vardı³⁵. Ayrıca şehzadelerin yanlarında hükümet memuru olarak nişancı, defterdar, reis-ül-küttap, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası vardı³⁶.

Şehzadeler sancağa çıkarken kendilerine, bir sancak emir-i alemi ve bir mehter takımı verilirdi³⁷. Şehzade bu mehter takımı ile beraber yola çıkar tayin olduğu sancağa giderdi. Şehzadeler savaşa sancak, alem ve mehterleri ile katılırlardı. Devlet merkezine çağrıldıklarında da mehter takımı ile beraber gelirlerdi³⁸. Bu mehter takımı İstanbul'dan ayrılırken³⁹, yol üzerindeki şehirlere girerken müzik icra etmeye başladılar. Hayatlarının önemli zamanlarında mehter takımı şehzadeye eşlik ederdi.

Şehzadelerden herbirinin sancağa tayin edildikleri müjdesi diğer sancak beyleri gibi kendilerine emir-i alem tarafından verilirdi. Şehzade veya sancak beyinin maiyetine verilen sancak, alem ve mehter takımının tayin edilmiş oldukları haberi yine emir-i alem tarafından verilirdi. Şehzadeler buna karşılık olarak emir-i aleme belli bir miktar ödeme yaparlardı. Sultan II. Selim döneminde şehzadeler sancağa çıktığında emir-i aleme on bin akçe, mehterbaşına ve mehterlerine de akçe verirdi⁴⁰.

Şehzade mehterleri büyüklüğü hakkında elimizde şu an bir bilgi mevcut değildir. Ama sancaklara gönderilen mehter takımı ile aynı büyüklükte olması muhtemeldir. Savaş esnasında şehzadeler bazen ordu birliklerinin bir kolunu komuta

³⁵ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 124.

³⁶ A.g.e., s. 124.

³⁷ “*Murad Hân ciğer köşesi Sultân Mehemmed'i Saruhan eli'ne zabt u rabt için göndermek murâd-ı şerifleri oldukda Kassâb oğlu Mahmûd Beg ile Nişancı İbrâhîm Beg nâm kimesneleri Şehzâdeye koşup ve tuğ ve sancak ve tabl u 'alem verüb Saruhan ülkesini ana mansıp verüb ve nice pend ü nasihatlar edüp Saruhan'a gönderdi. Şehzâde dahi emir Hünkârımın deyüb 'alem tuğ sancağın dağıdub tablhânesin inlederek Saruhan eli'ne revân olup selâmet birle Saruhan'a dahil olub fakîr ve zu'afânın mesâlihlerini ol iki lalasıyle danışarak görüp...*”. **Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehemmed Han**, s. 1.

³⁸ **Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehemmed Han**, s. 33.

³⁹ Filiz Adıgüzel Toprak, “Arîfî'nin Süleymannâme'sindeki Minyatürlerde Saltanata İlişkin Simgeler”, **Dokuz Eylül Üniv. Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi**, İzmir 2007, s. 154.

⁴⁰ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, c. 7, s. 300.

ederlerdi. Komuta ettikleri birliklerin saldırıya geçmesi esnasında mehter takımı göreve başlardı Şehzade padişah olunca sancakta beraber olduğu kadrodan memnun olduklarından bazılarını belli bir süre sonra merkeze alırdı. Bu kadroda sancakta iken yanında bulunan sancak mir-i alemi, emir-i alem olarak vazifelendirirdi. Sultan II. Bayezid döneminde Bosna beylerbeyi olan Yakup Paşa, Padişah Amasya da sancak beyi iken kendisine memur olarak gönderilmiş, Şehzade Bayezid Yakup Paşa'yı iç ağa edinmişti. Sonra II Bayezid cülus edince Yakup Paşa'yı emir-i alem yapmıştı⁴¹.

B. MEHTERİN KULLANILDIĞI (VURULMA/ DÖĞÜLME) YER VE ZAMANLAR

Mehter Türk milletinin hayatında yer edinmiş, millet ile bütünleşmiş bir parçadır. Bazen Türkler için en büyük sevincin müjdecisi olduğu kadar yeri geldiğinde de en kara haberin de temsilcisi olmuştur. Savaşta askerleri hareketli olmaya teşvik eder, nöbetlerde uyanık kalmalarını sağlar, düşmanlarına korku salardı. Evliliklerde, sünnetlerde, güreş müsabakalarında, Türklere has eğlencelerde mehter ayrılmaz bir bütün ve Türk sosyal yapısının vazgeçilmez bir kurumu olmuştur. Osmanlı Devleti'nde mehter çeşitli zamanlarda belirli yerlerde çalmıştır. Yapılan bestelerin de insanın bedensel ve ruh durumu ile uygun olması insan ruhu üzerinde ciddi bir etki bırakır⁴². Günün belirli zamanlarında çalınan müzik insan ruhu üzerinde farklı bir etki bırakırdı.

Savaşlarda müziğin insanlar üzerindeki etkisinin yanında bir de insanların yanındaki hayvanların da müzikten etkilendiği, müziğin onları savaşta daha verimli hale getirdiği gerçeği vardır. Savaşın en önemli unsuru olan at ve filler de müzikten etkilenirlerdi. Müziğin hayvanlar üzerinde etkisi hem olumlu hem de olumsuzdu. Davul, boru, zil gibi müzik aletlerinin sesinden etkilenen atlar savaşta müzik sesini duyunca şaha kalkarlardı. İleri atılan atlar sahiplerinin mahmuzlarını bile hissetmezler⁴³.

---

⁴¹ Oruç Beğ Tarihi, s. 155.

⁴² Cem Behar, **Musikiden Müziğe**, İstanbul 2005, s. 162.

⁴³ Casimire Colombe, **Müziğin İnsan ve Hayvan Üzerindeki Etkisi**, Haz. M. Salih Ak-Ahmet Akşahin, Ankara 2006, s. 112.

Müziğin olumsuz etkisine örnek olabilecek bir olay ise şöyledir. Kartaca ordusu ile Roma ordusu karşılaştıklarında, Kartacalılar büyük filler ile Roma ordusunu dağıtmayı düşünmüşlerdir. Ön saflara dizilen koca filler savaşa hazır bekliyordu. Ancak Romalı generalin ordusu içerisinde bulunan ne kadar borazancı varsa hepsi aynı anda çalmaya başlamış borazan sesinden ürken filler geriye dönerek kendi askerlerini ezmişlerdir. Böylece savaşta Kartacalılar yenilmişlerdir⁴⁴.

Yukarıda bahsedilen iki durumda da müziğin etkisi vardır. Atların müzik sesi ile daha da canlanmasının sebebi muzik seslerinin belirli kurallara göre art arda dizilerek uyum içinde çıkardığı seslerin dinleyenlere haz vermesidir. Fillerin korkması ve ürkmesi ise müzikte oran ve uyum sağlanmadığı zaman ise dinleyenlere zevk vermemesidir⁴⁵. Müzikte çıkan sesin yüksek ve alçak olması da önemlidir. Sesler de diğer algılanabilir ve hissedilebilir şeyler gibi olduğundan normal haz, aşırısı rahatsızlık verir⁴⁶.

Osmanlı Devleti, *nevbet çalındı veya vuruldu yerine nevbet döğüldü* terimini kullanmıştır⁴⁷. Yeni göreve başlayan vezir-i azamlar tebrikleri kabul ettikleri esnada kendi mehter takımlarına mehter” döğdürürlerdi⁴⁸. Padişah veya sadrazam ordu komutanı sıfatı ile seferde ise sefer esnasında ikinci vakti padişah veya sadrazamın otağı önünde ezan okunur, ardından nevbet döğülürdü⁴⁹. Günde beş vakit İstanbul’un belirli yerlerinde nevbet icra ederdi⁵⁰.

⁴⁴ Colombe, **Müziğin İnsan ve Hayvan Üzerindeki Etkisi**, s.100.

⁴⁵ **Safüyyüddin Abdulmu’min Urmevî ve Kitâbü’l Edvârı**, çev. Mehmet Nuri Uygun, İstanbul 1999, s. 153.

⁴⁶ İbni Sina, **Mûsikî**, çev. Ahmet Hakkı Turabi, İstanbul 2004, s. 2.

⁴⁷ Vezir-i azam Murat Paşa’nın ölümünden sonra, vezir-i azam olan Nasuh Paşa’nın kenisine yapılan tebrikleri kabulünde ve tabl ve alem mehterleri nevbet döğdü. **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 591.

⁴⁸ **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 591.

⁴⁹ “*Ve Dâvud Paşa Sahrâsı’nda ikindü dîvânı olurdu. Çavuş- başı, çavuşlarla otak u bârgâhda ezân okunurdu. Ba’dehû nevbet döğülürdü. Çavuşlar saf durup, bir cânibde Bevvâblar Kethüdâsı ile kapucular saf durup, nevbet âhırında du’âlar olup selâmlayup Vezîr-i a’zam otaklarında Dîvân olurdu.*” **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 122.

⁵⁰ **Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter**, s. 6.

Padişah Anadolu'ya sefere çıkacaksa, mehteran müziği eşliğinde limana getirilip baştardaya bindirilirdi⁵¹. Üsküdar'a geçince otağı hümayunlarına geçer, ikinci vakti nevbet otağ önünde döğülürdü⁵².

1. Nebbet Vaktinde Döğülmesi

Selçuklularda mehterhanenin ismi nevbethaneydi. Osmanlı Devletinde nevbet kelimesi başka bir anlam kazandı. Nebbet, mehterin günün belirli bir kısmında resmi yerlerde çalmasıdır⁵³. Normal zamanlarda sarayda günde bir defa ikinci vakti nevbet çalınması kanundu⁵⁴. Nebbet aynı zamanda günde beş vakit İstanbul'un belirli yerlerinde vurulurdu. Bu durum kendisinden önceki Türk İslam Devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devletinin de adeti idi⁵⁵.

İkinci vakti nevbet ilk olarak 1288 yılında Karacahisar'ın fethinden sonra çalındı. Karacahisar'ın fetih haberi ile birlikte Osman Gazi'nin Sultan Alâadin'e hediye göndermesi üzerine, Sultan Alâadin de Osman Gazi'ye sancak ve nevbet gönderdi. Aşık Paşazade nevbetin ikinci vakti vurulmasını gönderilen sancak ve tabılın ikinci vakti gelmesine bağlar. Nebbet vurulunca Osman Gazi'nin ayakta dinlemesi o zamandan başlamak üzere bu tarihten sonraki Osmanlı padişahlarının seferde nevbet vurulduğu zaman ayağa kalkmaları adetini getirdi⁵⁶. Neden nevbet çalındığı zaman padişahlar ayağa kalkardı? Sorusunun cevabını Âşık Paşazade şöyle cevaplamaktadır:

“İki sebebi vardı: Birincisi bunlar gazilerdi, nevbet vurulması gazaya davettir. Yani gazaya hazır olun demektir. Bunlar da Allah rızası için gazaya hazırız

⁵¹ **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 1014.

⁵² *“Bâb-ı sa'âdet Ağası müdebbir ve Mîr-i alem Ağa, yedi kit'a alemler, alemdârlar yedinde ve mehterân-ı alem üstâdân-ı kâmiller zurna vü nefirler ve tabl u köslerde olan sadâlar bir mertebe. Bu tantana vü şevket ile baştardaya binüp Üsküdar'a azîmet edüp, bârgâh u otağ-ı hümayûnlarında taht-ı adâletlerine nüzül etdiler. Ba'dehû Üsküdar'da oturmak fermân olup ikinci nevbetleri kânûn üzre döğülüp ve çavuşlar divân durup ba'dehû alkışlayup, herkes çadırlarına revâne olurlar.”* **Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi**, s. 1014.

⁵³ Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, s. 683.

⁵⁴ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 275.

⁵⁵ **Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter**, s. 6.

⁵⁶ Âşık Paşazâde, **Tevârih-i Âl-i Osman**, s. 53.

diye ayağa kalkarlar. İkincisi bunlar kandil sahibi sofraya ve bayrak çeken herkesi yayılan sofralarına davet eden kimseler olduklarından âlem halkına nimetler yedirirler nitekim Halil'ür-Rahman'daki bu adettir. Bu adetle halkın gelip sofraya oturması ve yemek yemeleri için ikinci vaktinde nevbet çalınır şimdi Osmanoğulları ne yaparlarsa buna göre yapalar⁵⁷. Daha sonraki satırlarda Aşık Paşazade, Ertuğrul Gazi'nin ölümü Sultan Alâadin'e ulaşınca Sultan, Ertuğrul oğlu Osman'a tuğ davul kılıç ve kaftan gönderdi. Osman'ı savaşa memur kıldı. Sancak kaftan ve davul gelince Osman Bey ayağa kalktı. Padişahlık töresince davul çaldılar. Kutlu olsun dediler o zaman oturdu o çağdan beri Osmanlı töresidir: ne zaman seferde davul çalınsa Osmanoğulları ayakta dururlar.⁵⁸ Bu durum neredeyse bütün on beşinci yüzyıl kaynaklarında benzer şekilde ifade edilmektedir. Padişahın ve devlet büyüklerinin her nevbet çalışında ayağa kalkıp onu ayakta dinlemesi zor olsa gerek. Padişahın ve devlet büyüklerinin nevbeti ayakta dinlemesi ordu sefer esnasında iken olurdu. “Ne zaman seferde davul çalınsa Osmanoğulları ayakta dururlar.”⁵⁹

Aynı olay başka bir kaynakta şöyle ifade edilmektedir. İznik Osman Bey tarafından kuşatılınca Bizans'tan askeri yardım gelecek haberleri üzerine Osman Bey'in adamları gelecek orduya karşı kendi sayılarının az olduğunu belirttiler. Sultan Alâeddin'den yardım istemek fikrinde birleştiler. Bunun için Konya'ya bir heyet gönderdiler. Konya'ya giden bu heyet Osman Gazi'nin yaptığı fetihleri Sultan Alaeddin'e anlatınca Sultan çok sevindi Osmanlı beyliğine yardım göndermeyi kabul ederek gelen heyete tabl u alem verdi⁶⁰.

Konya'ya giden heyet döndüğü zaman, Osman Gazi ile ikinci vakti buluştular. Burada Konya'dan gelen tabl u alem nevbet vurdu. Osman Bey nevbet vurulduğu zaman saygısından ayağa kalkmış bu gelenek Fatih Sultan Mehmet'e kadar devam etmiştir⁶¹.

⁵⁷ Aşık Paşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, s. 53.

⁵⁸ *Behcetüttevarih*, s. 52.

⁵⁹ A.g.e., s. 52.

⁶⁰ *Cihânnümâ*, N. Öztürk neşri, s. 51.

⁶¹ “Bâb-ı sa'âdet Ağası müdebbir ve Mîr-i alem Ağâ, yedi kıt'a alemler, alemdârlar yedinde ve mehterân-ı alem üstâdân-ı kâmiller zurna vü nefîrler ve tabl u köslerde olan sadâlar bir

Neşri Tarihi'nde ordu sefer halinde iken günde iki defa sabah ve akşam nevbet vurulduğu, padişah ve devlet büyüklerinin nevbet tamam oluncaya kadar ayakta beklediği yazılmaktadır⁶². Nebbetin ayakta dinlenmesi Fatih Sultan Mehmet'e kadar devam etti. Sultan Mehmet *bir bölük müfside durmak ne lazımdır* deyip ayağa kalkmamış ve bu geleneği kaldırmıştır⁶³.

İstanbul'da nevbet çalınan yerler belliydi; Demirkapı'daki kulelerde, her gece yatsı namazından sonra ve seher vaktin de üç kez nevbet çalınırdı.⁶⁴ Demirkapı Sirkeci civarındadır, bugün aynı isimle bir cadde vardı. Yine aynı zamanlarda İstanbul'un nevbet çalındığı tespit edilen semtleri şunlardır: Eyüp, Kasımpaşa, Galata, Tophane, Beşiktaş Rumelihisarı, Yeniköy, Kavak, Yenihisarı, Beykoz, Anadoluhisarı, Üsküdar, Kız Kulesi mevkilerinde nevbet çalınırdı⁶⁵. İstanbul dışında Osmanlı Devletinin belirli kalelerinde de nevbet vurulurdu. Nebbet vurulduğu zaman kale gözcüleri "yektir Allah yek" diyerek mehtere eşlik ederlerdi⁶⁶.

Sultan II. Bayezid döneminde İstanbul'da saray hizmetlerinde çalışan Cenovalı bir denizci, kitabında mehterin ne zaman ve nerede nevbet çaldığı hakkında bize bilgi vermektedir. Eserde sabahın erken saatlerinde, gece saat iki sularında, şafak sökmeden bir saat önce mehterlerin nevbet vurdukları anlatılmaktadır. Nebbet saray yakınlarındaki nevbethane kulesi ile Galata kulesinde de vurulmaktaydı⁶⁷.

İslam devletlerinde zaman tayini ve tatiller din merkezlidir. Gün beş vakit namaza göre tanzim edilirdi. Mehterin sabah namazı, ikindi namazı ve yatsı namazı vaktinde çalması insanlara zaman konusunda da yardımcı olmuştur. O dönemde nevbetin çalınmasının, zamanın belirlenmesinde önemli etkisi vardır. İkinci vakti

---

mertebe. Bu tantana vü şevket ile başardaya binüp Üsküdar'a azîmet edüp, bârgâh u otağ-ı hümâyûnlarında taht-ı adâletlerine nüzül etdiler. Ba'dehû Üsküdar'da oturmak ferman olup ikindi nevbetleri kânûn üzre döğülüp ve çavuşlar divân durup ba'dehû alkışlayup, herkes çadırlarına revâne olurlar." **Cihânnümâ**, N. Öztürk neşri, s. 51.

⁶² **Kitâb-ı Cihan-nümâ**, A. Köymen neşri, s. 109.

⁶³ A.g.e., s.109.

⁶⁴ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 274.

⁶⁵ A.g.e., s. 275.

⁶⁶ A.g.e., s. 275.

⁶⁷ Aksoy, **Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki**, s. 14.

çalınan nevbetin beylik döneminde insanlara bir davet niteliği taşıdığını görüyoruz. Aç olan insanlar nevbet ile yemeğe çağrılırdı⁶⁸.

Günün erken başlaması o dönemin yemek saatlerini de günümüzden ayırmıştır. Öğlen yemeği kuşluk vaktinde, öğlen namazından evvel yenirdi. Akşam yemeği de ikindi namazından sonra yenir, yatsı namazından sonra da uykuya yatılırdı⁶⁹. Belirli kalelerde çalınan nevbete gözcülerin eşlik etmesi ise gözcülerin uyuyup uyumadığı veya onları uyanık tutmak ve güvenliği sağlamak içindir. İstanbul merkezdeki, Demirkapı kulelerinde padişahın on iki katlı mehteri çalardı⁷⁰. Saraydaki ikindi vakti nevbetini ise vezir mehterleri çalardı⁷¹. Sefer sırasında ikindi vakti ezan okunur ardından mehter nevbet vururdu. Nevbetten sonra dua edilir ikindi divanı toplanırdı⁷². Vezir azam Sinan Paşa'nın *Avusturya* seferinde 1593–1594 (1002) ikindi vaktinde otağı önünde nevbet döğülüp ardından ikindi namazı eda olunmuştu⁷³. Mehter, çalacağı vezirin ve yeniçeri ağasının konağı önüne gelir ve beklerdi. Arzuhal sunmak isteyenler arzuhallerini sunduktan sonra mehter bir daire teşkil eder çalmaya başlardı. Borazanlarla, davul, zurna ve zil çalanlar ayakta durur, nakkarezenler yerde bağdaş kurup otururlar, mehterbaşı da halkanın ortasında durur takımı idare ederdi⁷⁴.

Nevbet Osmanlı Devleti döneminde, din ile bağdaşmış bulunmaktaydı. Kale fethedildiği zaman oradaki fethin gerçekleştiğini göstermek ve oranın artık bir İslam beldesi olduğunu kanıtlamak için mehter döğdürülmesi “nevbet-i İslam” şeklinde ifade edilirdi. Mesela Alaşehir Yıldırım Bayezid tarafından alınınca *nevbet-i İslam çalınmıştır*⁷⁵.

⁶⁸ Âşık Paşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 53.

⁶⁹ **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, s. 448.

⁷⁰ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 274.

⁷¹ Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, s. 448.

⁷² **Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi**, s. 122.

⁷³ “*Cemi mülâzımlar otağ önüne gelüp nevbet döğülüp nevbetten sonra ikindi namazı edâ olundu*”. Hazerfen Hüseyin Efendi, **Telhîsü'l Beyân fi Kavânîn-i Âli Osmân**, Hazırlayan Sevim İlgürel, Ankara 1998, s. 181.

⁷⁴ **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, s. 448.

⁷⁵ Kemalpaşazade, **Tevârih-i Âl-i Osman IV Defter**, haz. Koji İmazawa, Ankara 2000, s. 61.

2. Bayram Törenlerinde

Bayramlarda yapılan törenlerde mehterin önemli bir unsur olduğunu, tören esnasında törene renk ve neşe kattığını görüyoruz. Sarayda, bayram kutlamasının ilk etkinliği *Arife divanıdır*⁷⁶. Arife divanında mehter takımı *Adil köşkü* önünde dururdu⁷⁷. Arife günü divanhane üzerindeki *Adl köşkü* karşısında ikinci ezanımı müteakip nevbet vurulurdu⁷⁸. İkinci namazından ve padişahın gelmesinden sonra Kuran okunur ve dua edilir, duadan sonra mehteran *pençgâh* ve *rast* makamlarında müziğe başlardı⁷⁹. “*Ramazanın 30. günü sadrazamlıkta ve diğer devlet adamlarının evlerinde resmi bayramlaşmalar tamamlanarak kutlamalar yavaş bir geçişle saraya kaydırılırdı*”⁸⁰. Törenler saraya kaydırılınca mehter takımının da törende yer alması gerekir. Mehterhanede görevlendirilmiş olan mehter takımı ikinci avlu olan Alay Meydanı’nda Adalet Kulesi ve dolayısıyla Kubbealtı/Divanhanenin karşısına yerleştirilmiş olurdu⁸¹.

*“Arife gününden itibaren kös, nakkare, zurna ve nefir gibi güçlü seslerin olduğu çalgıları kullanan mehter takımı kutlamalara heyecan ve şevk verirdi. Mehter takımı ikinci avluda, mutfak tarafındaki revaklara yakın bir kısma yerleşerek sabah namazından sonra ve törenden hemen önce müzik icrasına hemen başlardı. Özellikle köslerle yapılan peşrev/giriş ihtişam etkisi oluşturarak etkileyici bir ortam hazırlardı. Bayramlaşma töreni seferde veya göçte bile olsa mutlaka mehter takımının icrası ile gerçekleşirdi”*⁸².

Bayramda divanhanede verilen yemek ziyafetinde de mehter takımı bayrama uygun parçalar icra eder yemek yanında müzik ziyafeti de sunardı⁸³.

⁷⁶ Zeynep Tarım Ertuğ, “On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Sarayı’nda Bayram Törenleri”, **Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu’na Armağan**, Editör, Z.T. Ertuğ, İstanbul 2006, s. 581.

⁷⁷ **Telhîsü’l Beyân fi Kavânîn-i Âli Osmân**, s. 78.

⁷⁸ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 277.

⁷⁹ Z.T. Ertuğ, “Bayram Törenleri”, s. 582.

⁸⁰ A.g.m., s. 581.

⁸¹ A.g.m., s. 582.

⁸² A.g.m., s. 584.

⁸³ A.g.m., s. 589.

3. Kale Fetihlerinde

Savaşa giden ordunun moralini yüksek tutmak askere heyecan vermek için mehteran da ordu ile birlikte savaşa katılırdı. Mehteranın sefer esnasında ve savaşta müziğini icra ettiği pek çok zaman vardı. Bir kalenin veya hisarın fethinin haber verilmesinde kale burcuna dikilen sancakla beraber mehteran da çalınırdı. Kaleler kuşatıldığında, kalenin düşürülmesi için kaleye belirli aralıklar ile saldırılar düzenlenirdi. Saldırı sonrası askerin tekrar toparlanması için “tabl u asayiş” vurulurdu⁸⁴. Savaş akşama kadar devam ettiğinde veya mola verildiğinde “tabl-i arami” vurulurdu⁸⁵ “Çimpe kalesinin fethinde (1356) hisar alındığında sancak ve tabl-hane çıkarıp nevbet çaldılar. Amma ol vakit sancak ve nakkare yok idi. Kendileri bezden sancak idüp ve divanda yemek yedikleri bakırdan tasların dibini delip nakkareler ittiler”⁸⁶. Çimpe kalesinin fethiyle ilgili olarak Behçetüttevarih’te de yine: “Çimpe kalesini fethinde Süleyman Paşa iki aş çanağını davul yaptı gülbank çekip davul çaldı”⁸⁷. Asker sayısı az olan Süleyman Paşa gece düşmana yaptığı baskınla sayısını düşmana çok göstermek ve düşmanı korkutmak için ilkel de olsa mehter kullanmıştır.

Süleyman Paşa ile birlikte Çimpe fethine bir mehter takımının gitmediğini anlaşılmaktadır. Mehterhane Osmanlı devletinde o dönemde kurumsallaşmamıştı. Muhtemelen Selçuklu sultanı tarafından gönderilen ve padişaha ait olan Osmanlı mehterhanesinin çekirdeğini oluşturacak olan küçük bir grup vardı. Kili ve Akkırman kaleleri fethedildiği zaman kalenin burçlarından *nevbet-i sultani* çalınmış kalenin fethedildiği ilan edilmişti⁸⁸. Akkırman ve Kili kalelerinin fethinde *nevbeti sultani*

⁸⁴ **Cihânnümâ**, N. Öztürk neşri, s. 174.

⁸⁵ “Kaçan kim ahşam olup güneş kavuşdu, tabl-i arami çalınup çavuşlar araya girüp iki asker biri birinden ayrıldı.” **Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han**, s. 23.

⁸⁶ “Çimpe kalesini aldıkları zaman hisarı aldılar sancak ve tabl-hane çıkarub nevbet çaldılar.amma ol vakit sancak ve nakkare yoğidi.kendüler bezden sancak idüb ve divanda yemek yidükleri bakırdan tasların dibini delüb nakkareler ittiler”. **Kitâb-ı Cihan-nümâ**, A. Köymen neşri, s. 175.

⁸⁷ **Behçetüttevarih**, s. 55.

⁸⁸ **Tacü't Tevarih**,. III, 239.

çalındığı Neşri Tarihi'nde de anlatılmaktadır⁸⁹. Rumeli beylerbeyi, Davut Paşa ile Anadolu beylerbeyi Süleyman Paşa İskenderiye'de bulunan, Jebyak ve Drevos kalelerini fethettiklerinde kalenin burçlarında nevbet vurulmuş fethin tamamlandığı belirtilmiştir⁹⁰. Kefe Kalesi'nin fethinden sonra da sancak kalenin burcuna dikilip nevbeti sultani vurulmuştur⁹¹. Bosna'da bulunan Yayça kalesinin fethinde de kale burçlarına bayraklar dikilmiş ardından mehter çalmıştır⁹². Yıldırım Bayezid Alaşehir kalesini fethettiği zaman kalenin Osmanlı askerinin eline geçtiğinin göstergesi olarak nevbet çaldırmıştı⁹³.

Mehter kale fetihlerinde burçlara dikilen bayraklar kadar önemlidir. Bayraklar kalenin artık alındığını göstermek ve düşman askerinin ümidini kırmak için yükseğe dikilirdi. Mehteri bundan ayırmak imkânsızdır. Kalenin burçlarına dikilen bayraklar ile aynı anda mehter vurulur kösün güçlü sesi dört bir yandan duyulurdu. Böylece kalede devam eden küçük çatışmalar sonlanır, düşman askerinin teslim olması sağlanırdı. Mehter sesini duyan askerler burçlarda dikilen bayrakları da görünce tamamen ümitlerini yitirir ve teslim olurlardı.

Düşman tarafından kuşatılan bir kalede kuşatmayı yarmak veya düşmana zayıat vermek için kaleden saldırıya geçen askere sadası ve tesiri ile destek olur, askerlerin gücüne güç katardı. Fatih döneminde düşman tarafından kuşatılan Körfös kalesinin komutanı Sinan Paşa mehteranın yeri göğü inleten mehter sesi ile kale dışındaki düşmana taarruz edip düşmana kayıplar verdirerek kaleye dönmüştür⁹⁴.

Osmanlı Devleti tarafından fethedilen büyük kalelerin tümüne bir mehter takımı koyulmuştur. Mehter kaleler için elzemdi. Eğer kalede mehter yoksa merkeze bildirilirdi. Merkezden mehter talebinde bulunulurdu⁹⁵.

---

⁸⁹ **Cihânnümâ**, N. Öztürk neşri, s. 377.

⁹⁰ **Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter**, s. 452.

⁹¹ **Cihânnümâ**, N. Öztürk neşri, s. 360.

⁹² **Kühül Ahbar**, II, H. Şentürk neşri, 140.

⁹³ **Tevârih-i Âl-i Osman IV Defter**, s. 61.

⁹⁴ **Kühü'l-Ahbar**, II, H. Şentürk neşri, 136.

⁹⁵ BOA, **18 Numaralı Mühimme Defteri**, 179. Hüküm, s. 83.

4. Sefer Esnasında

Savaş kararı alındıktan sonra sefere katılacak askerler arasında bulunmak üzere mehter takımının da tayin edildiğini görüyoruz⁹⁶. Ordunun toplanma yeri olarak belirlenen menzile padişah mehter ve bayraklarını Rumeli kethüdası ve defterdarı ile beraber Halkalı'ya gönderirdi. Askerler bu noktada toplanırlardı⁹⁷.

mehterler sefere nevbet döverek çıkardı⁹⁸. Savaş bittikten sonra ordu birlikleri toplanır yine nevbet vurularak hareket edilirdi⁹⁹. Savaş esnasında askerin moralini yüksek tutmak için ve aynı zaman da başarı getirmesi düşüncesiyle ordunun savaşa mehteransız katılması düşünülemezdi. Sefer esnasında sancağı şerif mehterler eşliğinde serdar-ı ekreme teslim edilirdi. Ordu ülkenin doğusuna sefere gidecekse sancağı şerif tören eşliğinde Üsküdar'a götürülür serdarı ekreme teslim edilirdi. Bu törende mehter de bulunurdu¹⁰⁰. Eğer sefer batıya yönelik ise bu kez mehter sancağı şerifi Davutpaşa'ya getirilirdi. Sefere çıkan ordunun her hareketi mehteranın müzik icrası ile başlardı. Ordu ile beraber müzik icra eden mehterin sesi çok uzaklardan bile duyulur, mehterin sesi ordudan önce giderdi¹⁰¹. Ordunun hareketi mehteranın müziği ile başladığı gibi konaklanacak yere varıldığında çadır/hayme mehterleri ordu için çadır kurarken, diğer görevliler konaklamak için çalışırken tabl ve alem mehterleri de bu esnada yine müzik icra ederek askere moral verirdi¹⁰². Sefer esnasında, yol, köprü, kale inşası sırasında çalışan askerlerin aşk ve şevkini arttırmak, daha verimli

⁹⁶ “*Ve Dîvân kâtiplerinden ve ze’âmet tasarruf edenlerden bi’l cümle ve tevâbi’ât-i vüzerâ-i ‘izâmlardan Leh seferine müte’ayinler ve ordu me’mûr olup, ‘alemler ve ‘alemdâr ve mehterân ta’yîn olunmağın*” **Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi**, s. 1005.

⁹⁷ **Hasan Beyzade Tarihi**, II, 39.

⁹⁸ **Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han**, s. 5.

⁹⁹ A.g.e., s. 7.

¹⁰⁰ “*Vezîrler ve Şeyhülislâm Mevlâna Mehmet Efendi ve sâyir Rikâb-ı hümâyûn ağaları ve a’yân-ı Dîvân kânûn üzere Sarayı hümâyûn’da saflar bağlayıp ta’zîm ile ve Sancağ-ı şerîf teslim olunup ve alemler ve alemdârlar ve mehterân.*” **Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi**, s. 564.

¹⁰¹ **Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi**, s. 121.

¹⁰² A.g.m., s. 843.

çalışmalarını sağlamak için de mehterler takımı mehterleri müzik icra edip ortalığı şenliğe verirdi¹⁰³.

Ordu sefere giderken düşman topraklarına girdiği andan itibaren mehter dögülür, ovalar dağlar mehter sesi ile dolardı. Ordudan önce giden bu ses düşman topraklarında olumsuz havaya sebep olurdu. Osmanlı askerinin geldiğini haber verir, düşmanla karşılaşmadan önce düşman tarafına korku verilir. Yıldırım Bayezid Bosna üzerine sefere gittiğinde Bosna toprakları mehter sesi ile dolmuştur¹⁰⁴.

Osmanlı Devletinin askerleri sefer esnasında kendi topraklarından ve önemli merkezlerin yanından geçerken, şehir girişlerinde, çıkışlarında da mehter dögülürdü. Burada halka güvende olduğu mesaj verilir, devletin halkını korumak için güçlü olduğu belirtilirdi. Bu sesi duyan halk kendisini güvende hisseder, devletine güvenir ve devleti ile gurur duyardı. Mehterin istinasız tüm şehir ve giriş ve çıkışlarında dögüldüğünü görmekteyiz.

Ordunun sefer sırasında hareketleri mehter dögülmesi ile kontrol edilirdi. Dinlenen bir ordunun tekrar hareket etmesi için “kös-i rihlet” dögülürdü¹⁰⁵. Bu müziği duyan ordu harekete geçirdi.

Ayrıca savaş kararı alındığında bunu düşmana duyurmak için *mehter kûs-ı azmi* dögürdü. Böylece savaş ilan edilmiş olurdu¹⁰⁶.

5. Savaş Sırasında

İki ordu savaş için karşılaştığında hemen savaşa tutuşmazdı. Karşılıklı yazışmalar ve ordu içinden iyi askerlerin meydana çıkıp dövüşmeleri her iki orduya zaman kazandırır. Bu zaman esnasında ordu birlikleri dinlenir savaş düzeni alırdı. Ordu savaş öncesinde üç kola ayrılırdı. Pek çok yerde belirtildiği gibi savaş sırasında

---

¹⁰³ Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi, s. 920.

¹⁰⁴ Tevârih-i Âl-i Osman IV Defter, s. 51.

¹⁰⁵ A.g.m., s. 183.

¹⁰⁶ A.g.m., s. 285.

askerin moralini yükseltmek ve düşmana korku salmak¹⁰⁷ için mehter vurulmuştur. Savaş başlangıcında birlikler kollara ayrıldığından birden fazla mehter çeng harbi çalmaya başladılar¹⁰⁸.

Savaşa başlamak için vurulan mehtere kaynaklarda Çeng-i harbi adı verilmişti¹⁰⁹. Çeng-i harbi mehterin yaptığı özel bir beste şekliydi¹¹⁰. Böylece çeng-i harbi ile başlayan muharebede mehterin yanında gülbank da çekilirdi, mehteran da Çeng-i harbi vururdu¹¹¹. Kosova savaşında askeri aşk ve galeyana getirmek için¹¹², savaş devam ettiği sırada, karmaşa ve kargaşada mehteran hiç düzenini bozmadan çalmaya devam etmiştir¹¹³. Varna savaşında savaşın cenk harbi ile başladığını savaş süresince çalmaya devam ettiğini görüyoruz¹¹⁴. Yıldırım Bayezid Kıratova'yı fethetmek için gazaya çıktığı zaman savaş mehteri olan "kûs-ı vegayı" çaldırdı¹¹⁵. Yıldırım Bayezid Karaman oğulları üzerine gittiğinde yapılan savaşta mehter savaş esnasında çaldığı müzik ile savaşta büyük yararlılık göstermiştir¹¹⁶.

Savaş esnasında binlerce kişinin karşılıklı kavgasının çıkardığı ses, at kişnemeleri kılıç sesleri tarifi olmayan korkunç bir çığlık halini alırdı. Bu korkunç sese bir de müzik eklenince düşman üzerinde olumsuz tesiri ile beraber düşmanın

¹⁰⁷ "Sultan Murad Han Gazi buyırdı ki kus-i harbi çalınub her taraftan zurna ve nefir ve nakkare avazını ayyuka çıkardılar. Ol heybetten niceleri can verdi". Neşri, s. 289.

¹⁰⁸ **Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han**, s. 24.

¹⁰⁹ **Cihânnümâ**, N. Öztürk, neşri, s. 206.

¹¹⁰ Judetz, **Türk Musikisi Kültürünün Anlamları**, s. 57.

¹¹¹ **Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han**, s. 21.

¹¹² "Kosava savaşından önce Sultan Murad sancakları çözüb kuslar çalınub nakkareler gümbür gümbür döğülü alaylar mükemmel müretteb edip meymene ve meysee areste olub." **Kitâb-ı Cihan-nümâ**, A. Köymen neşri, s. 665.

¹¹³ *Katırlar ve atlar ve yükler biri birine dolaşub sed oldı. Kaçmadılar kırıldılar, şehid oldılar. Kafirler dahi sol kolı tamam sındırub tururlardı. ve tarafeynden kus-i harbi, zurna ve nakkare avazından ve at kişnemesinden ve adem gerdişinden zehreler çak olub niceler can verdi".* Neşri, s. 299.

¹¹⁴ "Ne durursız deyince hemân-dem taraf be-taraf çeng-i harbiler çalınub ve zurnalar feryâda başlayub borular anırışub ve ziller sahn-i meydâna lertzeler bırakub ve kösler gümbürdenmeğe başlayub yer yer sancklar açılıb ve bir kere dahi gülbâng çekiliüp 'asâkir-i İslâm düşman üzerine yürüyüp Allâhu Ekber bir ceng durdı kim..." **Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han**, s. 21.

¹¹⁵ **Tevârih-i Âli Osman IV. Defter**, s. 17.

¹¹⁶ **Tacü't Tevarih c. I**, s. 165.

içine korku salardı. Mohaç savaşında da davul, nakkare, zurna sesi ile at, insan ve bayrakların çıkardıkları seslerin korkunç ve insanın ödünü kopartacak güçte olduğu belirtilmişti¹¹⁷. Kanuni döneminde Osmanlı Devleti, gücünün zirvesindedir. Bu güçlü dönemde mehteran da altın çağını yaşıyordu. Savaş esnasında mehterin çıkardığı müthiş sesin savaş meydanını inlettiği ve askeri canlandırdığını görüyoruz¹¹⁸.

Savaş başlamadan önce çeng-i harbi vurulurdu. Çaldıran savaşı esnasında mehteran cenk harbi çalmıştır. Çeng-i harbi Bakara suresinin 217. ayeti ile başlardı, nakarat kısmında hac suresinin 78. ayeti ile askerler mehterana eşlik ederek saldırıya geçerdi¹¹⁹. Çeng-i harbi'nin Bakara süresinin 217 ile başladığını, 1593 yılında Bosna beyi olan Hasan Paşa'nın Macarlar ile olan savaşta da çalındığını görmekteyiz¹²⁰.

Savaş kazanıldıktan sonra mehter vurulup dört bir yana fetihnameler gönderilirdi¹²¹. İstanbul kuşatıldığı zaman din adamları dua ederek tekbirler ile mehteran da mehter müziği ile savaşta yaralılık göstermiştir¹²². Fatih Sultan Mehmed'in Uzun Hasan üzerine sefere çıktığı zaman yaklaşık yüz bin kişilik ordusu içinde mehteran da bulunmaktaydı¹²³.

Savaş ilan edildiğinde öncü birlikler ve akıncılar düşman topraklarına saldırıya geçer ön savaşı başlatırlardı. Bu ön savaş için akına çıkan akıncılar dört bir yanda mehter eşliğinde taarruza geçer düşmana zayıatlar verdirirlerdi¹²⁴.

---

¹¹⁷ Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi I**, Hazırlayan Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1992, s. 72.

¹¹⁸ “Pâdişâh emr edüp bir kerre gülbânk-i Allâh Allâh çekilüb ve her yanadan çeng-i harbilere turre urulub tablhânenin gürlüdüsi ve köslerin inildisi ve erenlerin göğsünüün gürlüdüsi büsbütün Sofya ovasını mâlâmâl doldurdu ve yer yerden gâziler niyyetü'l-gazâ' kasd-i kâfir deyüb ellerini tîg-i âteş-tâba urup bu küffârî hâkisâra bir giriş girdiler kim, ya bir aç kurd idiler, bir sürü koyuna girdiler, yâhûd bir yanar ateş idiler kim, bir kuru kamışlığa girdiler”. **Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han**, s. 24.

¹¹⁹ Sağırlı, **Keşfi Tarihi**, s. 47.

¹²⁰ Cafer İyani, **Tevârih-i Cedid-i Vilayet-i Üngürüs**, Hazırlayan Mehmet Kirişcioğlu, İstanbul 2001, s. 24.

¹²¹ **Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman**, Yay., Kayhan Atik, Ankara 2001, s. 282.

¹²² **Kühü'l-Ahbar**, II, H. Şentürk neşri, s. 12.

¹²³ A.g.m., s. 155.

¹²⁴ **Tevârih-i Âl-i Osman IV Defter**, s. 23.

6. Derbentlerde Döğülmesi

Osmanlı Devletinde yol üstünde kurulan derbentlere mehterhane tarafından davul gönderilirdi¹²⁵. Derbentlerde güvenliğin sağlanması için gündüz davul çalınır, o güzergâhtan geçen insanların kendilerini güvende hissetmeleri sağlanırdı¹²⁶. Bu derbentlerde iki davullu küçük bir mehter görev alırdı¹²⁷. Yeni kurulacak derbentlere mehter gönderilmesi mehterbaşının görevleri arasındaydı. Derbent kurulma aşamasında, derbent'in bağlı olduğu kadılığa hüküm gönderilerek derbent'te tabl ve alem mehterlerine ihtiyaç olup olmadığı sorulurdu¹²⁸.

7. Diğer Zamanlarda Döğülmesi

Sünnet düğünlerinde, sultanların düğünlerinde¹²⁹, hilat giydirmelerde¹³⁰, padişah cüluslarında¹³¹, vezir düğünlerinde, kazanılan zaferin kutlanmasında¹³² mehteran müzik icra ederdi.

Savaşa neden olan, halka eziyet eden düşman komutanları veya isyan eden asiler, bir meydana toparlanır ve cezalandırılırdı. Böyle bir zamanda mehter döğülürdü¹³³. Kosova savaşında Sultan II. Murat'ı öldürenler ve savaşta esir edilen düşmanlar bir meydanda toplanıp cezalandırılmışlardı.

¹²⁵ 7 Numaralı Mühime Defteri (975–976 / 1567–1568), III, Ankara 1999, 319.

¹²⁶ Frende Caneye Seyahatnamesi, 1573, s. 40.

¹²⁷ 7 Numaralı Mühime Defteri (975–976 / 1567–1568), III, Ankara 1998, 319.

¹²⁸ 7 Numaralı Mühime Defteri (975–976 / 1567–1568), II, 77.

¹²⁹ Tarih-i Selaniki, s.134.

¹³⁰ “1004 senesinde Mîrahûr-başı olan Hasan Ağa, Ahûr Kethudâsı ve Istabl-ı âmire'nin hüddâmlar ile ta'zîm ile teslim etdiler. Ba'dehû Sâhib-i sa'âdet kânûn üzere istikbâl edüp, izzet ile süvâr olup vakt-i mübârekte nevbet döğülüp, Baş Mîrahûr Ağa'ya fâhir hil'at geydürüp...” Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi, s. 110.

¹³¹ Z.T. Ertuğ, Cülus ve Cenaze Törenleri, s. 117.

¹³² “Varna savaşında Macar kralının kellesi Bursa'ya gönderilib ol kelleyi mahalle mahalle tabl ve nakkare birle gezdireb şehri donattular”. Kitâb-ı Cihan-nümâ, A. Köymen neşri, s. 655.

¹³³ Tevârih-i Âl-i Osman IV Defter, s. 9.

Padişah cüluslarında mehter dögülürdü. Osman Gazi'nin ölümü üzerine yerine geçen oğlu Orhan Gazi başbuğluk nevbetini çaldırılmıştır¹³⁴. Orhan Gazi'den sonra yerine geçen oğlu Sultan Murat Han da saltanat nevbeti vurdurmuşdur¹³⁵. Yeni padişah kaldırılan alem bayraklarının ve tuğların dibinde ayakta mehteri dinlerdi¹³⁶. Sultan II. Murat'ın Kosova'da şehit düşmesi ile yerine oğlu Yıldırım Bayezid geçti. Yıldırım Bayezid cülus ettiği zaman "Kûs-ı cülus" vurulmuşdur¹³⁷.

Padişah birisine hediye gönderdiği zaman hediyeleri götüren görevlilerin bulunduğu alaya mehter de eşlik ederdi. Sultan II. Murat'ın, düğün hediyesi götüren alayında¹³⁸ küçük bir mehter takımı bulunmaktaydı. Donanmanın sefere çıkacağı zaman sefer hazırlıkları esnasında limana demir atmış gemilerde mehter vurulduğu gibi donanma limandan ayrıldığı zaman da mehter müzik icra ederdi¹³⁹.

---

¹³⁴ Tacü't Tevarih, I, 53.

¹³⁵ Tacü't Tevarih, I, 107.

¹³⁶ Tevârih-i Âl-i Osman IV Defter, s. 9.

¹³⁷ A.g.m., s. 9.

¹³⁸ Aksoy, *Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki*, s. 119.

¹³⁹ *Frense Caneye Seyahatnamesi, 1573*, s. 88.

SONUÇ

Tabl ve alem mehterleri Osmanlı devlet teşkilatında önemli bir yer tutar. Müzik devlet tarafından özel olarak desteklenmiş ve geliştirilmiştir. Bu tez de çalışma alanı Osmanlı Devletinin ilk dönemleri ile sınırlandırıldı. Evrakların az olmasından dolayı kurumun eksik kalan yanları mevcuttur. Sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan arşiv malzemesi ile bu eksikliklerin giderilmesini temenni ediyoruz. Osmanlı mehterhanesi köklerini tarihin derinliklerinden almıştır. Kendisinden önce yaşayan devletlerin askeri izlerini kendisinde barındırmaktadır. Selçuklular tarafından Osman Bey'e gönderilen, bağımsızlık alametlerinden davul, sancak ve diğer metalar Osmanlı mehterhanesinin çekirdeğini oluşturmuştur. Mehter, devletin büyümesine paralel bir durum sergilemiştir. Orhan Bey döneminde mehter artık hem devlet tarafından hem de devlette yüksek memuriyette bulunan kişiler tarafından kullanılmaya başlanmış, kısa sürede kurumsal olarak devlette yerini almaya başlamıştır. Fatih döneminde yapılan düzenlemeler ile teşkilat yerine oturmuştur.

Mehter kendisini ilk olarak Askeri alanda göstermiştir. Büyüyen devletin askeri gücünün ihtişamının bir parçası olan mehter savaşa çıkan ordunun vazgeçilmez unsuru olmuştur Mehterin savaşlardaki önemini ilk anlayanlardan biri Süleyman Paşa'dır. Orhan Bey zamanında Çimpe kalesinin fethedildiği savaşta Süleyman Paşa kendi imkânları ile küçük bir mehter grubu oluşturarak düşmana saldırmıştır. Bu tarihte Osmanlı Beyliğinde sadece bir mehter takımının bulunduğunu görmekteyiz. Eğer ikinci bir takım olsaydı Süleyman Bey'in kuvvetlerine eşlik ederdi. Beylik döneminde mehterin önemini kavrayan Osmanlı beyliği bundan sonra mehterin gelişmesini sağlamıştır. Osmanlı Devletinde aynı anda birden fazla ordu hazırlanıp sefere gönderildiğinden her orduya bir mehter takımı eşlik etmiştir. Mehter sefere çıkan orduya refakat eder yol boyu ordunun hareket kabiliyetini belirleyecek tarzda müzik icra ederdi. Ordu çalınan müziğin ritmine ve tarzına göre hareket eder, konaklar, tehlikeli durumlarda alarma geçer, düşmana saldırırdı. Savaş esnasında da mehtere büyük bir görev düşerdi. Mehterler savaş boyunca müzik icra

ederlerdi. Bu onları düşman karşısında savunmasız bırakırdı. Bundan dolayı birçok mehter şehit düşerdi. Kale fetihlerinde kale burçlarına çekilen sancaklar ile beraber müzik icra eden mehter kalenin alındığını ilan eder, savaşı düşman askerlerinin cesaretini kırarak onların teslim olmasını sağlardı.

Yol üzerinde dar geçitlerin bulunduğu yerlerde bulunan derbentlerde de küçük bir mehter takımı bulunurdu. Buradaki amaç yolcuların bu dar geçitlerde korkmadan yolculuklarına devam etmesini sağlamaktı. Aynı zamanda eşkıyalar için caydırıcı bir unsur olurdu.

Mehter yalnız askeri alanda kendisini göstermemiştir. Osmanlı sosyal hayatında da varlığı halk ile bütünleşmiştir. Dönemin eğlence etkinliklerinden olan düğünlerde ve bayramlarda da saz takımının müzik icrasından başka mehter de vurulurdu. Elçi kabullerinde, cüluslarda kılıç kuşanma töreninde ve hil'at vermelerde mehter görev almıştır.

Hâkimiyet alametlerinden olan mehter yalnızca padişahın izni ile yüksek kademedeki memuriyetlere verilirdi. Bu memuriyetler vezirler, sancak beyleri, sadrazam, yeniçeri ağası, beylerbeyi idi. Bunun dışında şehzadelere de mehter takımı verilirdi. Yeni kazanılan topraklara gönderilen yönetici ile beraber bir mehter takımı da gönderilmiştir. Mehterini alan yöneticiler görev yerlerine giderlerken, devlet merkezine gelirken, savaşa katılırken mehter takımını yanlarından ayırmazlardı. Belirtilen memuriyetler dışında kimse mehter sahibi olamazdı, mehter sahibi olmak bir yana padişahın izni olmadan ülkede davul çalmak yasaktı.

Teşkilat olarak Osmanlı Sarayında tabl ve alem mehterleri kalabalık gözükmez. Ancak ülkenin bütün idari birimlerini göz önüne alarak baktığımızda ne kadar büyük bir teşkilat olduğu ortaya çıkar. Genellikle devşirilen çocuklardan acemi ocağında ihtiyaç duyulduğunda alınan çocuklar usta müzisyenlerin yanına çırak olarak verilirdi. Çırak usta ilişkisinde yetişen müzisyenler ülkenin dört bir yanında görev alırlardı. Altı artı bir bölükten oluşan mehterhanede, bölükler müzik aletlerine göre belirlenmişti. Yedinci bölük olarak bulunan alemdarlar bölüğü de mehteri tamamlayan hâkimiyet alametlerinden birisiydi. Bu bölüklerinde dışında her bölüğün alt biriminde bir şakirt mehterler bölüğü bulunmaktaydı.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Mühimme Defteri, no. 1, 2, 18, 25.

Maliyeden Müdevver Defterler, no. 16383, 16763, 23250, 7357, 7870, 5524, 7362, 7373, 5085.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

TSMA, **Defterleri**, no. D. 6766, D. 9619, D. 9623.

Yayınlamış Mühimme Defterleri

BOA, 7 Numaralı Mühime Defteri (975–976 / 1567–1568), I-II, Ankara 1998.

BOA, 5 Numaralı Mühime Defteri (973 / 1565–1566), Ankara 1994.

BOA, 12 Numaralı Mühime Defteri (978–979/ 1570–1572), I-II, Ankara 1996.

Topkapı Saray Arşivi H.952–952 Tarihli ve E–12321 Numaralı Mühimme Defteri, Hazırlayan Halil Sahillioğlu, İstanbul 2002.

KAYNAK ESERLER

ADIGÜZEL, Filiz Toprak,

“**Arifnin Süleymannâme’sindeki Minyatürlerde Saltanata İlişkin Simgeler**”, Dokuz Eylül Üniv. Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, İzmir 2007.

AKGÜNDÜZ, Ahmet,

Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I-VIII, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1994.

AKKUTAY, Ülker,

Enderun Mektebi, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1984.

- AKMAN, Ozan, **Davul Metodu**, Bu eserin basım yeri ve tarihi bulunmamaktadır. İstanbul Üniv. Merkez Kütüphanesinde mevcuttur.
- AKSOY, Bülent, **“Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, 1991.
- ALTINAY, F. Yeşim- Mehmet Aksel, **Türk Müziği Çalgıları**, Vehbi Koç Vakfı Özel Lisesi Yay., İstanbul 2005.
- ALTINÖLÇEK, Haşmet, **“Mehter Musikisi ve Bugünkü Durumu”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992.
- ALTINÖLÇEK, Semih, **“XV. Yüzyıldan XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Osmanlı Minyatürlerinde Müzik İle İlgili Sahnelerin Kurgu Düzeni”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999.
- ÂSAFÎ DAL MEHMET ÇELEBÎ, **Şecâ‘atnâme**, Haz. Mustafa Eravcı, MVT., Yay., İstanbul 2009.
- ÂRİFÎ, **Süleymannâme**, TSMK, H 1517.

- ÂŞIK PAŞAZÂDE, **Tevârîh-i Âl-i Osman**, Haz. Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2007.
- ATASOY, Nurhan, **İbrahim Paşa Sarayı**, İst., Üniv., Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972.
- _____, **Otağ-ı Hümayun**, Aygaz Yay., İstanbul 2000.
- ATIL, Esin, **Süleymanname The Illustrated History of Süleyman the Magnificent**, Washington-New York 1986.
- BAŞAR, Fahameddin- Mahmut Ak, **İstanbul'un Fetih Günlüğü**, Tarih ve Tabiat Vakfı Yay., İstanbul 2003.
- BEHAR, Cem, **Musikiden Müziğe**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2005.
- BERRAK, Bengü, **“Romantik Dönemlerde Vurmalı Çalgıların Yeri ve Önemi”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Ana Sanat Dalı Üflemeli ve Vurmalı Çalgılar Sanat Dalı Vurmalı Çalgılar Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- BOSTAN, İdris, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2003.
- BOYATLI MAHMUT OĞLU HASAN, **Câm-ı Cem-Âyîn**, Yeni Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925.
- BOZKURT, Nebi, **“Davul” DİA**, IX (1994).

- CAFER İYANİ, **Tevârîh-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürüs**, Hazırlayan Mehmet Kirişcioğlu, Kitabevi Yay., İstanbul 2001.
- CANEYE, Fresne, **Fresne Caneye Seyahatnamesi, 1573**, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- COLOMBE Casimire, **Müziğin İnsan ve Hayvan Üzerindeki Etkisi**, Haz. M. Salih Ak- Ahmet Akşahin, Ötüken Yay., Ankara 2006.
- CELÂL-ZÂDE MUSTAFA, **Selim-nâme**, haz. Ahmet Uğur- Mustafa Çuhadar, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, “Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü” **Türkler Ansiklopedisi, II**.
- ÇAYCI, Ahmet, **Selçuklularda Egemenlik Sembolleri**, İz Yayıncılık, İstanbul 2008.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 2000.
- EMECEN, Feridun M., **İstanbul’un Fethi Olayı ve Meseleleri**, Kitabevi Yay., İstanbul 2003.
- ENVERİ, **Düstûrnâme-i Enverî**, Necdet Öztürk, Çamlıca Yay., İstanbul 2003.
- ERALP, T. Nejat, “Osmanlı’da Mehter”, **Osmanlı, X**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

ERŞEN YURTCAN, Aslı,

“**Bakır Üflemeli Çalgıların Yapısı ve Orkestradaki Kullanım Tekniklerinin İncelenmesi**”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anasanat Dalı Üflemeli ve Vurmalı Çalgılar Sanat Dalı Trombon Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.

ERTUĞ, Zeynep Tarım,

Cüfus ve Cenaze Törenleri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999.

_____

“Saray Teşkilatı ve Teşrifatı, s. 212–220/ **Palace Organization and Protocol, pp. 564–566**”, **Fatih ve Dönemi/ Mehmed II and His Period**, Editör Necat Birinci, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004.

_____

“On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Sarayı’nda Bayram Törenleri”, **Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu’na Armağan**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.

_____

“Selimnâme-i Şükrî Minyatürleri’nin Belge Değerleri”, **Nurhan Atasoy’a Armağan, Sanat Tarihi Yıllığı Özel Sayısı**, Eser Basılıyor.

FARMER, H.G.,

“Davul”, **İA**, III (1979).

_____

“Mizmar”, **İA**, XI (1979).

- _____ , **Onyedinci Yüzyılda Türk Çalgıları**, Çev. İlhami Gökçen, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999.
- FATİH SULTAN MEHMED, **Kanunnâme-i Âl-i Osman**, haz. Abdülkadir Özcan, Kitabevi Yay., İstanbul 2007.
- GAZİMİHAL, Mahmut R., **Türk Askerî Muzıkları Tarihi**, Maarif Basımevi, İstanbul 1955.
- _____ , **Musiki Sözlüğü**, İstanbul 1961.
- _____ , **Türk Nefesli Çalgıları (Türk Ötkü Çalgıları)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.
- GELİBOLULU MUSTAFA ALİ, **Kühü'l-Ahbar, c. II Fatih Sultan Mehmet Devri 1451–1481**, Hüdai Şentürk, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2003.
- _____ , **Mevâidün-Nefais fî-Kavâidi'l-Mecâlis**, Yay. Mehmet Şeker, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2003.
- GÜRKEY, Ergin, **“Vurmalı Çalgıların Gelişimi ve Kullanım Teknikleri”**, İstanbul Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü, Müzik Anasanat Dalı, Üflemeli ve Vurmalı Çalgılar Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994.
- HAZERFEN HÜSEYİN EFENDİ, **Telhîsü'l Beyân fî Kavânîn-i Âli Osmân**, Hazırlayan Sevim İlgürel, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1998.

- HOCA SAADETTİN EFENDİ, **Tacü't Tevarih**, I-III, Hazırlayan İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.
- İBN HALDUN, **Mukaddime Osmanlı Tercümesi**, Haz., Yavuz Yıldırım Sami Erdem Halit Özkan Cüneyt Kaya, Klasik Yayınları, İstanbul 2008.
- İBNİ SİNA, **Mûsikî**, Çev., Ahmet Hakkı Turabi, Litera Yay., İstanbul 2004.
- İLGÜREL, Mücteba, "Acemi Ocağı" **DİA**, I (1988).
- İNALCIK, Halil, "II Mehmet" **DİA**, IX (1994).
- _____, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300–1600)**, İstanbul 2003.
- İNALCIK, Halil- Günsel Renda, **Osmanlı Uygarlığı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
- İNALCIK Halil- Mevlüd Oğuz, **Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehemed Han**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1989.
- İNDİRKAŞ, Zühre, **Türkler'de Hükümdar Tacı Geleneği**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
- İPŞİRLİ, Mehmet, "Beylerbeyi", **DİA**, VI (1992).
- JORGA, Nicole, **Osmanlı İmparatorluğu**, I-II, Çev. Nilüfer Erçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.
- JUDETZ Eugenia Popescu, **Türk Musikisi Kültürünün Anlamları**, Çev. Bülent Aksoy, Pan Yayıncılık, İstanbul 1996.

- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Yay., İstanbul 2005.
- KARAKAYA, Fikret, “Nakkare”, **DİA**, XXXII (2006).
_____, “Nefir” **DİA**, XXXII (2006).
- KARAMANLI NİŞANCI MEHMET PAŞA, **Osmanlı Sultanları Tarihi**, çev. Konyalı İbrahim Hakkı, Türkiye Yayınevi, İstanbul t.y.
- KAŞGARLI, Mahmûd, **Divânü Lügâti't- Türk**, Kabalcı Yay., İstanbul 2005.
- KEMAL, **Selâtîn-Nâme**, Yayınlayan Necdet Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2001.
- KEMALPAŞAZADE, **Tevârih-i Âl-i Osman IV. Defter**, haz. Koji İmazawa, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2000.
_____, **Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter**, haz. Şerafettin Severcan, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1996.
_____, **Tevârih-i Al-i Osman VII. Defter**, Hazırlayan Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1957.
_____, **Tevârih-i Ali Osman VIII. Defter**, Ahmet Uğur, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1997.

- KOÇI BEY, **Koçi Bey Risalesi**, Hazırlayan Ali Kemal Aksüt, Gazete Matbaa Yay., İstanbul 1930.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, **İstanbul Sarayları**, I, İstanbul 1943.
- KÖPRÜLÜ, Orhan F., “Bayrak”, **DİA**, V (1992).
- KÖSEMİHAL, Mahmut Ragıp, **Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri**, Numune Matbaası, İstanbul 1939.
- KRİTOVULUS, **İstanbul’un Fethi**, çev, Karolidi, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007.
- KÜTÜKOĞLU, S. Mübahat, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, Kubbealtı Neşriyatı Yay., İstanbul 1998.
- LÜTFİ PAŞA, **Lütfi Paşa ve Tevârihi Âl-i Osman**, Yayınlayan, Kayhan Atik, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.
- _____, “Lütfi Paşa Asafnamesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)”, haz. Mübahat S. Kütükoğlu, **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan**, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul 1991.
- MERÇİL, Erdoğan, **Selçuklular’da Hükümdarlık Alametleri**, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 2007.
- MEVLANA MEHMET NEŞRİ, **Cihânnümâ**, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Yay., İstanbul 2008.
- _____, **Kitâb-ı Cihan-Nümâ c. I-II**, Yayınlayan Faik Reşit Unat - Mehmet A. Köymen, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1995.
- MİMAROĞLU, İlhan K., **Musiki Tarihi**, Varlık Yayınevi, İstanbul t.y.

- ORUÇ BEĞ, **Oruç Beğ Tarihi**, Hazırlayan Necdet Öztürk, Çamlıca Yay., İstanbul 2007.
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş Türklerde Devlet ve Ordu Mehteri (Hunlardan Osmanlılara)**, VI., VIII., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- ÖZALP, Nazmi, **Türk Musikisi Tarihi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 2000.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, **Sultan Berkayaruk Devri Selçuklu Tarihi**, İstanbul 2001.
- _____, “Nevbet” **DİA**, XXXIII (2007).
- ÖZBEK, Mehmet, **Türk Halk Müziği El Kitabı I Terimler Sözlüğü**, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1998.
- ÖZCAN, Nuri, “Mehter”, **DİA**, XXVII (2003).
- PINARBAŞI Simge Özer, **Çağlar Boyu Tahtın Simgesel Anlamları Işığında Türk Tahtları**, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1994.
- ÖZTUNA, Yılmaz, **Türk Musikisi Ansiklopedi II**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1974.
- PAKALIN, M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü**, I-III, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 2004.

- PEÇEVİ İBRAHİM EFENDİ, **Peçevi Tarihi**, Hazırlayan Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.
- SAFÜYYÜDDİN ABDÜLMU’MİN URMEVÎ **Safüyyüddin Abdulmu’min Urmevî ve Kitâbü’l Edvârı**, Çev. Mehmet Nuri Uygun, Kubbe Altı Neşriyat, İstanbul 1999.
- SAGIRLI, Abrurrahman, **“Keşfi Tarihi”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- _____, **“Mehmet B. Mehmet Er- Rûmi(Edirneli)’nin Nuhbetü’t Tevârih ve’l- Ahbâr-ı”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlamamış Doktora Tezi, 2000.
- SANAL, Haydar, **Mehter Musikisi**, Milli Eğitim Yay., İstanbul 1964.
- _____, **“Kös” DİA**, XXVI (2002).
- SCHLUMBERGER, Gustave, **İstanbul Düştü**, çev. Hamdi Varoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005.
- SCHWEİGGER, Salomon, **Sultanlar Kentine Yolculuk 1578–1581**, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.
- SELANİKÎ MUSTAFA EFENDİ, **Tarih-i Selaniki**, I-II, Hazırlayan Prof. Dr. Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2001.
- SERTOĞLU, Mithat, **Osmanlı Tarih Lügatı**, İstanbul 1986.

- ŞEMSEDDİN, Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yay., İstanbul 1999.
- SEYYİD LOKMAN, **Hünernâme**, TSMK, c. I, H 1523., c., II, H. 1524.
- _____, **Şehinşehnâme**, TSMK, B. 200.
- ŞÜKRÎ-İ BİTLİSİ, **Selîm- Nâme**, Haz. Mustafa Argunşah, Erciyes Üniv., Yay., Kayseri 1997.
- ŞÜKRULLAH, **Behcetü't-tevarih**, Düzenleyen N. Atsız, Türkiye Yayın Evi, İstanbul 1949.
- TANRIKORUR, Cinuçen, "Osmanlı Mûsikîsi", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, II, İstanbul 1998.
- TEZCAN, Hülya- Turgay Tezcan, **Türk Sancak Alemleri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.
- TOPÇULAR KÂTİBİ ABDÜLKADİR Efendi, **Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi**, I-II, Yayınlayan, Ziya Yılmaz, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2003.
- TUĞLACI, Pars, **Mehterhaneden Bandoya**, MEB Basımevi İstanbul 1986.
- TURAN, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk-Islâm Medeniyeti**, Ötüken Yay., İstanbul 2005.
- ULUÇAY, Çağatay, "Mehterhane ve Sazendelerine Dair Birkaç Vesika", **Musiki Mecmuası**, IV/41 (Temmuz 1951).
- USBECK, Hedwing, "Türklerde Musiki Aletleri", İstanbul Üniv., Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı

Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi,
İstanbul 1967.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı,

**Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapı Kulu
Ocakları**, Türk Tarih Kurumu Basım Evi,
Ankara 1988.

_____,

Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal, Türk
Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988.

_____,

Osmanlı Devletinde Saray Teşkilatı, Türk Tarih
Kurumu Basım Evi, Ankara 1988.

ÜNGÖR, Etem,

Türk Marşları, Türk Kültürü Araştırma
Enstitüsü Yayınları, Ankara 1965.

YAZICI, Nesimi,

İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi, Türkiye
Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2005.

YUSUF HAS HACİB,

Kutadgu Bilig, Kabalcı Yay., İstanbul 2006.

EKLER

Ekler Listesi

Ek 1: TSMA, D., 9623.

Ek 2: TSMA, D., 9619.

Ek 3: BOA, MAD., 16383.

Ek 4: BOA, MAD., 7362.

TABLO 1: Mevacib Defterlerinde Bölüklere Göre Tabl ve Alem Mehterleri Sayıları.

TABLO 2: Çeşitli Tarihlerde Mevacib Defterlerinde Bölüklere Göre Mehter ücretleri

Resim 1: Süleymannâme, TSK, H 1517-21b.

Resim 2: Hünernâme II, TSK, H.1524-261a.

Resim 3: Şehinşehnâme, TSK, B 200-45a.

Resim 4: Şehinşehnâme, TSK, B 200-51a.

Resim 5: Hünernâme I, TSK, H 1523-205b

Resim 6: Hünernâme II, TSK, H.1524-256b.

Resim 7: Âsafî Dal Mehmet Çelebi ve Şecâ'atnâme, s. 282.

Resim 8: Şehinşehnâme, TSK, B200-92b.

Resim 9: Süleymannâme, TSK, H 1517-235a.

Resim 10: Esin Atıl, Süleymanname, s. 226.

حاليا سفر بما يرد طعوز يوز قوق سكر نلده محرم
صفر دبع الاول مواجنيك مقابله سنده موجود
اولان نوبلور در

جماعى بكيهان
التي بلك او چيوز
الفتش اكي نغز
الفتش اوج كره يوز بيك والفتش اكي بيك
جماعى سياهيان
بيك قوق يدي نغز
اون كره يوز بيك و قوق يوز بيك

جماعى سكر ااران
بيك التي يوز سكر ددت
اون التي كره يوز بيك و سكران دره بيك
جماعى غلوجيان يمين و ييار
بش يوز طقان ددت
بش يوز طقان دره بيك

جماعى يمين و ييار
ايع يوز قوق بش نغز
اوج يوز قوق بش بيك
جماعى يوايين
اكي يوز قوق يمع نغز
اكي يوز قوق ايج بيك

جماعى نجا طين خاصه و حلقه
الفتش بش نغز
الفتش بش بيك
جماعى استادان اهل حرفه
الفتش اكي نغز
الفتش اكي بيك

جماعى عجمان طوب
بش يوز اللطعوز نغز
بش يوز اللطعوز بيك
جماعى عامره
اكي يوز او تون نغز
اكي يوز او تون بيك

جماعى جيجيان
ددت يوز او ن بر نغز
درهت يوز او ن بر بيك
جماعى طويحيان
التي يوز طقان يدي نغز
التي يوز طقان يدي بيك

جماعى مهران خيمه
اكي يوز او تون يدي نغز
اكي يوز او تون يدي بيك
جماعى عتقايان
اون بش نغز
اون بش بيك

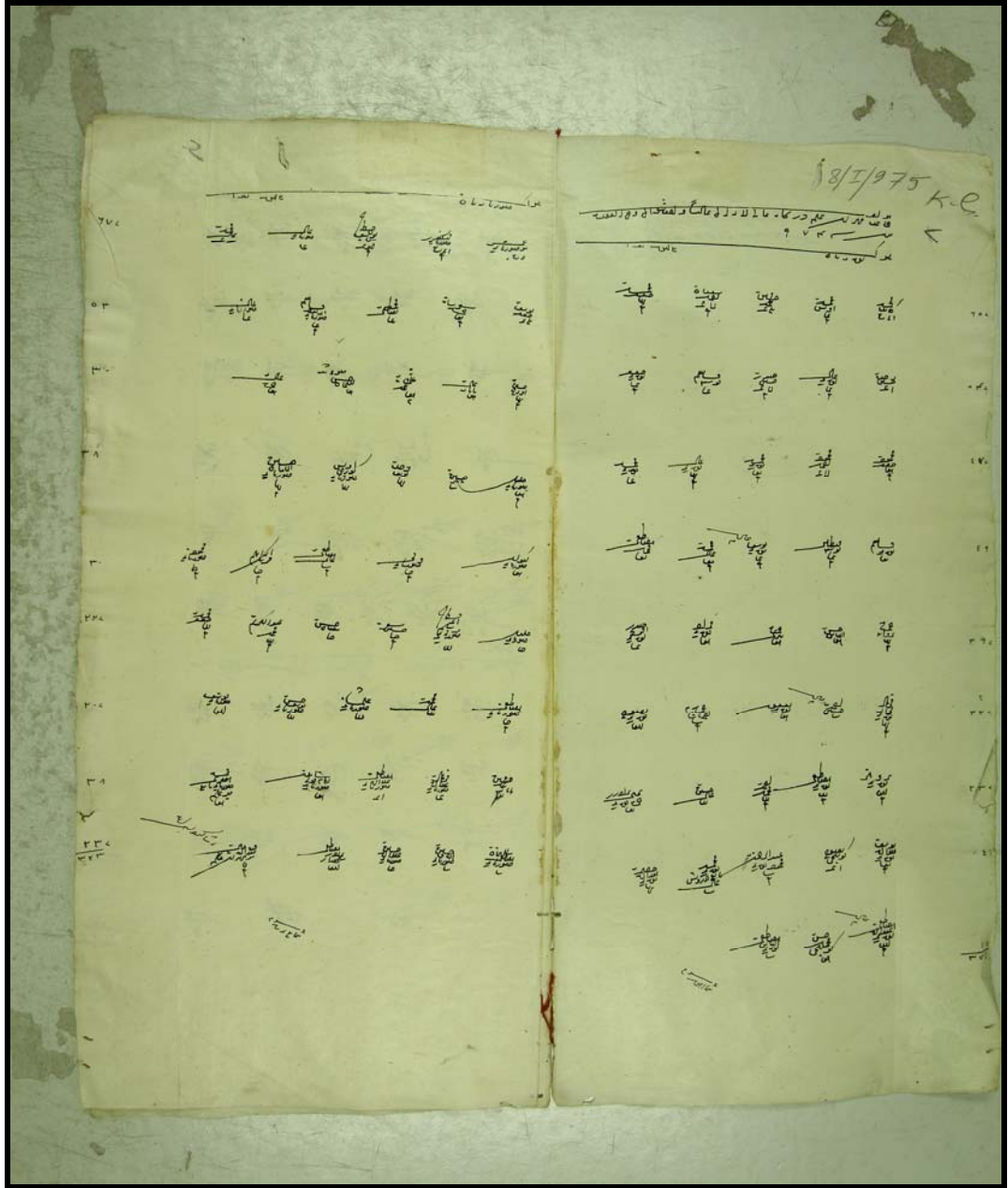
جماعى مهوان علم
يوز او تون بش نغز
يوز او تون بش بيك
جماعى مستاهره خوران
يوز طقان بش نغز
يوز طقان بش بيك

جماعى شاه و چيان
التي اكي نغز
التي اكي بيك
جماعى شاه و چيان
بيك ي طعوز نغز
بيك ي طعوز بيك

جماعى انچه جيان
بيك ي نغز
بيك ي بيك
جماعى اصطل عامره
اكي بيك التي يوز او تون نغز
بيك التي كره يوز او تون بيك

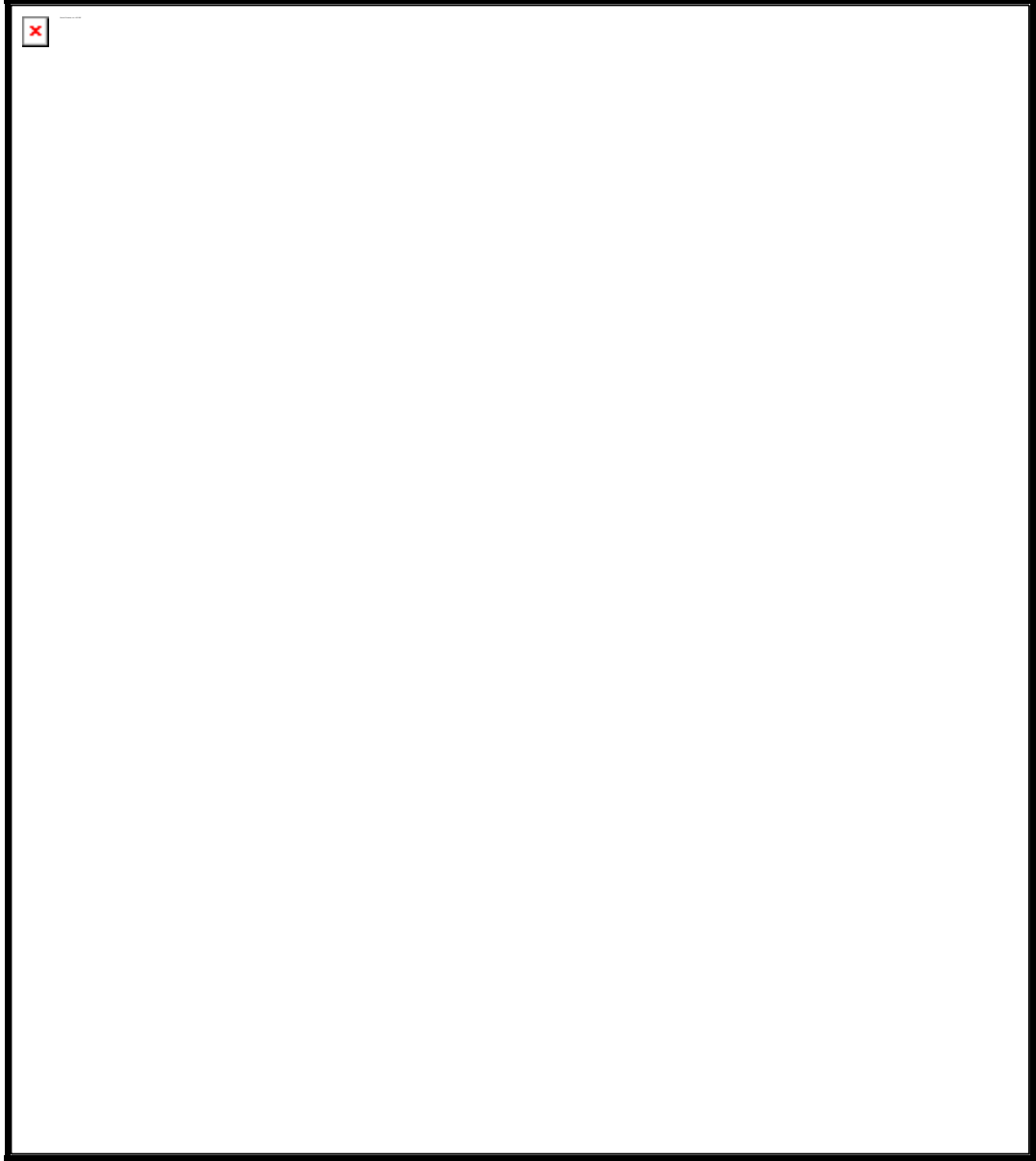
جماعى اون بش بيك التي يوز او ن اكي نغز
يوز اللتي كره يوز بيك و اون اكي بيك
يوز اللتي يوك و اون اكي بيك

D. 9619/2

Ek 3

974 Tarihli Mehter Teşkilatı Mevacip Defteri 2. Sayfası
(BOA, MAD, 16383)

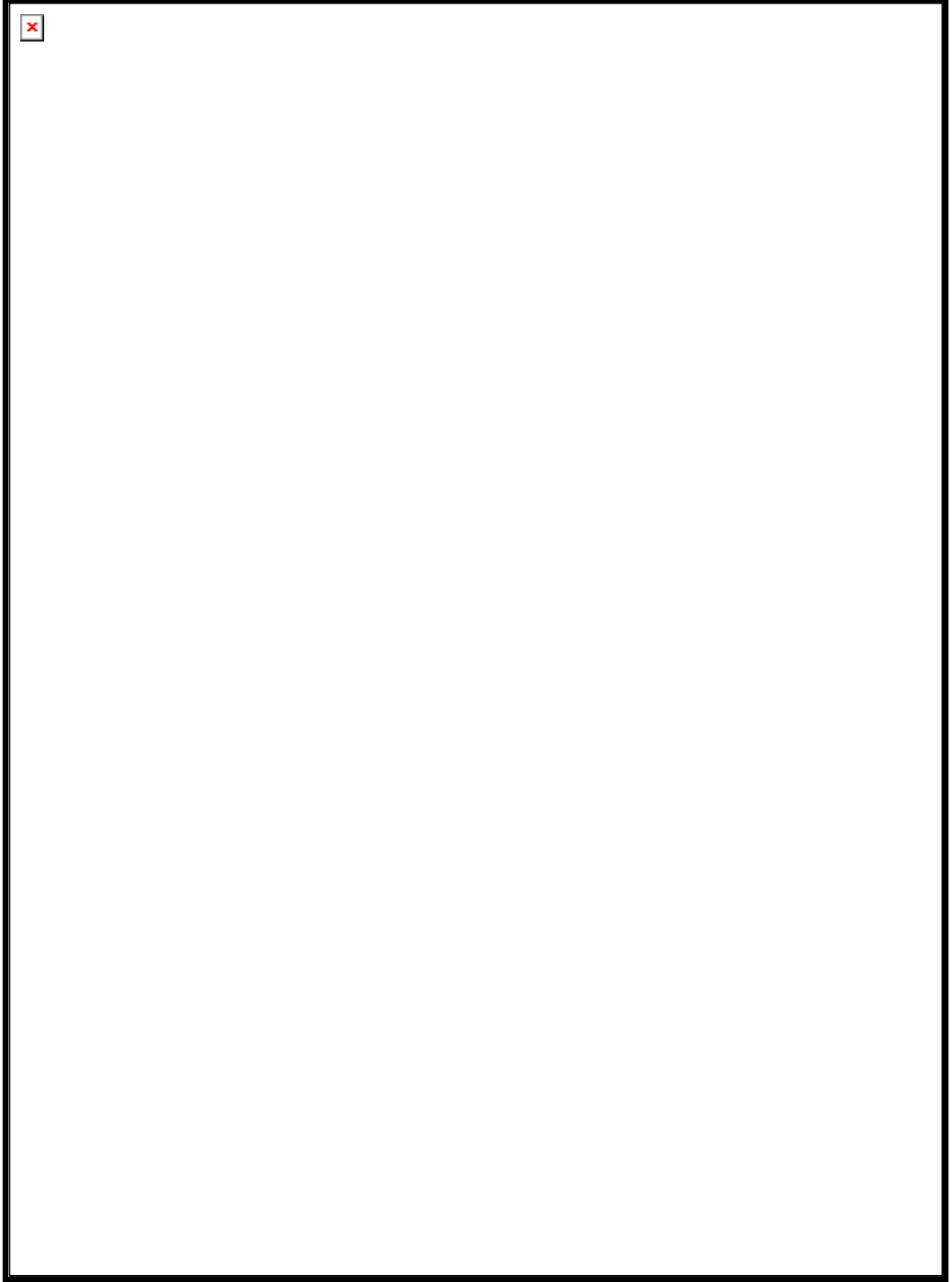
Ek 4

1007 Tarihli Mehter Teşkilatı Mevacip Defteri 2. Sayfası
(BOA, **MAD**, 7362)

Resim 1

Saltanat Sancakları ve Atlara Bindirilmiş Mehter Takımı
(TSMK, Süleymanname, H. 1517-21b)

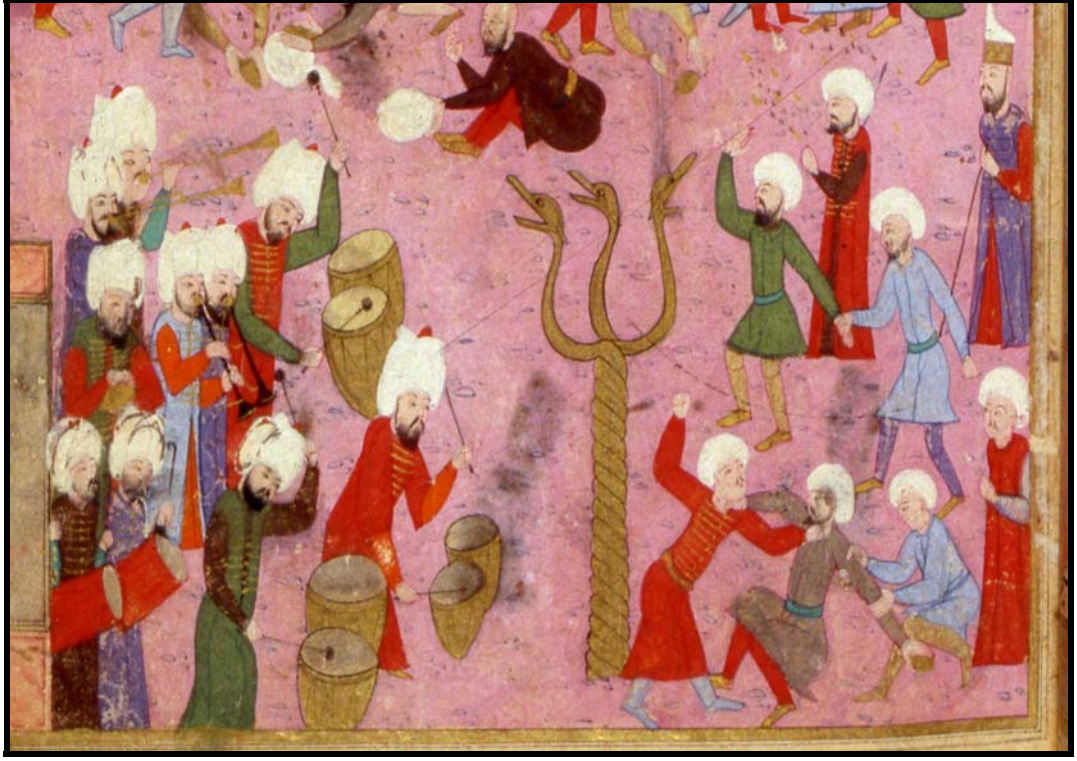
Resim 2

Kanuni Sultan Süleyman Bağdat Seferinde. Üç Hâkimiyet Alameti. Sancak, Tuğ ve
Mehter Bir arada
(TSMK, H.1524-261a)

Resim 3

Tabl ve Alem Mehterlerinin Kullandıkları Müzik Aletleri. Kös, Davul, Zurna, Nefir
Ve Zil Görülmektedir
(TSMK, B. 200-45a)

Resim 4

Yerde Müzik İcra Eden Mehter Takımı ve Müzik Aletleri
(TSMK, B. 200-51a)

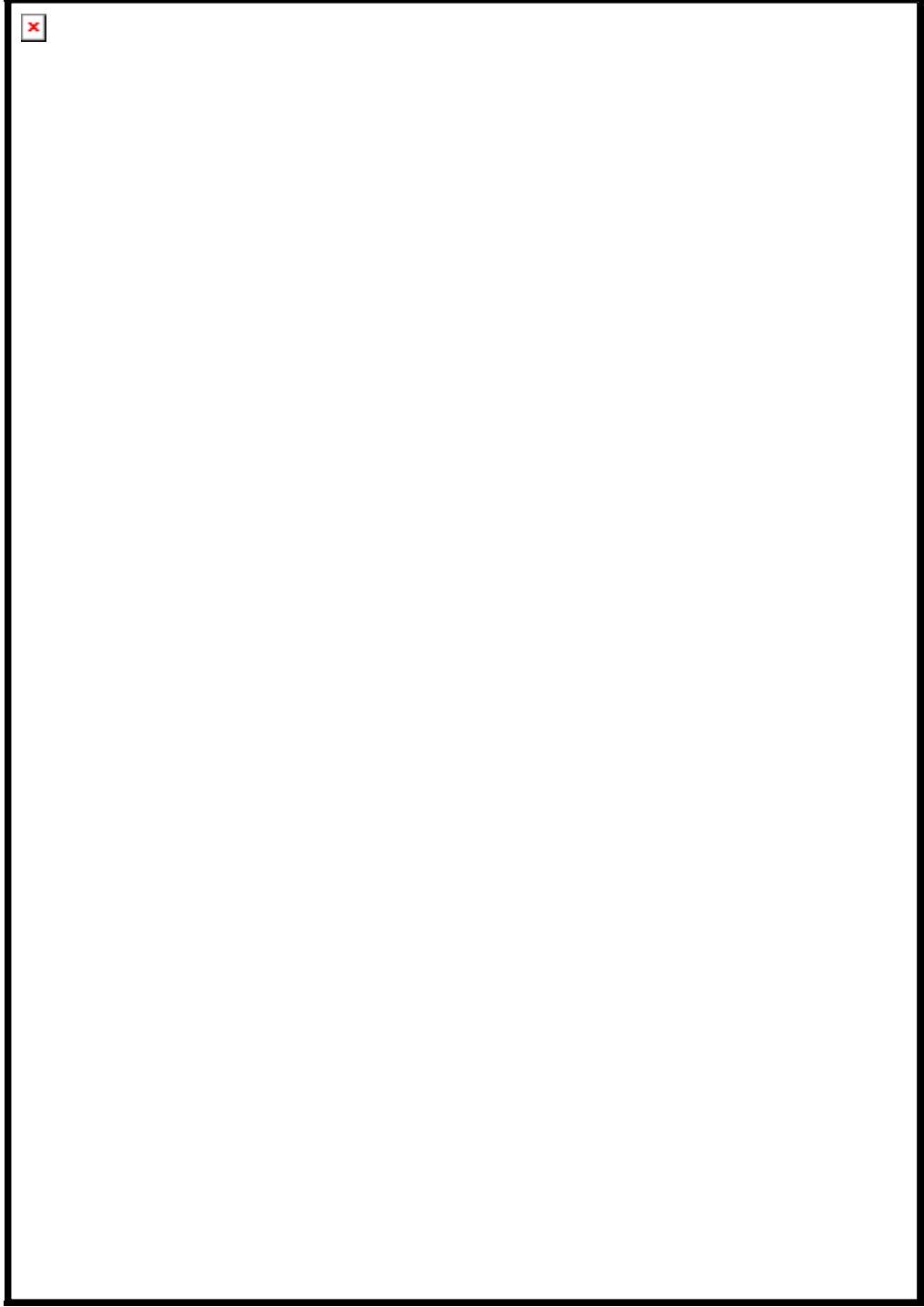

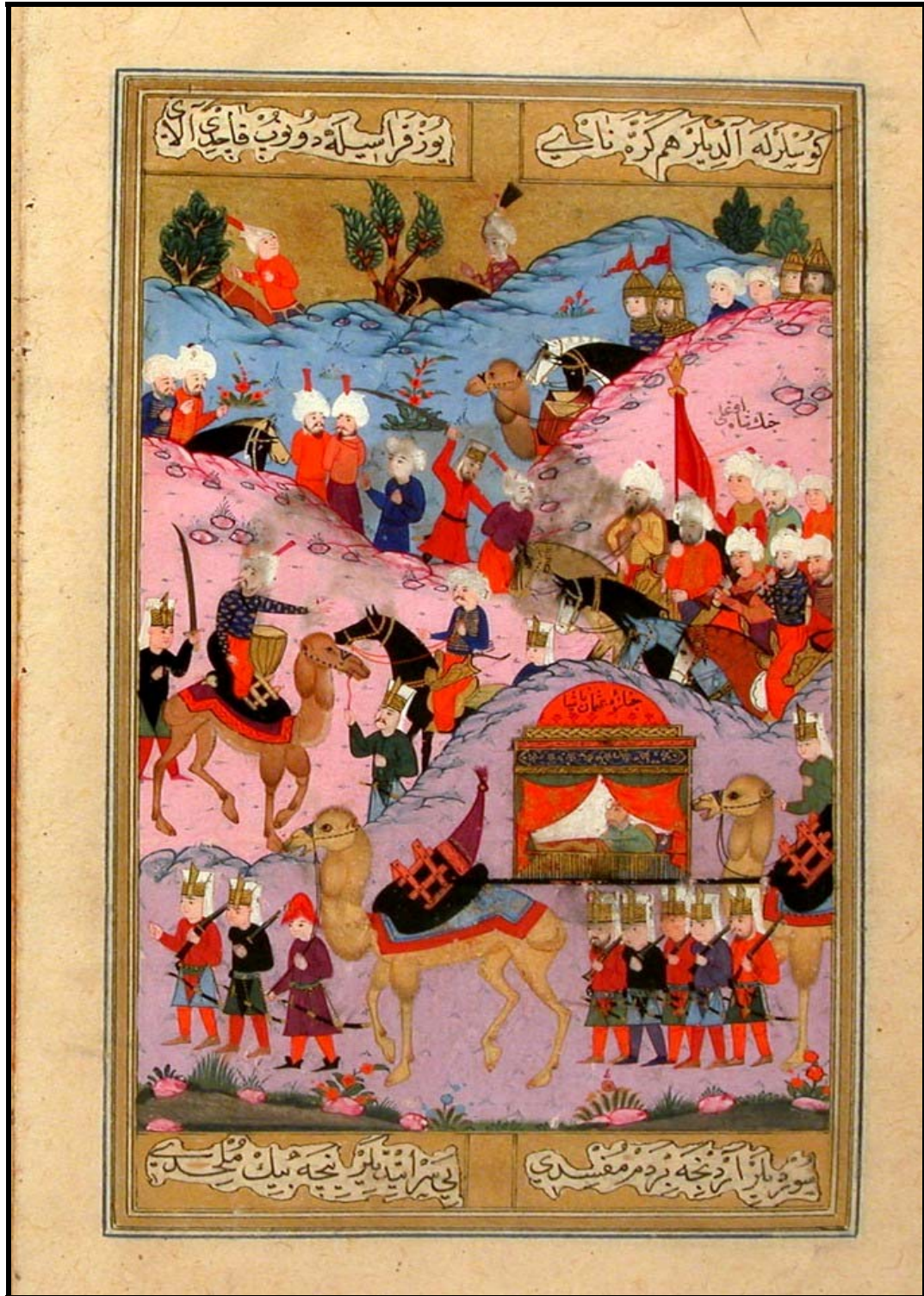
Resim 5

Saltanat Sancakları, Tuğ ve Mehter Yan Yana

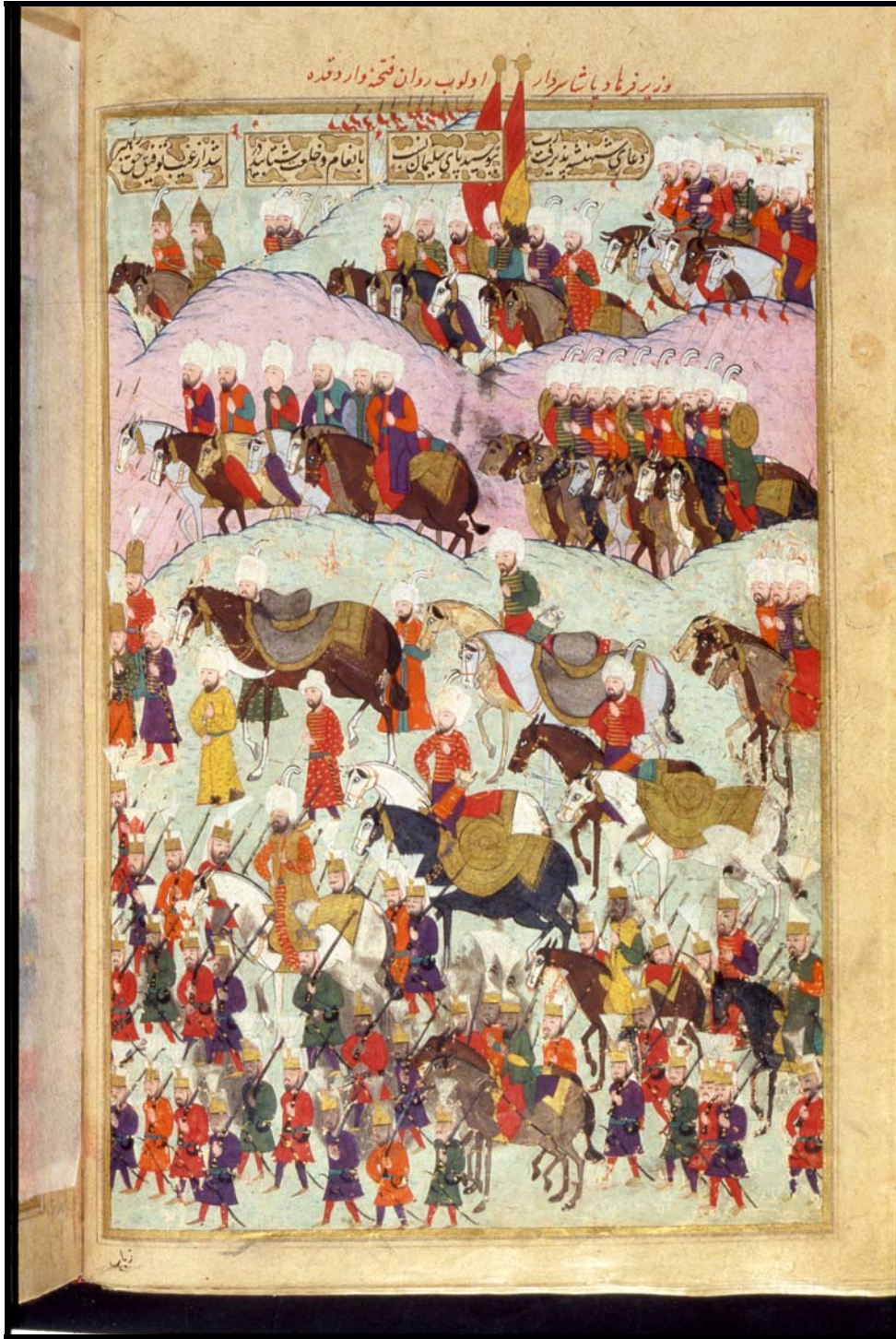
(TSMK, H. 1523-205b)

Resim 6
Kanunu Sultan Süleyman Mohac Ovasında. Padişahın Arkasında Duran Sancaklar ve
Mehter Takımı
(TSMA, H.1524, 256b)

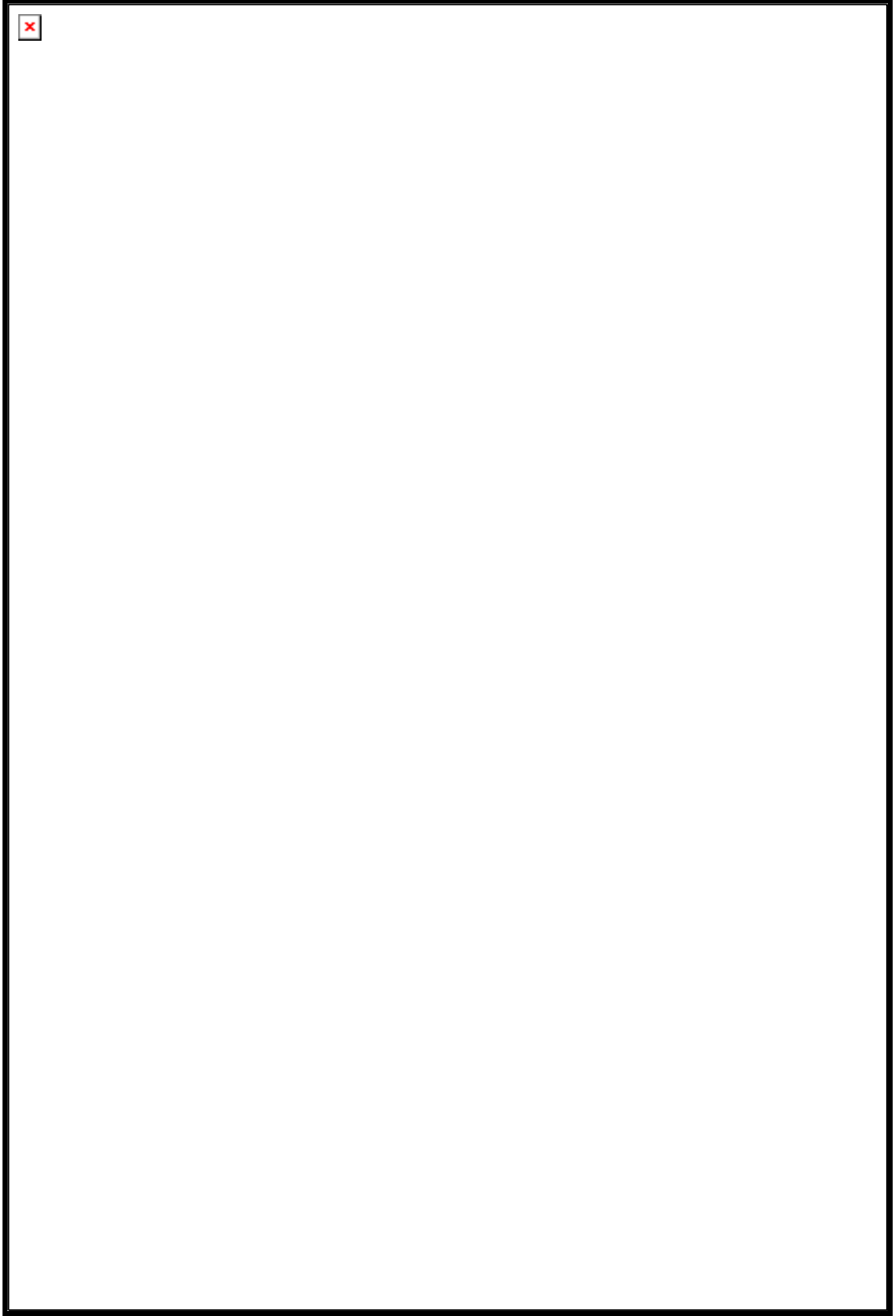

Resim 7
Vezir Mehteri
(Secâ'atnâme, s. 282)

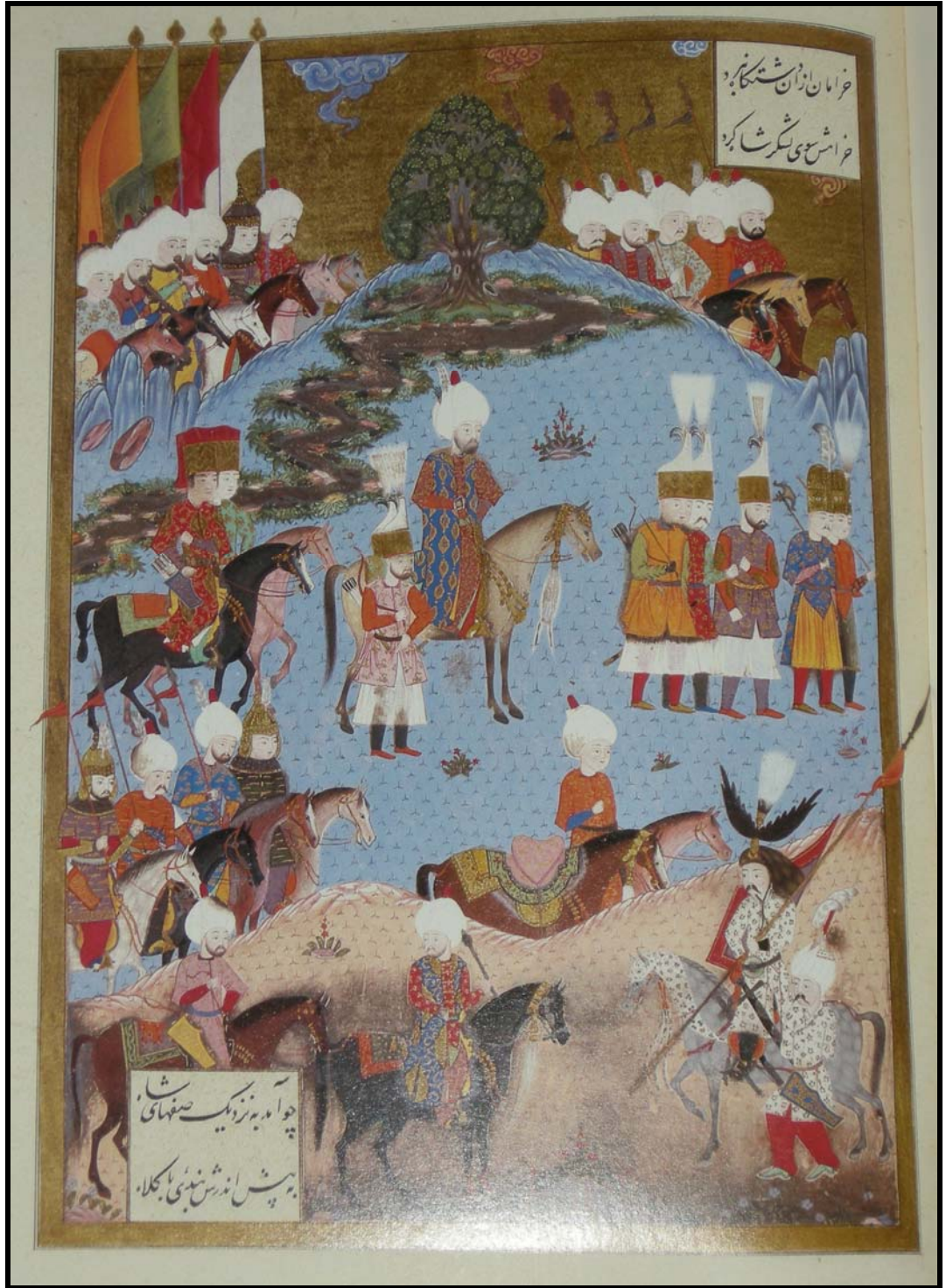

Resim 8

Vezir Ferhat Paşa'nın Revan Sefer Esnasında Önde Saltanat Sancakları Ardından
Mehter Takımının Yürüyüşü
(T SMA, B200-92b)

Resim 9
Mehter Takımında En Önde Bulunan Nefirzenler
(TSMK, H. 1517-235a)

Resim 10

Saltanat Sancakları ile Mehter Takımı Beraber
(Esin Atıl, Süleymanname, s. 226)